

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ VE BARINMA SORUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esin Arda EGEMEN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı

MAYIS 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ VE BARINMA SORUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Esin Arda EGEMEN
(502051015)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN

MAYIS 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502051015 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Esin Arda EGEMEN**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ VE BARINMA SORUNLARI** ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Sinan Mert ŞENER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Nur ESİN
Okan Üniversitesi

Teslim Tarihi : **04 Mayıs 2015**
Savunma Tarihi : **29 Mayıs 2015**

Aileme, emekçilere ve Doç.Dr.Aytanga DENER anısına,

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince önerileri, yapıcı yorum ve eleştirileriyle destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof.Dr.Gülçin PULAT GÖKMEN'e,

yüksek lisans hayatım boyunca danışman olarak gelişimime katkıda bulunan değerli hocalarım Prof.Dr.Semra AYDINLI'ya ve merhume Doç.Dr.Aytanga DENER'e,

araştırma konum için görüşmelerde bulunduğum ve gerekli bilgiyi kendilerinden edindiğim İzmir Gümüldür ilçesinde çalışan mevsimlik tarım işçilerine ve köy muhtarlarına,

ve hayatımın her döneminde olduğu gibi yüksek lisans hayatım ve tez çalışmam süresince desteğini, sevgisini ve hoş görüşünü esirgemeyen sevgili annem Meral Berkay EGEMEN, babam Ahmet Mahmut EGEMEN, ablam Esen Gonca EGEMEN ve değerli arkadaşım Azra DENİZ ERGÜN'e

çok teşekkür ederim.

Mayıs 2015

Esin Arda EGEMEN
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Kapsam.....	2
1.3 Yöntem	2
2. TANIMLAR VE KAVRAMLAR	5
2.1 Mobilite Kavramı	5
2.1.1 Mobil mimarlık	8
2.1.2 Zorunluluk sebebiyle oluşan mobilite	9
2.1.3 Mobil yapılar	18
2.2 Göç Kavramı	21
2.2.1 Göç türleri	24
2.2.2 İç göç	24
2.2.3 Dış göç.....	26
2.2.4 Göçün tarihçesi.....	28
2.2.5 Türkiye’de göçün tarihçesi.....	30
2.2.6 Mevsimlik göç.....	32
2.3 Barınak Sorunu.....	35
2.4 Bölüm Sonucu	36
3. MEVSİMLİK İŞÇİLER VE BARINMA SORUNU	37
3.1 Mevsimlik İşçilerin Aile Yapısı Ve Özellikleri	37
3.2 Mevsimlik İşçilerin Barınakları Ve Özellikleri.....	39
3.3 Barınma Sorununa Karşı Üretilen Geçici Çözümler	44
3.4 Bölüm Sonucu	47
4. DÜNYADA MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜMLER.....	49
4.1 Amerika Birleşik Devletleri’nde Mevsimlik Tarım İşçileri	50
4.2 Avrupa’da Mevsimlik Tarım İşçileri.....	53
4.3 Kanada’da Mevsimlik Tarım İşçileri	54
4.4 Asya’da Mevsimlik Tarım İşçileri	55
4.5 Bölüm Sonucu	56
5. TÜRKİYE’DE MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜMLER.....	57
5.1 Türkiye’de Çözüm Önerileri	57
5.1.1 Hareketli barınaklar	63

5.1.2 Geçici barınaklar	64
5.1.3 Kalıcı barınaklar	64
5.1.4 Mimari yarışma	65
5.2 Bölüm Sonucu	67
6. ALAN ÇALIŞMASI : İZMİR İLİ GÜMÜLDÜR	
BELDESİNDEKİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN KOŞULLARININ	
ORTAYA KONMASI	69
6.1 Alan Çalışmasında Elde Edilen Bulguların Analizi	70
6.2 Bölüm Sonucu	80
7. MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNUNA İLİŞKİN	
DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜME YÖNELİK TASARIM KRİTERLERİ	
OLUŞTURULMASI.....	81
7.1 Alan Çalışması Yapılan Bölgede Yaşayan İşçilerin Barınma Koşullarının	
Değerlendirilmesi	81
7.2 Tasarım Kriterleri	84
7.2.1 Yerleşmeye ilişkin kriterler	84
7.2.2 Barınma ünitesine ilişkin kriterler	86
7.3 Türkiye’de Mevsimlik İşçilerin Yapısına Uygun Bir Model Önerisi	88
7.4 Bölüm Sonucu	90
8. SONUÇ	91
KAYNAKLAR.....	95
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	103

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CAMPS	: Creative Artist Migrant Program Services
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİB	: Dışişleri Bakanlığı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IMO	: Uluslararası Göç Örgütü
METİP	: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma Ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
NNIRR	: National Network for Immigrant and Refuge Rights
NPC	: National Pass Center
SAWP	: Seasonal Agricultural Worker Program
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTB	: Türk Tabipler Birliği

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 2.1 : Türkiye’den verilen dış göçler	27
Çizelge 6.1 : İşçilerin sorulara cevapları (80 kişi)	79

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Mobil konut.	9
Şekil 2.2 : Mobil konut yerleşkesi.	9
Şekil 2.3 : ABD’de geçici afet yerleşimi.	11
Şekil 2.4 : İsviçre’de geçici afet yerleşimi	11
Şekil 2.5 : Standart çadır.	12
Şekil 2.6 : Prototip IKEA.	13
Şekil 2.7 : Kağıt evler.	13
Şekil 2.8 : Kağıt evler.	14
Şekil 2.9 : Geçici afet konutu planı	14
Şekil 2.10 : Geçici afet konutları	14
Şekil 2.11 : Prototip.	16
Şekil 2.12 : Prototip plan.	16
Şekil 2.13 : 1930’larda göçmen işçiler.	17
Şekil 2.14 : Kızılay afet çadırı.	19
Şekil 2.15 : Konteyner konut.	19
Şekil 2.16 : Karavan.	20
Şekil 2.17 : Yüzer ev.	20
Şekil 2.18 : Türkiye’de mevsimlik işçiliğe bağlı iç göçler.	26
Şekil 2.19 : Türkiye’de mevsimlik işçi göçü.	34
Şekil 3.1 : Mevsimlik işçi barınakları.	40
Şekil 3.2 : Kiralık mevsimlik işçi barınakları.	40
Şekil 3.3 : Mevsimlik işçi yerleşimi.	42
Şekil 3.4 : Mevsimlik işçi yerleşkesi.	46
Şekil 4.1 : ABD’de tarım işçileri mobil konutları.	52
Şekil 4.2 : ABD’de göçmen işçi yerleşimleri.	52
Şekil 4.3 : İspanya’da mobil konut önerisi.	53
Şekil 4.4 : İspanya’da şarap deposunda kalan mevsimlik işçiler.	54
Şekil 4.5 : Kanada’da mobil tarım işçisi konutu.	55
Şekil 4.6 : Asya’da işçi barınağı.	56
Şekil 5.1 : Hareketli barınaklar	63
Şekil 5.2 : Geçici barınaklar.	64
Şekil 5.3 : Türkiye’de barınma yurdu projesi	65
Şekil 5.4 : Birinci ödül	66
Şekil 5.5 : İkinci ödül	67
Şekil 5.6 : Üçüncü ödül	67
Şekil 6.1 : Geline bölge.	71
Şekil 6.2 : Geline bölgede barınma yeri.	71
Şekil 6.3 : Geline bölgede barınma tipi.	71
Şekil 6.4 : Aile birey sayısı	72
Şekil 6.5 : Barınma şartları.	72
Şekil 6.6 : Barınak özellikleri.	73

Şekil 6.7 : Islak hacimlerin özellikleri.....	74
Şekil 6.8 : İşçilerin sosyal özellikleri	75
Şekil 6.9 : Altyapı özellikleri	75
Şekil 6.10 : İşçilerin kişisel düşünceleri	78
Şekil 6.11 : İzmir ili Gümüldür beldesinde mevsimlik işçiler	79
Şekil 7.1 : İşçi yerleşimi.	82
Şekil 7.2 : İşçi yerleşimi	83
Şekil 7.3 : Şematik yerleşim.	83
Şekil 7.4 : Esnek ve kolay monte edilebilir barınak tipleri.....	86

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ VE BARINMA SORUNLARI

ÖZET

Dünya kurulduğundan beri insanlar çeşitli nedenlerle göç etmişlerdir. Bu ilk zamanlarda yaşamak, yiyecek bulmak, güvenlik gibi nedenlerle olurken daha sonraları yerleşik düzene geçen insanoğlu bu sefer daha iyi yaşam, iş, sağlık, doğal afet, savaş vb. gibi nedenlerle göç etmeye başlamıştır. Günümüzde çeşitli nedenlerle göç devam etmektedir ve insanlar doğup büyüdüğü yerleri terkedip başka yerlere gitmektedirler.

Bu tez çalışmasında, iş bulmak amacıyla gerçekleşen mevsimlik göçün artmasıyla birlikte büyük bir sorun haline gelen mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunları incelenmektedir. Göç ve geçici barınak konuları tezde mobilite kavramı üzerinden incelenmekte, dünyada ve Türkiye’de geçici göç konusunun fiziksel ve sosyal etkileri üzerinde durulmaktadır. Problemin daha net ortaya konabilmesi için bir alan çalışması gerçekleştirilmiş ve oradan elde edilen veriler ışığında bir çözüm modeli önerisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma sorunu tanımlayıcı, örnekleyici bir yöntem kullanılarak ve alan çalışması ile desteklenerek yürütülmüştür. Çalışma, yedi bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi anlatılmaktadır.

İkinci bölümde tanım ve kavramlar üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda mimarlıkta mobilite kavramı tanımlanmakta, mobil olma durumunun yarattığı sorunlar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Mobilite kavramının daha iyi ifade edilebilmesi için sebep-sonuç ilişkisi ile bağlı bulunduğu göç kavramı açıklanmaktadır. Bu bölümde göçün tarihçesi ve türlerine yer verilmekte, tez çalışmasının ana konusu olan mevsimlik göç üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mevsimlik göç eylemini gerçekleştiren tarım işçilerinin bu hareket sebebiyle yaşadıkları barınma sorunu bu bölümün son tanımıdır.

Üçüncü bölümde tez çalışmasının öznesi olan mevsimlik tarım işçileri aile yapıları ve özellikleri ile tanımlanmaya çalışılmış, gittikleri bölgelerde yaşadıkları barınakların özellikleri ortaya konmuştur. İşçilerin yaşadıkları barınma sorununa yönelik üretilen geçici çözümler bu bölümün son konusudur.

Dördüncü bölümde günümüzde dünyada da çözülememiş bir sorun olarak gözüken mevsimlik işçilerin barınma sorunu incelenmiş, bu soruna gelişmiş dünya ülkelerinin nasıl bir yaklaşımla çözüm üretmeye çalıştıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Amerika, Avrupa, Kanada ve Asya’da mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunlarını gidermek amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar örneklenmiştir.

Beşinci bölümde günümüze kadar geçen süreçte mevsimlik işçilerin barınma sorunlarına ülkemizde nasıl yaklaşıldığı ve bu sorunun çözümü için nasıl çalışmalar yapıldığı örneklenmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin barınakları hareketli barınaklar, gecekondular ve kalıcı barınaklar olarak gruplanmış ve açıklanmıştır.

Altıncı bölümde alan çalışmasının gerçekleştirildiği İzmir ili Gümüldür beldesinde yaşayan mevsimlik tarım işçileri ile yapılan görüşmeler ve anketler ile işçilerin aile yapısı, demografik özellikleri, barındıkları yerler ve mekansal özellikleri ortaya konularak yaşanan barınma sorunun tanımlanması hedeflenmiştir. Bu şekilde çözülmesi gereken sorunlar tespit edilmiştir.

Yedinci ve son bölümde elde edilen bilgiler ışığında mevcut sorunları giderecek bir çözüm için tasarım kriterleri ortaya konulmaya çalışılmış, değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Belirtilen tasarım kriterleri ele alınarak planlanacak tasarımların var olan sorunlara çözüm getirmesi hedeflenmektedir.

SEASONAL FARM WORKERS AND THEIR SHELTER PROBLEMS

SUMMARY

There has been a certain relationship between existence of humanity and architecture since the early ages. This relationship is linked with finding shelter and food, which have always been a part of human life and have been improving and increasing ever since. Before humans started to settle permanently, they had been changing the places of their shelters due to variable conditions. This made them migrant settlers. Being migrant settlers had an effect on their construction type and as a result mobile shelters became a part of their identity. Properties of mobile shelters are being portable, being flexible, being easy to install, and being affordable. These have been main characters of mobile architecture of today as well, and the relationship between migration and mobility still has an effect on shelters.

Mobile and portable structures are as old as humanity itself. Migrant communities designed portable shelters because of the necessity to change places according to variable living conditions and tough elements. Mobile living forms were sometimes the migrants' shelter of preference, while at other times they were obligatory because of reasons like economic inadequacies, disasters or geographical features. One of the communities whose members live a mobile life style out of necessity is the seasonal farm worker community.

Seasonal farm workers and their problems are facts that occur at many countries in the world. Millions of people in the world migrate from one place to the other during certain seasons to work as seasonal farm workers and this migration starts a mobility which has an effect on their shelters.

Countries which have problems about seasonal farm workers are working to find a solution directly proportional to their development level. Non-governmental organisations like CAMPS in the USA are creating shelter camps for migrant seasonal farm workers and trying to make them to join in the social life. Nevertheless, shelter problems are still some of the biggest problems of seasonal farm workers all over the world.

In Turkey, there aren't any permanent projects about shelter problems of seasonal farm workers; neither by the government, nor by any non-governmental organizations. Seasonal farm workers therefore build their shelters themselves, and these shelters usually mean tough living conditions. Education, health care, and children care are some of the problems of seasonal farm workers, but the most important one is the quality of their shelters. The government, the employers and all other actors in the agricultural sector must resolve to build more humane settlements for seasonal farm workers.

In this study, shelter problems of seasonal farm workers are analyzed through a survey which was done at Gümüldür, İzmir; and some design criterias are suggested to solve social and shelter problems of farm workers.

This study has been conducted with the use of descriptive, exemplary methods and a field study. The process was summed up in seven chapters to determine the problem better.

The first part of the study is the introduction chapter where the objective, the scope and the method of the study are defined. There are explanations about the objective of the study and after that objectives and scopes are mentioned. In the last part of introduction chapter, the methodology of this research is mentioned which is used in the study.

In the second chapter of the study, definitions and concepts are given. Mobility in architecture is defined and problems of being mobile are exposed. In this chapter, the history of immigration is explored and seasonal immigration is examined as the primary subject. Shelter problems of seasonal farm workers are the last definitions in this chapter. In this chapter the main target is to examine the main concepts of this thesis and create a transition to the next chapter about migration of seasonal farm workers.

In the third chapter seasonal farm workers are identified with their family structures and properties. Also in this chapter, shelters of seasonal farm workers are examined with special regard to their characteristic properties. Some temporary solutions to the shelter problems of seasonal farm workers in various countries are the last subject of this chapter.

In the fourth chapter of the study, shelter problems of seasonal farm workers are examined and other countries' approaches this problem are studied. Some examples of solutions to the shelter problems of seasonal farm workers in the United States of America, Canada, European countries and Asia are given. With the help of these examples we are able to see that different countries have different approaches in direct correlation with their levels of development. And while many countries make proposals to solve these problems, many of them never pass the planning stage and become a reality.

In the fifth chapter of the study, research in Turkey is examined and examples of solution attempts are given. There are some proposals about these problems, but none of them are social and permanent. On the other hand, the farm workers' own solutions are generally weak in healthy life standards. In conclusion, we can say that the government must take action to create to create better, healthier settlement areas for these workers.

In the sixth part of the study, conversations and surveys done with seasonal farm workers who were working at Gümlü, Izmir are provided. Using this evidence, seasonal farm workers' shelter problems and effects on their lives are determined. After this field study, we can say that seasonal farm workers' shelters mostly lack of modern infrastructure, and their materials mostly aren't suitable for the climates of areas seasonal farm workers live in. These problems make farm workers' life very difficult – so in order to improve their living standards, their shelter problems must be solved.

In the seventh and last chapter, the results of the dissertation are evaluated, and advisory design criteria are produced to conclude the thesis work. Designs that will be planned with respect to these criteria are intended to be successful in solving the aforementioned problems.

In conclusion, it is aimed to find a way to help seasonal farm workers to live at better places. To find this solution, problem must be determined well and some design criterias like being suitable for climate conditions, substantiality, flexibility, mobility, easy assembling, etc. are must be used due to solve these problems to create better places for seasonal farm workers and their families.

1. GİRİŞ

Günümüzde değişen yaşam koşullarının etkisiyle büyük ölçekte ülkeler arasında, küçük ölçekte bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar giderek belirgin hale gelmeye başlamıştır. İki komşu ülkenin bile ekonomik fırsatlar ve yaşam standartları açısından birbirinden farklı bir görünüm ortaya koymasını ancak gelişen teknoloji ve yaşam şartlarına ayak uydurabilme kabiliyetiyle açıklamak mümkün olabilir. Bu durum ülkeden ülkeye farklılık gösterebildiği gibi, aynı ülke sınırları içerisinde bölgeden bölgeye ya da ilden ile de farklılık göstermektedir. Herhangi bir il çalışma fırsatları, ekonomik koşullar ve yaşam standartı açısından zengin bir durumdayken hemen yanındaki başka bir ilde işsizlik ve yoksulluk ön planda olabilmektedir. Bunun sonucu olarak tüm dünyada ekonomik olarak yetersiz illerden şartların nispeten daha uygun olduğu, işgücü açığının bulunduğu illere göç gerçekleşmektedir.

Göç kavramı temelinde bir harekettir ve bu hareket sosyal ve kültürel açıdan bazı değişiklikleri de beraberinde getirir. Göç kavramının etki ettiği en önemli unsur barınma şartlarıdır. Barınma anlayışı teknolojik ilerleme ve ekonomik değişimlerin sosyal hayata kattığı hız ve hareketlilikten etkilenmekte, bu nedenle özellikle göçmenler günlük hayatlarını mobil yaşam alternatiflerine adapte etmek zorunda kalmaktadırlar. Göç hareketi nedeniyle ortaya çıkan barınak ihtiyacının giderilmesi için gelişmiş ülkelerde hareketli, hafif ve taşınabilir yapılar kullanılmaktadır. Bu tip yapıları kullanarak yaşamlarını sürdüren en hareketli topluluk mevsimlik tarım işçileridir (FES, 2012).

Bu çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşulları göç ve mobilite kavramı üzerinden incelenmekte ve barınma sorunları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu konuyu irdelemek üzere bir alan çalışması yapılmış ve Ege Bölgesi'nde çalışan geçici mevsimlik tarım işçilerinin aile özellikleri, yaşam standartları ve barınma olanakları incelenerek barınma sorununun giderilmesi için tasarım kriterleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1 Tezin Amacı

Bu tezin amacı, mobilitenin göç ve barınma kavramlarıyla ilişkisini ortaya koyarak Ege Bölgesi'nde tarımda çalışmaya gelen mevsimlik tarım işçilerinin aile özelliklerini ve ihtiyaçlarını belirlemek, barınma sorunlarını ortaya koymak, bugün kaldıkları yerleri ayrıntılı inceleyerek bir değerlendirme yapmaktır. Bu amaçla İzmir ili Menderes ilçesi Gümüldür beldesinde çalışmaya gelen mevsimlik tarım işçilerinin aile yapıları, demografik özellikleri, bugün işveren tarafından sağlanan barınma şartları incelenmiş ve yaşadıkları sorunlar tartışmaya açılarak bu sorunları giderecek bir model önerisi üzerinde durulması hedeflenmiştir.

1.2 Kapsam

Çalışma kapsamında öncelikle göç ve mobilite kavramları literatürden araştırılmış, bu kavramların kentsel yaşama etkileri incelenmiş, göç ile birey ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmış ve hareket kavramının barınma ihtiyacına olan etkisi irdelenmiştir. Mevsimlik tarım işçileri ile barınma sorunları ortaya konulmaya çalışılmış, dünyada ve Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerinin barınma konusuna nasıl yaklaşıldığı sorgulanmış ve şu zamana kadar gerçekleştirilen çözüm önerileri incelenmiştir. Alan olarak seçilen Ege Bölgesi'nde çalışan mevsimlik tarım işçileriyle görüşme yapılmıştır. Alanda kış aylarında 3000 civarında mevsimlik işçi olduğu, aileleri ile birlikte bu sayının 5000'i aştığı belirtilmektedir (Gümüldür Bld., 2014). Alanda 80 mevsimlik tarım işçisi ile görüşme yapılmış, İl Özel İdaresi, Belediye yetkilileri, muhtarlar, işverenler ve aracılar ile görüşülmüştür. Sonra sorulara verilen yanıtlar analiz edilmiş, değerlendirilmiş ve probleme yönelik bulgular ortaya konmuştur. Son bölümde ise bir önceki bölümlerde elde edilen bulgulardan yola çıkılarak var olan sorunları çözmek için gereken tasarım kriterleri ortaya konulmuş ve bu kriterler ele alınarak planlanacak tasarımlar aracılığıyla mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları barınma sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır.

1.3 Yöntem

Bu tezde amaç ve kapsam bölümlerinde bahsedilen konu başlıkları doğrultusunda sorunu tanımlamak ve örneklemek üzere literatür araştırması yapılmıştır. Bu

Çalışmada kullanılan verilerin alındığı dökümanlar konu ile ilgili yazılmış kitaplardan, yerli ve yabancı dergi makalelerinden, üniversite yayınlarından ve internet sitelerinden elde edilmiştir. Tezin yapıldığı tarihlerde nerede mevsimlik işçi olduğu araştırılmış, İzmir ili Menderes ilçesi Gümüldür beldesinde ve çevresinde kış aylarında mandalina toplamak üzere beldeye gelmiş işçilerin varlığı tespit edilmiştir. Bu tespitin ardından İzmir İl Özel İdaresi'nde Tarım İşleri Dairesi bölümündeki memurlarla bölge genelindeki tarım işçileri hakkında ve Gümüldür Belediyesi'nde nüfus işleri ile ilgili memurlarla beldeye gelen mevsimlik işçiler hakkında görüşölmüş, çalışma alanlarına gözlem amaçlı gidilmiş ve işçilerle ilk görüşmeler yapılmıştır. Sonra belirlenen alanda çalışan mevsimlik işçilerle görüşme yapmak üzere 43 sorulu bir anket hazırlanmış, arka arkaya 6 hafta alana gidilerek işçilerle görüşölmüştür. İşçilerin bir kısmı yakın çevrede yaşayan aileler, çevre illere daha önce göç etmiş Güneydoğu Anadolu'dan (çoğunlukla Mardin ve çevre illerden) gelenler ve İç Anadolu'dan gelen mevsimlik işçilerden oluşurken, bir kısmı da Suriye'den göçmüş insanlardır. Ankette sorular açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Alanda işçilerin barındıkları konutlar çeşitlidir, farklı sorunları barındırmaktadırlar ve bu konuda işçilerin görüş ve yorumları alınmıştır. Anketin yanı sıra gözlem yapılmış, izin alınarak fotoğrafla tespit yapılmaya çalışılmıştır.

2. TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Bu bölümde tez içerisinde geçecek olan tanım ve kavramların açıklanarak birbirleri ile bağlantıları ortaya konulmakta, mobilite ve göç kavramları çeşitleri ve tarihçeleri ile incelenmektedir.

Göç kavramı bir yer değiştirme eylemi olduğu için içeriğinde bulundurduğu hareket özelliğiyle mobilite kavramı ile bir sebep-sonuç ilişkisi kurar. Göç ve hareketin temelinde yatan etmenlerden bahsedilerek bu iki kavrama ve sonuçlarına mimarlık algısı üzerinden bakılmaya çalışılmaktadır.

2.1 Mobilite Kavramı

Sosyal yapı içinde yer alan önemli sosyal süreçlerden birisi olarak sosyal hareketlilik (mobilite), genel olarak bireylerin ve kültür unsurlarının bir sosyal konumdan başka birine geçmesi (Sorokin, 1959) olarak tanımlansa da hem teorik belirlemede hem de uygulamada, sosyal hareketlilik denilince bireylerin bir sınıftan ötekine, bir statüden diğerine geçmeleri akla gelir (Fischer, 1990). Bu açıdan sosyal mobilitiyi yatay ve dikey olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yatay hareketlilikte bireyler aynı sosyal sınıf içerisinde bir konumdan diğerine doğru geçiş halindeyken, dikey hareketlilikte sınıflar arası bir geçiş söz konusu olmaktadır. Bireylerin eski ve yeni konumları arasındaki fark sosyal hareketliliğin yönünü ortaya çıkarır (Erkal,1983). Eğitim, meslek, aile yapısı gibi toplum dinamiklerine ait birçok faktörden etkilenen bu hareketlilik, yaşayışlara da etki etmesi nedeniyle fiziksel bir duruma da dönüşebilir. Bireyler sosyal yapılarını bir üst sınıfa taşımak için gerekli olan eylemi, başka bir fiziksel ortamda kuracakları yeni yaşantıda arayabilir ve göç olgusunu başlatabilirler. Mobilite veya hareketlilik kavramı, en genel anlamıyla birey veya grupların, toplumsal değerlere göre derecelendirilen ve birbirlerine göre saygınlıkları daha yukarıda veya daha aşağıda olarak kabul edilen konumların birinden diğerine geçme eylemi olarak tanımlanmaktadır. İdeal olarak üç çeşit mobilitenin varlığından söz edilebilir; birey eğer mekansal anlamda konum değiştiriyorsa coğrafi hareketlilik (mobilite) söz konusudur. Ekonomik hareketlilik (mobilite) bireyin sınıf sisteminde

bir konumdan diğetine geçişini ifade etmektedir. Bireyin saygınlık ölçütlerine göre belirlenen bir sosyal konumdan diğetine geçişi ise sosyal hareketliliğin (mobilitenin) varlığına işaret etmektedir (Eserpek,1981). Bireyin hareketliliği değişmeyen konumlar arasında gerçekleşiyorsa, yatay bir hareketlilik (mobilité) aktivitesinden; bu hareketlilik statü ve rolde bir değişme ile beraber görülüyorsa dikey bir mobiliteden bahsetmek mümkündür.

Sosyal yaşam şartlarında, sınıflandırılmış bu üç hareketlilik (mobilité) türü dikey ve yatay özellikleriyle beraber birbirleriyle etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu türleri birbirine bağlayan bir neden-sonuç ilişkisi vardır. Sosyo-ekonomik hareketlilik (mobilité), coğrafi hareketliliğin (mobilitenin) nedeni ya da sonucu olabilir. Birey, sosyal olanaklarını arttırmak adına coğrafi bir değişim içerisine girebilir ya da coğrafi değişim neticesinde sosyo-ekonomik şartlarında bir hareket gözlenebilir. Bu bakış açısıyla mobilité kavramı, bireyin dikey ya da yatay sosyal olanaklarını ve refahını arttırmak amacıyla yapmış olduğu hareketler bütünü olarak tarif edilebilir.

Mobilité kavramını hareketin sebepleri yönünden farklı türler altında sınıflandırmak mümkündür. Bu türleri belirleyen etmenler, hareketi gerçekleştiren toplulukların hareket etme amaçları ve yöntemleri üzerinden şekillenir. Bu açıdan bakıldığında mobilité (hareketlilik) kavramını;

- Coğrafi Mobilité,
- Sosyal / Toplumsal Mobilité,
- Bireysel Mobilité olarak gruplandırabiliriz.

Bir topluluk içerisindeki birçok sosyolojik faktör üzerinde etkisi olan coğrafi mobilité (hareketlilik), toplulukların belirli zaman diliminde ne kadar yer değiştirdiklerini tanımlayan bir kavramdır. Uluslar arası göçler kadar büyük ölçüde gerçekleşebildiği gibi bölgesel ölçekte de var olabilir. Bireylerin coğrafi mobilitelerini (hareketliliğini) kişisel tercihler başlatabildiği gibi ücret ve işsizlik gibi ekonomik etmenler ve savaş, kıtlık gibi sosyal olaylar da bu hareketliliğin sebepleri olabilir (Bonin, 2008).

Bir diğeri mobilité (hareketlilik) türü olan sosyal mobilité ise bir sosyal grubun bireysel ölçekten toplumsal ölçeğe kadar meslek, eğitim gibi sosyo-ekonomik açıdan bir mevkiden diğeri mevkilere aşağı ya da yukarı yönde hareketliliği olarak

tanımlanabilir (Seyyar, 2005). Mobilitenin sosyal olması durumu yeniden konumlanma ile ilgilidir ve sınıfsal bir hareketliliği tanımlar. Hem yatay hem de dikey mobilitede mekansal anlamda bir değişiklik söz konusu olmakla beraber bu hareketin genellikle toplumsal nedenlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bireyin sosyal yapısındaki hareketlilik mekansal anlamda bir değişikliğin de başlangıcı olduğu için coğrafi mobilité ile sosyal mobilité arasında bir neden-sonuç ilişkisi olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin etkisi ile beraber bireylerin hareketli yaşama daha uygun hale gelmesi toplumları da etkisi altına almaya başlamış ve toplumsal mobilité (hareketlilik) kavramının doğmasına sebep olmuştur. Kişisel özelliklerine ve kimlik yapılarına göre bir araya gelen bireyler oluşturdukları toplulukla kimi zaman kişisel tercihlerine göre kimi zaman ise sosyal şartlar sebebiyle hareket etmektedirler. Japon toplumda kadınlar üzerinde oluşan evlilik baskısı, genç ve bekar Japon kadınları kendilerini özgür hissetmek için kaçmaya ve özgür yaşayabilecekleri yeni bir bölgeye yerleşmeye zorlamaktadır. Bu örnekte görüldüğü gibi toplumsal hareketliliğin sebebi genel olarak toplumsal nedenlerdir (Fang, 2009).

Ekonomik etkenler dışında kalan kişisel tercihlerin belirleyici olduğu bireysel mobilité (hareketlilik) ise kişinin kendi tercihleri ile yaptığı bir yer değiştirmedir. İklim, kültürel nedenler, konfor arama, daha iyi bir yaşam, eğitim, aile gibi belirleyiciler bu hareketlilikte rol oynarlar. Bireyin kişisel tercihleriyle doğrudan ilişkisi olan bu hareketlilik, toplumsal bir hareketliliğin başlangıcı olabileceği gibi sadece birey ölçeğinde de kalabilir. Küreselleşme ile birlikte eski geleneklerin terk edilip bireysel ve küresel pazara yönelik yaşam biçiminin ön plana çıkması ile beraber bireyler hareketli yaşama daha uygun hale gelmişler ve farklı yaşam biçimlerini farklı dönemlerde tecrübe etmeye başlamışlardır (Schoenbaum, 2012).

Mobilité (hareketlilik) kavramı, içeriği açısından sosyal bilimlerden fen bilimlerine, kent ölçeğinden bireysel ölçeğe, mimariden sosyolojiye birçok disiplini ilgilendiren ve etkileyen bir hareket eylemidir. Bütün bu disiplinlerin birbirleri ile bir sebep-sonuç ilişkisi vardır ve bir disiplinindeki hareket diğer disiplinleri de etkilemektedir. Nasıl ki bireysel ölçekte meydana gelen bir değişim kent ölçeğinde bir başkalaşımın sebebi olabiliyorsa, kentte meydana gelen bir hareketlilik de bireyleri aynı ölçüde değiştirebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında mobilité (hareketlilik) kavramının göç kavramından daha geniş ve farklı neden-sonuç ilişkileri ile oluşan bir yapısı

olduğunu söylenebilir. Hareketlilik göçün başlangıcını oluşturan bir etkidir ancak her hareketliliğin bir göç olayını oluşturmaması beklenmez.

Mobilitenin (hareketliliğin) ilgili olduğu bir diğer disiplin olan mimarlık ile ilişkisini kavrayabilmek için de mobil mimarlık kavramına mobilitayı (hareketliliği) oluşturan tüm girdilerin ışığında bakmak gerekmektedir.

2.1.1 Mobil mimarlık

İnsanoğlu yerleşik düzene geçtiği tarihlere kadar düzenli olarak yaşam yerini farklılaşan şartlar doğrultusunda değiştirmiş, sabit bir yere bağlı kalmadan konar-göçer bir yaşam anlayışını benimsemiştir. Bu durum göçebe toplulukların yapı kültürlerine de yansımış ve hareketliliğe elverişli yapılar bu toplulukların kimliklerinin bir parçası haline gelmiştir. Göçebe toplulukların hareketlerine bağlı olarak kısa zaman dilimleri içerisinde değişen yaşam şartlarına uyum sağlayabilecek nitelikteki taşınabilir, kolay kurulabilir, esnek ve maliyeti az yapı anlayışı mobil mimarlığın ana karakterleri haline gelmiştir. Mobil mimarlığın olmazsa olmaz şartı ise taşınabilir olma durumudur (Basten, 2006).

Taşınabilir ve hareketli yapı kavramı, insanlığın barınma tarihi kadar eski bir kavramdır. Zorlu doğa şartlarına ve değişen yaşam şekillerine bağlı olarak sürekli yer değiştirmek zorunda olan insan, bunun sonucu olarak barınağını yanında taşıyabileceği özellikte kurgulamıştır. Bu tip mekanların gerektirdiği üzere de kullanılan malzemelerin hafif ve kolay uygulanabilir olması en önemli özelliktir. Bu temel özellikleri sahip barınma alışkanlıkları geleneksel mimari anlayışların ortaya çıkmasına ve mimarlığın bu anlayışlar üzerinden şekillenmesine sebep olmuştur (Ünal, 2013).

Yaşadığımız çağın getirdiği değişen yaşam koşulları ve teknolojik gelişmeler mobil mimarlığı alternatif bir yaşam anlayışı olarak günümüzde de ön plana çıkarmaktadır (Şekil 2.1). Geçmiş göçebe toplulukların barınaklarını kurma biçimlerinin mevcut gelişmiş teknoloji olanakları kullanılarak yeniden yorumlanması sonucu ortaya çıkan mimarlık dili sadece göçmenler tarafından değil, bu yaşam kültürünü bir kimlik olarak benimseyenler tarafından da kabul edilmekte ve uygulanmaktadır (Şekil 2.2). Bu yaşam kültürünü benimseyenler, barınaklarını yaşam özelliklerine bağlı olarak hareketli ve taşınabilir şekilde kurgulamaktalar ve buna göre mobil konutlar içerisinde bir yaşam kurgulamaktadırlar.

Şekil 2.1 : Mobil konut (Url-1).

Şekil 2.2 : Mobil konut yerleşkesi (Pingstone, 2007).

2.1.2 Zorunluluk sebebiyle oluşan mobilité

Değişim ve dönüşüm, insanoğlunun var olduğu günden bu yana kimliğinde yer alan ve gerçekleşmesi zamana ayak uydurabilmek adına gerekli olan kavramlardır. Hareket, bu değişim ve dönüşüm eyleminin başlangıç noktasını oluşturur. Ancak bu başlangıcın sebebi, her seferinde farklı olabilir. Kimi zaman doğal afetler ya da savaşlar, kimi zaman gelenekler ve alışkanlıklar, kimi zaman ise kişisel tercihler bu hareketin sebebidir. Mobilitenin nedeni sosyal, kültürel, ekonomik veya kişisel olabildiği gibi bu etmenlerden birkaçının birleşmesi sonucu da gerçekleşebilir. Değişkenlerin bu kadar fazla ve etkileşimli olduğu mobilité kavramı, bu çalışmada zorunluktan doğan kısmı ile ele alınacaktır.

Tarih boyunca insan toplulukları yerleştikleri yerlerden çeşitli sebeplerle ayrılmak zorunda kalmışlar ya da bu duruma zorlanmışlardır. Sel, deprem, kuraklık gibi doğal afetler bu zorunlu yer değiştirmelerin fiziksel sebepleri iken siyasi, sosyal ya da

ekonomik değişimler de hareketliliğin zorlayıcılarından olmuştur. Diğer mobil yaşam biçimlerinin aksine bu tarz yer değiştirmeler toplulukların kendi iradeleri dışında gelişen durumların sonucudur. Günümüzde savaşlar, doğal afetler, siyasi iradelerin baskısı gibi nedenlerden evlerinden ayrılmak zorunda kalan insanlar geçici barınma ünitelerinden oluşan yerleşkeler kurarak yaşamlarını göçe zorlandıkları bölgelerden farklı bölgelerde kurmaktadır.

Afet sonrası acil barınma ihtiyacını karşılayan afet sonrası geçici yerleşimler bu tip zorunlu olarak gerçekleşen mobil yaşam biçimine bir örnektir. Kısa sürede kurulabilen, bölge halkının barınma ihtiyacını acil olarak gidermeye yarayan bu geçici barınaklar gecekondulaşmayı önlemek ve afetzedelere güvenli bir barınma ortamı sağlamak için tercih edilen mobil yerleşmelerdir. Yine siyasi nedenlerden dolayı ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan mülteciler için kurulan barınma kampları, zorunluluk sebebiyle oluşan hareketliliğe örnektir. Farklı bölgelerde kurulan kampların farklı malzeme ve düzen alışkanlıkları olsa da genel anlamda özellikleri ortaktır. Çadırlardan oluşan bu kamplarda mülteciler acil ve güvenli barınma ihtiyaçlarını karşılarlar. Günümüzde ülkemize özellikle Suriye'deki iç karışıklıklar sebebiyle gelen mülteciler, çeşitli bölgelerde bu tip kamplar kurmuş ve yaşamlarını sürdürmektedirler.

Afet sonrası meydana gelen hasarlar nedeniyle konutların yıkılması ya da ağır hasar görmesi durumunda bu bölgelerde yaşayan ailelerin acil konut ihtiyacı ortaya çıkmakta ve hızlı bir biçimde bu sorunun giderilmesi gerekmektedir. Bu noktada kalıcı barınaklar inşa edilip afetzedelere yeni bir yerleşim alanı kurulana kadar geçici barınaklar ile çözümler getirilmektedir. Geçici barınaklar insanların karşılaşılabileceği olağanüstü bir durum meydana geldiği zaman barınma gereksinimini karşılayan, uzun süreli ve kalıcı olmaya elverişli olmayan barınaklardır (Anon, 2009). Hem Türkiye'de hem de dünyada meydana gelen afetler sonucu afetzedelere çeşitli tiplerde geçici barınaklar kurulmakta ve acil barınma ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır. Kurulması planlanan geçici barınakların türünün seçimi, mevsime, afet türüne, yere, büyüklüğüne gibi nedenlerle değişmektedir. Sonuç olarak dünya genelinde uygulanmış birçok geçici konut uygulamaları acil barınma sorununa çözüm olmaktadır.

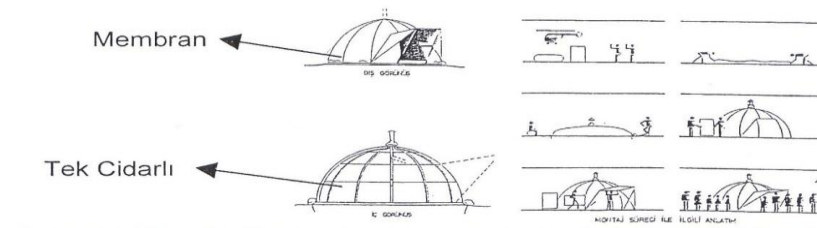
Sivil toplum örgütleri tarafından ABD'de özellikle afet sonrası uygulanması planlanan projelerden 'American Ingenuity' (Şekil 2.3), yoğun yağış ve sel

durumlarının ardından kullanılmak için hayata geçirilmiş bir prototiptir. Malzeme olarak plastic sandviç panellerin çelik taşıyıcı ile kurgulandığı sistemde su geçirimsizliği ön planda tutulmuş ve barınakların kolay kurulabilir olmasına önem verilmiştir. Dış kabukta yağış suyu ve zemin suyu geçirimsizliğinin sağlanması bu projede en önemli tasarım kriteri olarak görülmüş, yine mekan içerisinde yatma alanlarının bulunması acil barınma ihtiyacının karşılanması açısından önemli görülmüştür. Barınakların kısa sürede montaj edilebilmesi, farklı topografik şartlara uyum sağlayabilmesi, afet sonrası kullanıcılar ile ilgili psiko-sosyal etkenlere çözüm üretebilmesi ve konutlar arası görsel mahremiyetin sağlanması ele alınan diğer ölçütlerdir (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

Şekil 2.3 : ABD’de geçici afet yerleşimi (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

Avrupa’da ise yine afet sonrası geçici barınma ihtiyacını karşılamak üzere özel şirketler tarafından tasarlanan ünitelerden İsviçre’de gerçekleştirilen projede (Şekil 2.4) farklı topografik şartlara uyum sağlayabilmesi ve kısa sürede montaj işleminin gerçekleştirilebilmesi özellikleri ön planda tutulmuş ve buna göre şişme membrane malzeme kullanılarak bir tasarım gerçekleştirilmiştir. Afet sonrası kullanıcıların psiko-sosyal olumsuzluklardan en az ölçüde etkilenmesini sağlamak amacıyla mahremiyet kavramına da önem veren proje, dış kabukta yağış ve zemin suyu geçirimsizliğinin sağlanması ve yatma için gerekli alanların kurgulanması açısından da geçici barınak sorunun acil olarak çözülmesi amacıyla kullanılmaktadır (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

Şekil 2.4 : İsviçre’de geçici afet yerleşimi (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

Asya kıtasında ise afet sonrası geçici yerleşim üniteleri kurulması ile ilgili çalışan gönüllü kuruluşlardan ‘Aid Workers Network’, kamu sağlığı açısından afet sonrası yapılacak olan çalışmaların önceden planlanması, bunun için politikaların ve yer seçimi, planlama ve tasarım kriterlerinin belirlenmesi adına bir organizasyon oluşturmuş ve bu organizasyon ile afetzedelerin planlama ve uygulama süreçlerine katılımı, kamu binaları ve geçici barınak yapımında gerekli malzeme ve ekipmanların sağlanması ve jeoloji, yerleşim planlaması, mühendislik ve halk sağlığı gibi gerekli konularda uzman görüşünden yararlanmayı hedef almıştır (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

Dünya genelinde bakıldığında mültecilerin ve afetzedelerin acil barınma ihtiyacını karşılamak için çeşitli geçici konut uygulamaları uluslararası yardım kuruluşları tarafından üretilmektedir. Bu yardım kuruluşlarından biri olan Birleşmiş Milletler, UN-Habitat ve UNHCR gibi yan kuruluşları yardımıyla afetzede ve mültecilere geçici konut alternatifleri sağlamakta ve bu konutları daha korunaklı hale getirmek için çalışmalar yürütmektedirler. UNHCR, mülteciler ve afetzedeler için kurdukları standart çadır (Şekil 2.5) yerleşimlerine ek olarak IKEA ile ortaklaşa yürüttükleri bir çalışma kapsamında yeni afet konutları prototipi tasarımı ortaya koymuştur (Şekil 2.6) (UNHCR, 2014). Bu prototipe göre barınakların kolay kurulabilir ve kaldırabilir olması, hafif strüktürden imal edilmesi, kolay depolanması ve kolay kurulabilir olması sebebiyle acil barınma ihtiyacı içerisinde bulunan afetzedeler tarafından da kurulabilmesi önem kazanmakta ve temel özellikleri olmaktadır. Barınakların maliyetinin de düşük olması sebebiyle tercih edilebilir yağıda olması, afet sonrasında kullanım için gerekli özelliklerdendir.

Şekil 2.5 : Standart çadır (UNHCR, 2014).

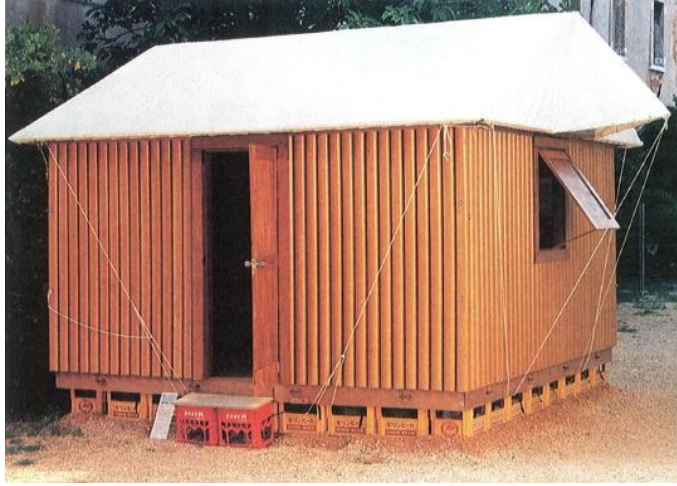

Şekil 2.6 : Prototip IKEA (UNHCR, 2014)

Türkiye’de 2 Kasım 1999 tarihinde gerçekleşen Düzce depremi binlerce kişiyi etkilemiş ve evsiz bırakmıştır. Devlet tarafından depremzedeler için inşa edilen geçici barınaklar işyerlerine uzaklığı nedeniyle kabul görmemiş, başka çözüm önerileri arayışlarına girilmiştir. Uygulanan çözüm önerilerinden biri, Japon mimar Shigeru Ban’ın afetzedeler için tasarladığı kağıttan tüp evlerdir (Şekil 2.7). Geçici barınma ihtiyacına yönelik bir yenilik getiren malzeme ilk olarak 1995’te Kobe’de (Japonya) gerçekleşen depremin ardından denenmiş, minimum maliyetle afet çadırlarından daha dayanıklı, hafif ve kolay kurulan bir malzeme olduğu görülmüştür. Bolu’da uygulanan kağıt tüp evlerin Kobe’de kullanılanlardan farkları boyutu ve iklimin daha soğuk olması nedeniyle izolasyonu sağlamak için kullanılan mukavva ve kağıt şeritlerdir (Şekil 2.8). İstanbul Teknik Üniversitesi’nde prefabrike olarak hazırlanan modüller, yerel kuruluşların organizasyonu ile öğrenci ve gönüllüler tarafından monte edilmiş ve böylece 11 ev Aralık ayında kurularak afetzedelerin bu evlerde yaşaması sağlanmıştır (Mimarlık, 2002).

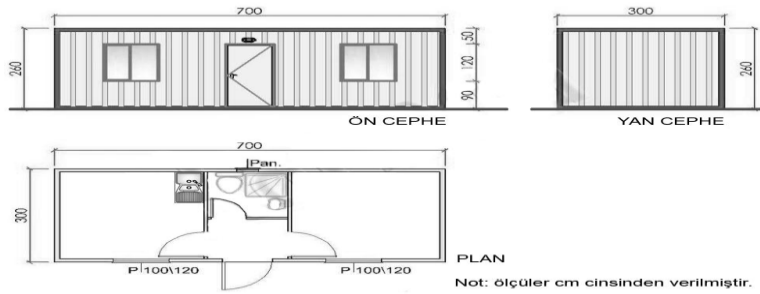

Şekil 2.7 : Kağıt evler (Mimarlık, 2002).

Şekil 2.8 : Kağıt evler (Mimarlık, 2002).

Yine ülkemizde 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde gerçekleşen Van depremleri bölgede yapıların depreme karşı hazırlıklı olmamasından dolayı yıkıcı hasarlara ve çok sayıda can kaybına neden olmuştur. 644 vatandaşımız bu deprem nedeniyle hayatını kaybetmiş, 175000 kişi de evlerini kaybetmiştir (AFAD, 2011). Bölgede kurulan geçici barınaklar sayesinde bu afetzedelere barınma imkanı sağlanmış, bu afet konutlarından biri olan Anadolu Konteyner Kenti 5216 kişinin acil konut ihtiyacını karşılamıştır (Şekil 2.9) (Şekil 2.10).

Şekil 2.9 : Geçici afet konutu planı (Ünal, 2013).

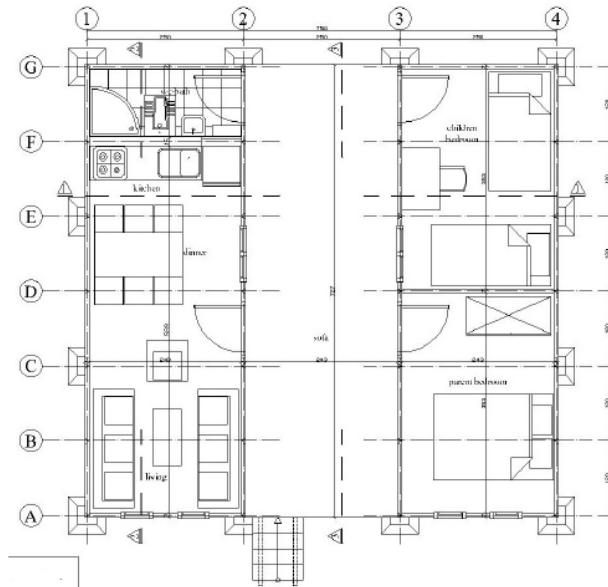
Şekil 2.10 : Geçici afet konutları (Ünal, 2013).

Ülkemizin en kalabalık nüfuslu ili olan İstanbul'un da deprem afeti tehdidi altında bulunduğu göz önünde bulundurularak bazı araştırma projeleri geliştirilmiş ve geliştirilmektedir. Bu projelerden biri de, İstanbul Büyükşehir Başkanlığı ile İstanbul Teknik Üniversitesi işbirliğinde geliştirilen 'MobARCH' projesidir. Bu projenin alt modüllerinden biri olan afet sonrası geçici konut ünitesinin tasarımı, İstanbul Teknik Üniversitesi akademisyenlerinden Prof.Dr.Sinan M. Şener yürütücülüğünde bir grup tarafından gerçekleştirilmiş, tasarımda kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması, geçici ünitelerin birden fazla kullanılabilirliği olması ve olumsuz çevre etkilerinin minimize edilmesi hedef alınmıştır. Bu projede (Şekil 2.11) kullanıcıya yönelik olarak belirli bir süre için yaşamsal olan kullanıcı gereksinimlerinin karşılanması, ürüne yönelik olarak da çok defa kullanılabilen ve hazır olarak depolanabilen bir barınak ünitesi geliştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, tasarlanan afet sonrası geçici konu ünitesine bağlı olarak tasarlanan ve üretilen bir prototip ortaya konmuştur (Şekil 2.12) (Şener ve Altun, 2009). Bu prototipte; teknoloji ile ilgili olarak ünitenin kolay üretimi, depolanması, taşınması ve yerinde montajı; ekoloji ile ilgili olarak uygulanması süresince çevreye olumsuz etkilerinin düşük düzeyde olması; malzeme ile ilgili olarak malzemelerin kolay bulunabilir olması; maliyet ile ilgili bakım, onarım ve taşıma maliyetlerinin düşük olması; yapı fiziki ile ilgili olarak ısı, ses ve su geçirimsizliğinin sağlanması; sosyoloji ile ilgili olarak olumsuz sosyolojik etkileri ortadan kaldırmak; mekan organizasyonu ile ilgili olarak eylem alan optimizasyonunun sağlanması ve görsel etki ile ilgili olarak genel beğeniye uygunluk sağlamak ilkeleri öne çıkmıştır (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

MobARCH şehir planlama modülünün genel sürecine bakıldığı zaman, ilk adım olarak geçici yerleşim planlama ve tasarımına ilişkin kriterlerin (doğal çevre kriterleri, yapılaşmış çevre kriterleri, sosyo-ekonomik çevre kriterleri, politika ve strateji kriterleri, planlama ve tasarım kriterleri) değerlendirildiği, ikinci adım olarak bu kriterlere ilişkin bölgesel ve yerel verilerin analizinin yapıldığı, üçüncü adım olarak bölgesel ve yerel verilen sentezlendiği, dördüncü adım olarak geçici yerleşime ilişkin standart ve politikaların belirlendiği ve son adım olarak geçici yerleşim planlama ve tasarımının yapıldığı görülmektedir (Özçevik, Şener ve diğ., 2003). Bu adımların ortaya koymuş olduğu tasarım kriterleri belirlenmiş ve bu kriterlere uyan bir prototip ortaya konulmuştur. Böylece sorunlara acil olarak çözüm getiren bir prototip planı uygulanmıştır.

Şekil 2.11 : Prototip (Şenel, Altun, 2009).

Şekil 2.12 : Prototip plan (Şenel, Altun, 2009).

Zorunluluk sebebiyle ortaya çıkan mobil yaşamların özellikle ülkemizde en yaygın olanlarından biri ekonomik sebepler sonucu gerçekleşen göçlerdir. Yaşadıkları bölgelerdeki çalışma şartlarının doğurduğu olumsuzluklar sonucu topluluklar çalışıp para kazanmak amacıyla dönemsel olarak uygun iş olanaklarının olduğu bölgelere göç ederler. Bu bölgelerde acil barınma ihtiyaçlarının karşılanması için oluşturulan mobil yerleşkelerde barınan topluluklardan en kalabalık olanları ülkemizde işgücü açığını kapatmak amacıyla başka bölgelere hareket eden mevsimlik tarım işçileridir (Şekil 2.13). Bu işçilerin tarımsal olarak elverişli bölgelere göçü ekonomik zorunluluklardan doğar ve mevsimlik olarak onları yaşadıkları bölgelerden başka bölgelerde barınmaya zorlar.

Şekil 2.13 : 1930’larda göçmen işçiler. (Lange ve Taylor, 1939)

Bu işçilerin gerçekleştirdiği göç temelde bir zorunlu yer değiştirme olayıdır, bireysel veya toplumsal olabilir ve farklı yerleşim birimleri arasında gerçekleşmektedir. Göç kavramı, hareketi tanımlayan bir kavramdır ve ‘göçmen’ olarak tanımlanan yer değiştiriciler kendi hareketli durumlarını kente de yansıtırlar ve bir kentsel hareketlilik sürecini ortaya çıkarırlar. ‘Mobilite’ olarak betimlenebilecek kent dinamiklerini de etkileyen bu eylemler bütünü, yerleşik bir duruma geçildikten ya da geçici göç eyleminin sona ermesinden sonra bile kentte yaşayan ve tekrarlanabilecek bir olgu olarak var olmaktadır (Tüfekçi,2002).

Göçmenlerin yapmış olduğu yer değiştirme hareketinde temel amaç sosyo-ekonomik bir mobilite eylemidir. Yani kısaca göçmen topluluklar daha iyi sosyal ve ekonomik şartlara, bunun sonucu olarak da daha iyi statüye sahip olabilmek adına yaşadıkları yeri sürekli ya da dönemsel olarak terk ederler ve kendilerine bu olanakları tanıyacağını düşündükleri bölgelere göç ederler. Fakat özellikle coğrafi mobilitenin sosyo-ekonomik mobiliteye paralel olarak ilerlediğini söylemek çoğunlukla mümkün olmaz. Değişen şartlara bağlı olarak belirli bir yöre içerisinde çadırları, hayvanları ve eşyaları ile yer değiştiren göçerlerin hareketleri sosyal ya da ekonomik ihtiyaçlardan çok bir yaşam biçiminin yansımasıdır. Yayılacı olarak da bilinen bu toplulukların belirli bir konutu olmamakla beraber avcılık, toplayıcılık yaptıkları yerlerden mevsimsel şartlara göre göç etmekte ve gittikleri yerlerde kendilerine kısa süreli bir yaşam kurmaktadır.

Göçmen topluluklar, göç etme amaçları ne olursa olsun göç ettikleri yerde geçici sınıfla anılmakta ve bu durum göçmenlerin yaşam şartlarında büyük sorunları da

beraberinde getirmektedir. Göç ettikleri ortamlarda statü sahibi olma olanağı bulamayan göçmenler, mobil olmanın getirdiği bütün sorunlarla da aynı zamanda baş etmek zorunda kalırlar. Sonuç itibariyle dönemsel olarak yaşanan bir hareket hali, aidiyet duygusunun da yerleşmemesi sonucu ile birlikte göçmenler için sorunların da başlangıç noktasıdır.

2.1.3 Mobil yapılar

İnsanoğlu kendi ihtiyaçlarını daha iyi bir şekilde sağlayacak yerler bulma amacıyla zaman zaman hareket etmiş ve göçebe bir yaşamı tercih etmiştir. Bu yaşam tarzının getirmiş olduğu esneklik ve uyumluluk karakteri, ister istemez barınma amacıyla kullandıkları mekanlara da yansımış ve toprağa bağlanmaya yarayan yapı temelleri gibi yapı sabitleyici elemanlar geçici barınaklarda kullanılmamıştır. Barınaklar, buldukları doğal malzemeler ve hareketli olmalarını engellemeyecek özellikte hafif, sökülüp takılabilir basit uygulamalarla kullanılabilen oluşumlardır. Bu özellikleri sayesinde günümüzdeki birçok çağdaş yapıya da ilham vermişlerdir (Hacılibeyoğlu, 2005).

Mobil yapılar genel olarak bir şekilde taşınabilen, araç yardımıyla ya da kendi olanakları dahilinde hareket eden yapılara verilen isimdir. Bu yapıların barınma maksadıyla kullanılması mobil konut kavramını ortaya çıkarmıştır. Mobil konut insanların inşa ettikleri evlerin göçebe yaşam ve değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayabilecek şekilde hareket edebilen, taşınabilir, kolay kurulabilir ve kaldırılabilir barınaklara ihtiyaç duyması sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır (Tuncel, 2007).

Mobil yapılar bir yere bağlanmayan özellikleri sayesinde günümüzde daha çok sürekli hareket etmeyi seven insanlar tarafından kullanılmaktadır. Göç olayı bu hareketli (mobil) topluluklar için genelde '*geçici*' olmakta ve bu toplulukların en önemli özelliği '*mobil olma*' durumu şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mobil olma durumu yere bağlı olmama, hareket etme kabiliyeti sağlama, bir yerden bir yere kolay taşınma gibi avantajlar sağladığı için farklı bir yaşam biçiminin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu yaşam biçimine göre barınaklar her an harekete hazır nitelikte olmalı ve buna olanak verecek yapıya sahip olmalıdır.

Genellikle bir yerden bir yere gitmeyi bir yaşam biçimi olarak kabul eden kişilerin tercih ettiği bu yaşam biçimine göre yere bağlı kalmadan, değişen fiziksel şartların etkisiyle kendileri için daha uygun bölgelere doğru hareket eden bu topluluklar,

barınak olarak kendilerine çadır, karavan, yat, yüzer ev, konteyner gibi mobil yapıları kullanmaktadırlar.

Çadırlar, bilinen en eski mobil yapılardan biridir. Doğal şartlarda barınma ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak kullanılan bu sığınaklar, ihtiyaca göre büyüklüklerinin artmasına olanak verdiği için tercih edilen yapılardır. Göçer toplulukların gittikleri yerlerde acil barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik en uygun barınak tipi olan çadırlar, afetler sonrası yerel yönetimler tarafından da bölge halkının kullanımına sunulmaktadır (Şekil 2.14).

Şekil 2.14 : Kızılay afet çadırı (Kızılay, 2010).

Uluslar arası taşımacılıkta nakliyat için kullanılan konteynerler de geçici kullanıma ait ihtiyaç sonrasında ortaya çıkan ve mimarlık literatürüne giren bir geçici barınma elemanı olmuştur. İlk olarak inşaat faaliyetlerinin şantiye, depo gibi ihtiyaç alanlarında kullanılmaya başlayan konteynerler zaman içerisinde doğal afetler sonucu oluşan acil barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik hizmet verir duruma gelmişlerdir. Yer değiştirme olanaklarından faydalanmak üzere tercih edilen konteynerler üst üste ya da yan yana gelebilme özellikleri sayesinde de toplu yaşam merkezleri haline gelmişlerdir (Şekil 2.15).

Şekil 2.15 : Konteyner konut (Anon, 2014).

Hareketli bir yaşam biçimini tercih eden bireylerin barınmak için kullandıkları mobil yapıların bir diğeri karavanlardır. Yer değıştirme için büyük avantaj sağılayan bu barınaklar, genellikle tatil amaçlı ya da belirli bir yere bağılı kalmak istemeyen insanlar tarafından kullanılmakta ve iklimsel değışikliklere göre yer değıştirmelerine olanak sağılamaktadır (şekil 2.16). Coğrafi şartların yere bağılanmayı zorladığı durumlarda da mobil yapılar kullanılmakta, bu amaçla tasarlanan yüzer evler barınakların bir yerden başka bir yere değışen fiziksel koşullar nedeniyle taşınmasına olanak sağılamaktadır (şekil 2.17).

şekil 2.16 : Karavan (Anon, 2014).

şekil 2.17 : Yüzer ev (Armağan, 2013).

Bir yaşam biçimi tercihi olarak ortaya çıkan mobil olma durumunda kişiler gittikleri yerlerde şartlar kendilerini rahatsız etmeye başlayıncaya kadar kalırlar sonrasında ise genellikle mevsimsel şartların daha iyi olduğu bölgelere göç ederler. Bu tip yaşamı benimsemiş kişilerin hangi mevsimi nerede geçireceğı bazen daha önceden planlanmıştır, bazen de ansızın oluşan koşullarla hareket etmeye ve mobil yaşama daha hazırlıklı ve alışkındırlar. Bu yaşam biçimini tercih edenlere kolaylık sağılayan ana etmenler ise tercih ettikleri barınakların hareket edebilme kabiliyetine uygun olmasıdır.

Geçici göç eyleminde bulunan topluluklardan bir diğeri ‘mevsimsel işçiler’dir. Mevsimsel olarak tarımda iş olanaklarının olduğu bölgelere geçici olarak göç eden bu dar gelirli işçiler gittikleri yerlerde iş süresince kalırlar, iş bittiğinde ya geldikleri yere dönerler ya da bir başka iş olanağı olan bölgeye göç ederler. İş süresince kaldıkları yerlerde barınma konusunda sorun yaşarlar, geçici barınma alternatifleriyle yaşamlarını standartların çok altında sürdürürler. Dönemsel olarak işgücü açığını kapatmak ve iş bulmak maksadıyla sürekli yaşadıkları yerlerden farklı illere göç eden mevsimlik işçiler, gittikleri yerlerde kendileri için hazırlanmış konutlar olmadığından genellikle sorun yaşamakta, hem çalışmak hem de bu sorunlarla baş etmek gibi bir zorluğun içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Sadece mevsime ve mevsimlik iş gücü ihtiyacına bağlı olarak kırsal alanlardan bazı ailelerin tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlere belirli bir süre içerisinde olmak üzere çalışmak için göç etmesi olarak nitelendirilebilecek ‘mevsimlik göç’, her sene aynı zamanlarda tekrarlandığı için bir süreklilik arz etmektedir, her sene göç eden işçiler ve aileleri aynı sorunlarla karşılaşmakta, hem devlet hem de işveren tarafından geçici olarak görüldüklerinden barınma sorunlarına çözümler yeterli olmamaktadır.

2.2 Göç Kavramı

Göç kavramı sözlükte ‘ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma (TDK)’ olarak tanımlanmaktadır. ‘Taşınma’ kelimesiyle tek kelimeyle açıklanan göç eylemi, oluşma nedenleri ve ortaya koyduğu sorunlar açısından bakıldığında karmaşık bir yapıyı işaret eder. Bu eylemin temelinde, çeşitli nedenlerle bir yerden bir yere gitmek, taşınmak, insanların geçimlerini sağlamak ve daha rahat bir yaşam sürmek için ilgili oldukları meslek kollarına göre ekonomik açıdan kendileri açısından daha verimli yerlere ulaşma isteği yatar. Ekonomik nedenler göçün en temel nedenlerinden biridir, anavatan olarak adlandırılabilinecek yerleşim bölgelerinde gün geçtikçe artan nüfus ve sonucu olarak ortaya çıkan işsizlik ile birlikte doğal kaynaklar mevcut şartlar için yetersiz hale gelmeye başlar ve bunun sonucu olarak baş gösteren ‘potansiyeli daha yüksek yerlere yerleşme isteği’ göç eyleminin başlangıç sebebidir.

İnsan göçü, toplulukların geçici ya da kalıcı olarak yaşamak üzere bir yerleşim alanından diğer bir yerleşim alanına hareketidir. Bireysel, aile bazında ya da büyük

topluluklar olarak gerçekleşebilen göç eylemi uzun mesafede, ülkeler arası ya da kısa mesafede etkin olabilir (Lee, 1966). Göçün sebepleri oldukça çeşitli olmakla beraber ikiye ayrılabilir. Terk edilen yerin terk edilme sebeplerini ‘iten faktörler’, göç edilen yeni yerlerin göç edilme sebeplerini ise ‘çeken faktörler’ olarak betimleyebiliriz. İtme faktörleri yeterli iş imkanlarının olmaması, kuraklık, politik nedenler, ölüm tehditleri, kirlilik, ayrımcılık, savaş gibi nedenler iken, çekme faktörleri ise iş imkanları, güvenlik, eğitim, endüstrileşme düzeyi gibi nedenlerdir (Jennissen, 2007). Göçün fiziksel özellikleri aynı ülke sınırları içerisinde şehirden şehire göç etme durumunu yarattığı gibi, süre olarak geçici olma durumunu da yaratabilir ve genel olarak bütün göç tiplerinde olduğu gibi bu tip geçici göçlerin meydana gelmesinde de temel etken ekonomi, kısaca ‘işsizlik’tir (Başel, 2007) .

Göç olgusu, iş olanakları açısından önemli bir etkinliğe sahiptir. Göç olayları ile birlikte göç edilen bölgedeki mevcut olanaklardan daha fazla nüfusun yararlanması gibi bir sonuç doğduğu gibi bazı problemler de ortaya çıkabilir. Örneğin iş olanağının az olduğu ya da olmadığı bir bölgeden tam tersi özellikteki olanakların olduğu, işçi sıkıntısı çekilen bir bölgeye gerçekleşecek hareketler sonucunda belli oranda iş ve eleman sorunu çözülebilir. Göç eylemi en kısa tabiriyle olanakların kötü olduğu yerden iyi olduğu yere doğru taşınma, bir hareket ve mobil olma durumunu gerektirir. Bununla birlikte göçler sonucunda ortaya çıkan barınma ve gecekondü problemleri, nüfus artışına bağlı olarak gerçekleştirilemeyen yerel hizmetler, istihdam ve açlık sorunları bu eylemin önemli olumsuz yanları olarak ortaya çıkmaktadır (Es, 2004).

Göç olgusunun ortaya çıkmasına sebep olan birçok neden vardır. Bu nedenler;

- Ekonomik nedenler,
- Coğrafi nedenler,
- Siyasi nedenler,
- Sosyal nedenler,
- Zorunlu nedenler (afetler vb.) olarak nitelendirilebilir.

Göçün oluşmasında rol oynayan nedenlerden başlıcası ekonomik nedenlerdir. İnsanlar ekonomik olarak geçimlerini sağlayamadıkları bölgelerden iş olanaklarının daha yoğun olduğu bölgelere göç etme eğilimindedir. İşsizlik kavramı, herhangi bir

toplulukta ekonomik şartlara bağılı olarak çalışmak isteyip de iş bulamama durumunu açıklar. İşgücü toplumlarda, çalışma kabiliyetine sahip yani çalışabilecek durumda olan nüfusu ifade eder ve iş olanaklarının işgücünden az olması o bölgede işsiz nüfusun ortaya çıkmasına, işsizliğin baş göstermesine sebep olur. İşsizlik ekonomiyi, dolayısıyla da toplumlari doğrudan etkileyen ve dönüştüren bir çıktıdır. İşsizliğin yoğun olduğu bölgelerde türlü sosyolojik sorunlar var olmaya başlar ve bu sorunlar toplum psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler yaratırlar. İşsizlik oranının yüksek olduğu bölgelerde genel olarak suça yatkınlık, eğitim ve sağlıkta gerileme, toplum refahında düşüş gibi olgular görölmeye başlar. Yaşanan tüm bu olumsuz şartlar, çalışmak isteyen işgücünü işin olmadığı yerlerden, görece iş bulunan yerlere göç etmeye zorlar (Cömertler, Kar, 2007). Yaşadıkları bölgeler ile göç ettikleri yerler arasındaki doğal kaynakların sayı farkı, gelir adaletindeki denge farkı, yaşanan kırsal alanlarda tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik gibi faktörler ekonomik göçü oluşturan unsurlardır.

Toprakların verimsizleşmesi ve buna bağılı olarak tarımda alınan ürün sayısında yaşanan azalma, sanayileşme ve kentleşmeye bağılı olarak insanların yaşam ve tarım alanlarını kaybetmesi, doğal afetler sonucu toprak yitimi, iklim değişikliklerine bağılı olarak yaşam şartlarının ağırlaşması da coğrafi nedenlere örnek olarak gösterilebilir. Göçlerin kişilere bağılı olmayan nedenleri arasında yer alan bu zorunlu nedenlerden erozyon, kuraklık, deprem, sel baskını gibi doğal afetler sebebiyle ortaya çıkan bu göçlerde insanlar doğal afet sonrası hasar gören yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalarak yeni yerleşim yerlerinde yaşam kurmak için göç ederler.

Savaşlar, mübadele, mevcut otoritenin el değiştirmesi, terör olayları, etnik çekişmeler ve siyasi gücün uyguladığı baskılar da göçün siyasi nedenlerini oluşturur. Siyasal açıdan mevcut şartlarda rahat bir yaşam sürdüremeyeceğini düşünen topluluklar kendilerine daha uygun bir yaşam sürdürebileceklerini düşündükleri yerlere doğru siyasi göçmen olarak yer değiştirirler.

Göçlerin bir diğer nedeni olan sosyal nedenler ise genel olarak kendisi ve ailesi için daha iyi bir yaşam isteği içinde bulunan kişilerin kişisel özelliklerinin belirlediği nedenlerdir. Yaşanılan bölgedeki eğitim olanaklarının yetersiz kalması, sağlık hizmetlerinin ihtiyacı karşılamaması, kültürel farklılıkların insanları zorlaması gibi faktörler sosyal nedenleri oluşturabildiği gibi sadece yeni bir macera yaşamak için de yer değiştirildiği görölmektedir.

2.2.1 Göç türleri

Oluşma şekilleri ve ortaya koyduğu sonuçlar açısından bakıldığında çok önemli bir sosyolojik olgu olan göç hareketi, insanların topluluklar halinde yaşamaya başlamasının ardından değişik tip ve isimlerle görülmeye başlamıştır. Tarihsel süreçte ele alındığında, günün getirdiği gereksinimlere göre göçler; afetler, açlık, savaş, kıtlık, şiddet, iklim koşulları gibi fiziksel etmenlerden doğmuş ve şekillenmiştir. Göç hareketini kategorize etmek için, içinde bulunulan çağın şartlarını anlamak ve ona göre değerlendirmek gerekir. Ayrıca hareket tipi ve sebepleri açısından göç kavramı farklı kategoriler içerisinde sınıflandırılabilir.

Türlerine göre göç kavramı gidilen yere göre, yapılış şekline göre, süreye göre ve kişilere göre olmak üzere dört ana başlıkta toplanabilir. Gidilen yere göre göç; ülke içerisinde nüfusun yer değiştirmesi olan iç göç ve bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan dış göç olarak ikiye ayrılır. Yapılış şekline göre ise; insanların isteğine bakılmaksızın çeşitli sebepler nedeniyle mecburi olarak yapılan zorunlu göçler ve hiçbir zorlamaya bağlı kalmadan insanların kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri gönüllü göçler olarak ayrılabilir. Süreye göre göçler; insanların her yıl belirli dönemler içerisinde çalışmak, gezmek veya dinlenmek için belirli bir süre göç ettikleri geçici göçler ve yaşadıkları yerlerden temelli yerleşmek üzere başka bir yere gittikleri sürekli göçler olarak sınıflandırılabilir. Kişilere göre göçler ise iyi eğitim almış nitelikli işgücünün yetiştiği az gelişmiş ülkeden gelişmiş bir ülkeye göçü olan beyaz yakalı göçü ile emeğiyle çalışıp para kazanan niteliksiz işçilerin iş olanakları nedeniyle gerçekleştirdikleri mavi yakalı göçü olarak ikiye ayrılabilir.

2.2.2 İç göç

Hareket tiplerine bağlı olarak göç kavramı, iki çeşit olarak sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki olan iç göç, herhangi bir ülkenin kendi dinamikleri içerisinde gerçekleşen, sınırlar içerisinde yapılan taşınma kavramını ifade eder. Bu göç tipinde taşınma hareketi sınırlar içerisinde kaldığı için toplam nüfusa bir etkisi yoktur, herhangi bir değişiklik yaratmaz. Bu tip göçleri yaratan en önemli etken işsizlik olduğu için, iş olanaklarının görece daha fazla olduğu kentlerin nüfusu artarken kırsal bölgelerde nüfus azalmaktadır. İç göçlerin hareket tipolojisi incelendiğinde göçlerin yoğunluk sırasına göre; kırsal alandan kente, kentten kente, kırsal alandan

kırsal alana ve kentten kırsal alana gerçekleştiği gözlemlenmektedir. İ göçlerin en fazla görüldüğü kırsal alandan kente doğru olan glerde iş gücünün yoğun olduğu, verimli tarım alanları bulunan veya sanayinin gelişmiş olduğu, ticaret merkezleri ve maden yatakları ile zengin kentlerin daha çok g aldığı görülmektedir (Başel, 2007).

İ g kavramını da kendi arasında iki gruba ayırmak gerekmektedir. Bunlar süreye bağlı olmak üzere sürekli yerleşmek üzere yapılan göçler ve mevsimlik glerdir. Sürekli göçler, kendilerini gce zorlayan sebepler sayesinde yer değiştiren bireylerin, g ettikleri yerlere yerleşmeleri ve hayatlarını o bölgede sürdürmeye başladıkları glerdir. Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar olan süreçte özellikle kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun olarak sürekli göçlerin gerçekleştiği görülmektedir. 1927'de yılında ülkede kent nüfusunun toplam nüfusa oranı % 24, kır nüfusu % 76 iken 2010'da bu oran kentte % 91,8, kırdaki % 8,2 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2014). Kısaca söylemek gerekirse, 80 yılda kent nüfusu % 43 oranında artarken, kır nüfusu aynı oranda azalmıştır. Kır nüfusunun doğurganlık oranı kent nüfusundan daha fazla olduğu dolayısıyla nüfus artışı daha yüksek olduğu halde, yaşayan kişi sayısının oran olarak azalması kırdan kentlere doğru g olgusunun varlığını ve yüksek oranda gerçekleştiğini gösterir. Ülkemizde 1950'li yıllara kadar etkisini göstermeyen i göçler, bu tarihten itibaren özellikle ulaşım ağının gelişmesi ve kentten kırsal alanlara kadar ilerlemesi, sanayileşmenin kentlerde artış göstermesine bağlı olarak hızlanmış ve kentler yoğun göç alan yerler haline gelmişlerdir. Bu durum günümüzde de devam etmektedir (Koçak, 2012).

Sürekli i göçlerin nedenleri olarak birçok faktör söylenebilir. Bunlardan en önemlisi kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı ve bunun yarattığı işsizliktir. Nüfusun artması ile birlikte kırsal alanların geçim kaynağı olan tarım alanlarının kişiye düşen payları azalmaya başlamış ve ailelerin geçim şartlarını karşılamaz hale gelmiştir. Tarım alanlarındaki bu azalmaya bağlı olarak erozyon artmış ve topraklardan alınan ürün azalmıştır. 1950'li yıllarda Amerika'dan gelen Marshall yardımındaki traktörlerle tarımda makineleşme ortaya çıkmış ve iş gücüne giderek daha az ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu da iş olanaklarını azaltmış ve ekonomik olarak kırsal alanları zor durumda bırakmıştır. Tüm bu etkilerin sonucu olarak kırsal alanlarda yaşayan vatandaşlar, sanayinin gelişmesi ile birlikte iş olanaklarının daha fazla olduğu, eğitim ve sağlık hizmetlerinin görece daha iyi olduğu kentlere sürekli g etmeye zorlanmışlardır (Koçak, 2012).

Ülkemizde günümüz koşulları ele alındığı zaman yüksek oranda göç veren iller; Doğu Anadolu'da Kars, Tunceli, Bitlis, Ağrı, Muş, Bingöl, Şırnak, Güneydoğu Anadolu'da, Adıyaman, Mardin, Karadeniz'de, Zonguldak, Ereğli, Samsun çevresi dışındaki iller, İç Anadolu'da, Sivas, Yozgat, Çankırı, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Ege'de, Afyon, Uşak, Kütahya, Akdeniz'de Burdur, Isparta, Kahramanmaraş, Marmara'da ise Çanakkale, Kırklareli, Edirne ve Bilecik'tir. İç göçün özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde daha çok meydana geldiğini söylemek mümkündür. Yüksek oranda göç alan iller ise; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Şanlıurfa, Antalya, Mersin, Konya, Samsun, Gaziantep ve Diyarbakır'dır (DİE, 2011).

Süreye bağlı olarak gerçekleşen göçlerin bir diğeri mevsimlik göçlerdir. Tezin ilerleyen bölümlerinde daha kapsamlı bir şekilde değinilecek mevsimlik göçleri bu aşamada kısaca tanımlamak gerekirse, kırsal alanlardan bazı ailelerin tarımın ya da turizmin yoğun olarak yapıldığı şehirlere, belirli bir süre dahilinde olmak üzere, çalışmak için gitmesi olarak nitelendirilebilir. Bu tip göçler nedeniyle belirli zamanlarda tarım ya da turizm gibi işgücü ihtiyacının bulunduğu Adana, Mersin, Hatay, İzmir, Aydın, Muğla, Antalya gibi kentlerde mevsimsel olarak büyük nüfus değişimleri gerçekleşmektedir (Şekil 2.18) (Başel, 2007).

Şekil 2.18 : Türkiye’de mevsimlik işçiliğe bağlı iç göçler (Atılım, 2015)

2.2.3 Dış göç

Hareket tipine bağlı olarak sınıflandırılan göçün bir diğeri çeşidi ise dış göçlerdir. Bir ülkeden diğeri bir ülkeye yapılan göçler bu tanıma girer. Uzun süre kalmak ve bölgeye yerleşmek amacıyla ülke sınırlarını aşarak yapılan nüfus hareketleri dış göçleri oluşturur. Bu göç tipinde taşınma hareketi sınırların dışında gerçekleştiği için,

toplam nüfusta bir etki yaratır, dış göç alan ülkenin nüfusu artarken göç veren ülkenin nüfusu azalır. Dış göç alan ülkeler genel olarak yaşam standartları bakımından göç veren ülkelere göre daha gelişmiş ülkelerdir. Ancak yine de dış göç alan ülkelerin bu nüfus değişimine bağlı olarak gerçekleşecek sosyo-ekonomik değişimlere hazırlıklı olması gerekmektedir.

Dış göçlerin başlıca nedenleri arasında, savaşlar, etnik sorunlar, ekonomik problemler nedeniyle çalışmaya gidilmesi, afetler, sınırların değişmesi ya da ülkeler arasındaki anlaşmalarla yapılan karşılıklı göçler (mübadele) sayılabilir. Cumhuriyetin ilanından itibaren ülkemizde çeşitli zamanlarda Balkanlar'dan dış göç olmuş ve göç edenler toplan nüfusumuzun %5'ini oluşturur hale gelmiştir (Koçak, 2012). 1950'den sonra, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın diğer ülkelerine onlardan gelen talep üzerine işçi gönderilmeye başlamış, bu göç 80'li yıllara kadar sürmüştür (Çizelge 2.1). Bugün Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İsviçre, Avusturya, İngiltere, İsveç, ABD, Avustralya, Libya, S. Arabistan, Kuveyt ve Orta Asya ülkelerinde çalışan işçiler bulunmakta ve yurt dışındaki nüfusumuz 4 milyonu geçmekte, özellikle Avrupa ülkelerine giden işçilerin büyük bir kısmının aileleriyle oralara yerleştiği görülmektedir (TUIK, 2012).

Çizelge 2.1 : Türkiye'den verilen dış göçler (TUIK, 2012).

Ülke	Türk Nüfusu
Almanya	1 764 041
Fransa	359 034
Hollanda	358 846
Avusturya	116 882
İngiltere	150 000
Belçika	39 885
İsveç	34 965
Danimarka	54 859
Toplam	2 878 512

Dış göçleri yapısına bakarak kendi arasında ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar, zorunlu dış göçler ve gönüllü dış göçlerdir. Zorunlu göçler; savaş nedeniyle sığınma, siyasi ya da psikolojik baskı veya doğal afetler (deprem, kuraklık, sel, vb.) gibi fiziksel etkilerden kaynaklanan ve bu olumsuz durumların etkisinden kaçarak yeni bir ülkeye sığınma göçleridir. Günümüzde Suriyeli göçmenlerin ülkemize gelişleri bu çeşit göçe örnek olarak gösterilebilir. Yine ülkeler arası anlaşmalar ele alınarak yapılan yer değiştirme hareketi de zorunlu göç kavramı (mübadele) içerisine girer. Kurtuluş Savaşı sonrası Yunanistan ile yapılan anlaşma uyarınca Yunanistan'da

yaşayan Türklerin ve Türkiye’de yaşayan Rumların mübadelesi bu göçe örnek olarak gösterilebilir.

Gönüllü dış göçler ise, bireylerin kendi istekleri doğrultusunda, çeşitli sebeplerle, kalıcı olarak ülke değiştirmesi sonucu oluşan göçlerdir. Bu tür göçlerde amaç, daha fazla gelir elde etmek, refahını arttırmak isteği, daha iyi yaşama isteği gibi amaçlar olabilir. İşsizliğin fazla olduğu ülkelere sanayisi gelişmiş, iş olanakları daha fazla olan ülkelere doğru yapılan işgücü göçleri bu türe dahil edilebilir. Ülkelerde yaşanan istihdam sorunları, gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler, kişisel gelirlerin giderlerin altında kalması gibi sebepler işgücü göçü hızını arttıran ve tetikleyen sebepler arasında yer almaktadır. İşgücü göçü her zaman ara elemanlar düzeyinde gerçekleşmez. Beyin göçü olarak tabir edilen gönüllü dış göç çeşidinde, iyi eğitilmiş kalifiye elemanlar, kendilerine daha iyi yaşam ve çalışma şartı sunan ülkelere göç ederler ve üretimlerini o ülkelere gerçekleştirirler.

Dış göçlerin sonucunda, dış göç veren ülkelere işsizlik, barınma gibi sosyal problemler azalmakta, ülkeye giren döviz miktarındaki artışa bağlı olarak ekonomide düzelme meydana gelmektedir. Dış göç alan ülkelere ise işçi sorunlarının çözüldüğü görülmekte, ancak ülkede yeni gelen bireylerin kültürel ve sosyal kimliğinin geldikleri yerdeki toplumla uyuşmaması ile oluşan bazı değişiklikler ilgilenilmesi gereken sorunlar olarak önem kazanmaktadır. Günümüzde ise güney sınırlarımızdaki karışıklığa bağlı olarak dış göç alınmaktadır ve özellikle Suriye’den ülkemize göç eden göçmenler yoğun olarak kentlerde varlıklarını sürdürmektedirler.

2.2.4 Göçün tarihçesi

İlkçağlardan itibaren insanlar avlanma, barınma ve güvenlik nedeniyle toplu halde yaşamışlar, avlanmak için yer değiştirmişler, tamamen yerleşik düzene geçene kadar olan süreçte beslenmek, avlanmak, güvenlik vb. nedenlerle daha uygun yerler bulmak amacıyla yer değiştirmişlerdir. Bu yer değiştirmeler çoğu zaman kıtlık, bazen de savaş ve kaynakların yetersiz gelmesi nedeniyle olmuştur. Yerleşik düzene geçtikten sonra da topluluklar; ekolojinin bozulması, nüfusun artması, doğal kaynakların tüketimi sebebiyle zaman zaman göç etmek durumunda kalmışlardır. Tarım ile uğraşan çiftçiler genel olarak bir düzen ve yeni yerleşmeler kurup kalıcı olarak yerleşmelerine karşın hayvancılık ile uğraşan toplulukların mevsimsel şartlara göre göç etmeyi sürdürdükleri görülmektedir.

İlk çağın önemli göçleri olarak; Dor' ların M.Ö. 11.yy'da Yunanistan'a, Orta Asya'daki Türk Kavimlerinin Hazar Denizinin kuzey ve güneyinden batıya doğru yer değiştirmesi, M.S. 4- 6 yy. arasında Baltık Denizinden Germanlerin güneye göç etmesi, 8-12 yy.da Norman'ların Britanya'yı istilaları, Afrika'daki Bantu'ların göçlerini sayabiliriz (Tüfekçi, 2002). Bu göçlerin hepsi karasal göçler olmakla beraber, çoğunlukla büyük yıkımlara ve nüfus değişimlerine sebep olmuş göçlerdir.

Orta çağda gerçekleşen göçlerin temel sebebi ise, savaş ve fetihlerdir. Din ve toprak adına yapılan bu hareketler, yeni buluş ve icatlarla beraber küresel yerleşimin ve pozisyon almanın nedeni haline gelmiş, mevcut toprak bütünlüklerinin temelleri atılmıştır. Kentlerde yerleşik yaşamın iyice belirginleşmesi ile birlikte kent nüfusları giderek artmış, bunun sonucunda da yapıları belirgin hale gelen kentlere, onlara yakın küçük kasaba ve köylerden göçler başlamıştır (Tüfekçi, 2002).

Göçün en çok görüldüğü dönemlerden biri sanayi çağıdır. Sanayi devrimi ile kentlerde kurulan fabrikalara kırdan göçler olmuş, insanlar sanayide çalışmak üzere kentlere göç etmişlerdir. Sanayi üretiminin tarım alanında etkilerinin ortaya çıkmasıyla beraber toplumlar değişmiş ve özellikle şehirlerdeki insan gücü tanımı farklılaşmıştır. 18.yy'da çıkarılan yasalarla köylü toprağını satmak durumunda kalmış, topraksız ve işsiz kaldığı için göç etmeye zorlanmıştır. Kente göç eden bu topluluklar, sanayinin ihtiyacı olan insan kaynağını oluşturmuşlar ve ülkelerde kırdan kente iç göç bu hareketlerle beraber tanımlanmaya başlanmıştır. Bu şekilde iç göç hareketleri sanayi devrimi sırasında artış göstermiştir. Zamanla gelişmiş ülkelerdeki kurulan ve gelişen sanayide iş olanakları, az gelişmiş ülkelere göçü de tetikleyen etkilerden olmuştur (Tüfekçi, 2002).

Modern çağ ile birlikte, göç kavramı ülkelerin gelişmişlik seviyelerindeki farklar sebebiyle yeni yollar ve yeni tanımlamalar ortaya çıkarmaya başlar hale gelmiştir. Uluslar arası işçi göçleri, yasadışı göçler, beyin göçleri gibi kavramlar göç tanımının literatürüne girmeye bu dönemde başlamıştır. Ucuz işgücü niteliğindeki insanların, az gelişmiş ülkelerinde bulamadıkları olanakları gelişmiş ülkelere bulmak umuduyla gerçekleştirdikleri yasadışı göçler günümüzde küresel bir sorun haline gelmiş ve kontrol edilmesi gereken bir hareketlilik olarak gelişmiş ülkelerin gündeminde önemli bir yer almıştır. Yine aynı şekilde genellikle az gelişmiş ülkelere görülen şehirler arasındaki olanak ve iş potansiyeli farklılıkları, olanakların az olduğu şehirlerden daha gelişmiş şehirlere olan iç göçün de artmasına sebep

olmuştur. Tüm bu göç hareketlerine bakıldığında özellikle günümüzde göç kavramının en temel sebebini işsizlik olarak görmek mümkündür.

Dünya genelinde hemen hemen her ülke özellikle işgücü göçü olmak üzere göç olayından etkilenmektedir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplu nüfus hareketleri dünya genelinde etkisini göstermeye başlamış, son elli yıllık dönemde 175 milyondan fazla insan kitlesel olarak göç hareketine katılmıştır. Birleşmiş Milletler küresel göç verilerine göre dünya üzerinde 232 milyon kişi (dünya nüfusunun %3,2'si) uluslar arası göçmenlerden oluşmaktadır. ABD, 46 milyon göçmen ile en çok uluslar arası göçmene sahip ülke durumunda iken bu sayı 2000 ile 2013 yılları arasında tam 10 milyon civarında artış göstermiştir. Bölgesel olarak en çok göçün görüldüğü kıtalar 72 milyon göçmen ile Avrupa ve 71 milyon göçmen ile Asya iken her iki kıtada da 2000'li yıllarda göçmen sayıları 50 milyon civarındadır. Uluslar arası göçmenlerin gelişmiş ülkelere 65 yaş üstünde daha fazla göç aldıkları görülmektedirken, gelişmekte olan ülkelere göç edenlerin yaş aralığı genellikle 25-35 olan işgücü nüfusedir (UN, 2008).

2.2.5 Türkiye’de göçün tarihçesi

Cumhuriyet döneminde Türkiye’de göçlerin içe ve dışa olmak üzere yoğunluğu dikkate alınarak bakıldığında göçün, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde çok yönlü ve derinlemesine bir etkisi olduğu görülmektedir. Türkiye’den yurtdışına gerçekleşen göçler genellikle ekonomik nedenlerle olurken, Türkiye’ye dışarıdan gelen göçler etnik kökenli olma niteliği taşımakta; ülke içerisinde gerçekleşen iç göçler ise çoğunlukla yine ekonomik nedenlerle olmakta, kalkınma, sanayileşme ve modernleşme gibi gelişmelerle birlikte devam etmektedir (Sirkeci, 1998). Türkiye’de göç olgusu, 1950’li yıllarda sanayileşmenin etkisiyle ve kentleşmenin ortaya çıkmasıyla hız kazanmıştır. Amerika’dan gelen Marshall yardımıyla başlayan makineleşme tarımda birçok işçinin işsiz kalması, ardından küçük çiftçinin topraklarını kaybetmesi ile tarımda işsizliğin giderek büyümesine yol açmış, açığa çıkan işgücü kentlerde ortaya çıkan yeni iş imkânlarından dolayı kentlere göç etmeye başlamışlardır. Kentlere yönelen bu göçler birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. 1950 yılında Türkiye’deki il sayısı 63, kentlerde yaşayan nüfus ise %18,1’dir. 1960’da il sayısı 67’ye yükselmiş, kentlerde yaşayan nüfus ise %26,3 olmuştur. Kentsel nüfus 1970’te %35,8, 1980’de %45,4 olmuştur. 1990 yılında il sayısı 73’e

ulaşmıştır ve kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı %56,3'e yükselmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımı döneminde ise il sayısı 81, kentte yaşayan nüfusun oranı ise %65 olmuştur. Sonuç olarak 50 yıllık bir süreçte Türkiye nüfusu üç katı aşan bir artış gösterirken aynı dönemde kentlerin nüfusunda on katı aşan bir artış meydana gelmiştir. Yine bu dönemde kentli nüfusun toplam nüfus içindeki payı %25'ten %65'e yükselmiştir. 2000 yılı itibariyle ülkemizde nüfusun yaklaşık üçte ikisi kentlerde yaşamaktadır (Başel, 2007).

1980 yılında yerleşim yerleri arasında göç eden nüfus oranı % 9,34 iken, bu oran 1985'te %8,67, 1990'da % 10,81, 2000 yılında ise %11,02 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemlerde yaklaşık 15 milyon insan, çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları yerlerden ayrılmıştır (TUİK, 2015). Türkiye'deki köyden kente göç hareketi ilk zamanlarda bir sorun olarak algılanmamış, hatta devlet tarafından desteklenmiştir. Fakat daha sonraki yıllarda, özellikle kentsel bölgelerde yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar, köyden kente göçün olumsuz olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu durumdan dolayı da kırsal kesimde göçün engellenmesi amacıyla bölgesel ve ulusal düzeyde pek çok plan ve program hazırlanmıştır (Güreşçi, 2010). Bunlara, Güneydoğu Anadolu Projesi ile Doğu Anadolu Projesi örnek olarak verilebilir. Toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklanan iç göç hareketleri genellikle geri kalmış bölge ve kentlerden daha gelişmiş bölge ve kentlere doğru olmaktadır (Özer, 2004).

Türkiye'de iç göç hareketlerinin içinde önemli yer tutan zorunlu yerleştirme uygulamaları ise Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren zaman zaman uygulanmıştır. İç iskan politikası olarak uygulanan zorunlu yerleştirmeler, asıl olarak 1925 yılında Şeyh Sait, 1930 yılında Ağrı ve 1937 yılında Tunceli isyanlarından kaynaklanmıştır (Koçak ve Terzi, 2012). Çıkarılan bir yasa ile aşiretlerin bir yandan yerleşik yaşama geçmelerini sağlamak, diğer yandan da aşiret içindeki güç yapısının kırılarak, aşiret yaşam tarzını ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Bu yasayla Tunceli, Erzincan, Bitlis, Bingöl, Van, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Erzurum, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin illerinden 5.074 haneden 25.831 kişi Batı Anadolu'ya gönderilmiştir (Kaygalak, 2009). 1980'li yıllarda terör olayları ve doğal afetler nedeniyle zorunlu göçler yaşanmıştır. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yoğun olarak yaşanan ve büyük ölçüde de zorunlu göç olarak nitelendirilebilecek göçler, bölgedeki kent merkezlerinin sosyo-kültürel yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur

(Özer, 2004). Zorunlu yer değiştirmeler bazı bölgelerde baraj yapılması ile gerçekleşmiştir. Keban ve Hirfanlı barajlarının yapılması sırasında birçok köy ve hane boşaltılmıştır.

Türkiye’deki dış göç hareketlerine bakıldığında zaman, 1960’larda Avrupa ülkelerinden gelen işçi talebi nedeniyle başlayan ve büyük sayılara ulaşan işgücü göçü önem kazanmaktadır. Bu işgücü göçünün devlet tarafından desteklenmesindeki temel amaç, Türkiye’deki işgücü fazlalığını dış ülkelere yöneltmek ve bu işçilerin nitelikli işçi haline gelmesini sağlayarak ilerleyen süreçte kendilerinden yararlanma isteğidir. 1960’lardan 1980’lere kadar devam eden bu işçi göçü Avrupa ülkelerine özellikle Almanya’ya doğru gerçekleşmiş ve zaman içinde yurt dışında yaşayan Türk işçisi sayısı 5 milyona dayanmıştır (TÜİK, 2015). 1980’lerden sonra inşaat ve altyapı sektörünün gelişim göstermesiyle birlikte göçün yönü Suudi Arabistan, Ürdün, Libya gibi ülkelere doğru değişmiş, 1990’lardan itibaren ise bu hareket Rusya ve Türkiye Cumhuriyetleri’ne doğru olmuştur. Gittikleri yerlere kolay alışamayan işçilerin bir kısmı geri dönse de, bir kısmı dönmemiş, kalıcı olarak bu ülkelere yerleşmiştir. Bu dış göçlerin ülkeye giren döviz ile birlikte ekonomisine katkıları olumlu olmuştur.

Türkiye tarihinde görülen dış göçlerden bir diğeri mübadele göçleridir. Bu mübadele göçü ile Anadolu’daki 1.200.000 Rum’un Yunanistan’a, Yunanistan’daki 500.000 Türk’ün de Türkiye’ye gelmesi ile sonuçlanmıştır. Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları bunların dışında tutulmuştur (Çobanoğlu, 2011). Mübadele göçleri, zorunlu göçlerdendir ve çok sık karşılaşılan göç çeşitinden değildir. Genellikle savaşlardan sonra alınan kararlar sonucunda meydana gelebilmektedir. Mübadele göçü ile göç eden insanlar (mübadiller) alıştıkları, doğup büyüdükleri yerden devletlerin karşılıklı olarak aldıkları kararlar sonucunda zorunlu göçe mecbur bırakılmış ve birçok insan mağdur olmuştur (Koçak ve Terzi, 2012).

2.2.6 Mevsimlik göç

Günümüzde ülkemizin en önemli nüfus hareketlerinden biri olan mevsimlik işçi göçü, kırsal kesimde yaşamını sürdüren ve işsiz olan bazı kişilerin tarım ve sanayinin daha gelişmiş olduğu büyük şehirlere, belirli bir süre için göç etmelerine verilen isimdir. Mevsimlik göçlerde bireyler yılın belirli zamanlarında iki veya daha fazla mekânda yer değişikliği yapmaktadırlar. Mevsimlik göçlerde birden fazla sosyal ve kültürel yapıyı iç içe yaşama durumu söz konusudur (Sağlam, 2006). Genellikle

Karadeniz ve Akdeniz’de yazları görülen yaylaya çıkma olayı da mevsimlik göçler içinde yer almaktadır. Bu mevsimlik nüfus hareketinin Osmanlı Devleti zamanında başladığı görülmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan ve maddi sıkıntı çeken işçilerin bir bölümü, geçici de olsa iş bulmak amacıyla Bakü’den Kırım’a kadar olan geniş bir alana göç etmiş ve sınır kapısının kapatıldığı tarih olan 1937 yılına kadar bu nüfus hareketi ülke içerisinde dönem dönem yoğunluğu azalıp artsa da etkili olmuştur. Sanayinin gelişmesi ve buna bağlı olarak karayolu ulaşımının artması sonucu 1950’lerden sonra kentlere doğru ivmesini arttıran nüfus hareketine bağlı olarak, mevsimlik işçi göçünün değişik türleri de görülmeye başlanmıştır. İlk zamanlar sadece tarım alanında istihdam edilen mevsimlik işçiler, daha sonraları şehirleşmeye bağlı olarak inşaat ve turizm sektörlerinde de önem kazanmışlardır (Koca,1994). Kırsal alanlarda yaşayan topraksız çiftçiler yanı sıra çeşitli nedenlere bağlı olarak tarım alanlarının küçülerek, işletmelerin kendine yetersiz hale gelmesi sonucu birçok aile geçimini sağlamak üzere başka alanlara göç etmek durumunda kalmıştır. Genelde tarımla uğraşan ve kalifiye olmayan bu insanların çoğunluğunu basit işlerde çalışan niteliksiz işçiler oluşturmaktadır.

Özellikle tarımsal alanların hasat zamanlarında işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik olan mevsimlik göçler, göçmenlere bir hareket hissi verdiği gibi göçle görülen yerlerin şartları ve olanakları hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. Mevsimlik göçler eğer daha cazip koşulların var olduğu duygusunu oluştursa yerleşik göç haline de dönüşebilmektedir. Mevsimlik işçi göçü, ülkemizde geniş bir nüfus kitlesini ilgilendirmekte ve geniş bir alanda etkili olmaktadır. 2013 yılındaki verilere göre tarımda çalışan 6,5 milyon tarım işçisinin yarısını mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır (TÜİK, 2013). Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelen tarım işçileri, genellikle Akdeniz ve Ege Bölgesi’nde tarım ve inşaat sektörlerinde çalışmaktadırlar. İşçi hareketi o denli bir süreklilik arz etmektedir ki, bu işçilerin büyük bir bölümü mevsimlik işleri bittikten sonra bu sefer mevsime göre Adana’ya geçip pamuk tarlalarında tarım işçisi olarak işlerini yapmaktadırlar (Şekil 2.19). Mevsimlik tarım işçiliği, Ege ve Karadeniz Bölgeleri’nde de yaygın olarak kullanılan bir sistemdir. Bu bölgelerdeki yüksek tarım potansiyeli, istihdam açığı yaratmakta ve bu açık hem bölgelerin diğer illerindeki potansiyellerden, hem de diğer bölgelerden bu bölgelere yapılan göçler

sayesinde ürün gruplarının toplama mevsimine göre kapatılmaktadır (Çınar ve Lordoğlu, 2010).

Şekil 2.19 : Türkiye’de mevsimlik işçi göçü (Url-2).

Türkiye’deki göç hareketlerinde, genel olarak insanlar çekim gücüne sahip, değişik iş imkânları sunan ve en yakında bulunan yerlere gitme eğilimi göstermektedirler (Tümertekin, 1968). Bu bağlamda, yeterli gelir düzeyine sahip olmayan aileler, tarımsal işlerin yoğun olduğu ekim ve hasat zamanlarında çalışabilmek için, tarımsal iş gücüne ihtiyaç duyulan alanlara yanlarında aileleri ve çocukları da olmak üzere mevsimlik tarım işçisi olarak gidip çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, ‘yerel’ ve ‘gezici’ olmak üzere ikiye ayrılırlar. Başka bir deyişle mahalli işçiler ‘yöre içi mevsimlik tarım işçileri’, gezici işçiler ise “yöre dışı mevsimlik tarım işçileri” olarak adlandırılmaktadır. Yöre içi mevsimlik tarım işçileri, bulundukları yerlerde ya da yakın çevrelerde pamuk, tütün, sebze, meyve, fındık vb. hasat zamanlarında saatlik, günlük ya da iş birimine göre belirlenen ücretlere bağlı olarak çalışırlar. Yerleşik olarak yaşamlarını sürdürdükleri yerlere yakın bölgelere çalışmaya giden tarım işçileri yerel tarım işçileri ismini alırken, yore dışı bölgelere işgücü olan bireylerle ya da aileleriyle birlikte göçerek çalışmaya giden işçilere gezici tarım işçileri adı verilir (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Yapılan işlerin niteliği gereği bu işlerde çalışma olanakları mevsimlere göre değişiklik gösterir ve iş mevsimi gelince çalışma olanakları artar. Özellikle tarım sektöründe mevsimlik faaliyetlerin en yoğun olduğu dönemlerde mevcut işgücü yetersiz kalıp dışarıdan desteğe ihtiyaç duyulurken, ölü mevsim olarak adlandırılan ürünün toplandığı zamandan sonraki bölümde aynı işgücü işsiz hale gelmektedir.

Ülkenin ucuz iş gücünü oluşturan bu geçici işçilerin, işin doğası gereği hem çalıştıkları dönemde hem de işsiz oldukları dönemde birçok sorunu bulunmaktadır. İş güvencesi olmayan, buna bağlı olarak sağlık, eğitim gibi sosyal olanaklardan yararlanamayan ve genellikle sigortasız çalıştırılan, sadece mevsimlik işçi açığını kapatmada geçici bir çözüm olarak görülen mevsimlik işçilerin en önemli problemi ise çalışmaya gittikleri illerde yaşadıkları barınma sorunudur. Özellikle ülke ekonomisinde önemli yer tutan tarım sektöründe yer alan mevsimlik geçici tarım işçilerinin barınma problemleri, acil çözüm bekleyen bir sorun olarak ortada durmaktadır (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Bir alanda işe uygun nitelikli insan gücünün bulunması, sayısal olarak istihdamda ihtiyaç duyulan yeterli sayıda nüfusun bulunmasından daha önemlidir. Bu açıdan GAP Bölgesi incelendiğinde, bu durum ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede büyük potansiyel işgücü varlığına karşın, bölgede var olan eğitim ve istihdam olanakları sınırlıdır. Örneğin, sanayi için ucuz işgücü çekicidir ama, sanayicinin başarısı için işgücünün eğitilmiş olması gerekir; yoksa ne iş olsa yapmaya hazır bir işçi kitlesi sanayinin gelişmesini sağlayıcı bir faktör değildir. Bu işgücüne sanayiden gelen bir talep olmayınca da çalışma alanı yönünden tarım tek seçenek olarak kalmaktadır (Eraktan, 2002).

Bu sebeple çalışabilecek tek alan olarak tarımı gören niteliksiz işgücü olarak mevsimlik tarım işçileri, ülkenin ucuz iş gücünü oluşturmakta ve buna bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu göçmenlerin ucuz işgücü olarak tercih edilmesinin ardında, kendilerine sunulan minimum yaşam standardında azami ölçüde verim almak isteği yatar. Vasıfsız oldukları için işsiz kalma korkusuyla işverenden herhangi bir talepte bulunamayan bu işçiler, çalıştıkları dönem boyunca başta barınma olmak üzere çeşitli sıkıntı ve problemlerle başa çıkmak zorundadırlar. İşveren, çalıştırdığı işçiye yaptığı yatırımı ne kadar az tutarsa ürününden o kadar fazla kar eder ve bu düşünce işçiyi başa çıkılması gereken sorunlarla dolu yaşam koşullarıyla baş başa bırakır.

2.3 Barınak Sorunu

Türkiye’de geçici işçilerin yaşamış oldukları barınma sorunu, acil olarak çözülmesi gereken çok önemli bir sorundur. Tarım olanaklarının mevsimlere bağlı olarak daha

uygun olduğu illerde ucuz işçi olarak istihdam edilen mevsimlik işçiler, günlüğü 32 TL (otuziki tl-2015) yevmiye ile çalıştırıldıkları için işveren tarafından tercih edilen bir iş gücü olmakta, fakat devlet kontrolünün de az olması ile beraber başka hiçbir yaşamsal gereklilikleri karşılanmadan çalıştırılmaktadır. Çoğunlukla aileleri ile beraber göç eden bu işçilerin, tüm mevsim şartlarında ve zorluklarında sağlıklı ve konforsuz koşullarda ikamet etmekte, çoğunlukla çadır ve barakalarda kaldığı görülmektedir. Evsel atıklar ile hayvan barınakları arasında yaşamlarını sürdürmeye çalışan bu işçilerin, kentteki temiz içme ve kullanma sularına ulaşımının kısıtlı olması nedeniyle ciddi sağlık problemleri yaşadıkları TTB (Türk Tabipler Birliği) tarafından ortaya konulmakta, yine çadır tipi barınaklarda yaşamlarını sürdürdükleri için mevsim koşullarından doğrudan etkilendikleri gözlemlenmektedir (Koruk, 2010).

2.4 Bölüm Sonucu

Bu bölümün ana amacı, teze konu olacak kavramların incelenmesi ve tartışılmasıdır. Bu amaçla ilk önce mobilite kavramı üzerinde durulmuş ve bu kavram sadece iki nokta arasında gerçekleşen yer değiştirme olarak tanımlanmamış, bu hareketin temelini oluşturan sosyal, kültürel, ekonomik unsurlar da incelenmiştir. Mobilite kavramı içerdiği bu unsurlar sebebiyle oldukça geniş bir kavramdır, bu sebeple mobil olma durumunun mimarlığa etkisi mobil mimarlık üzerinden ele alınmıştır. Zorunluluk sonucu oluşan mobilite, insanın temel ihtiyacı olan barınma ihtiyacından doğan bir yaşam biçimidir ve göç kavramı ile temelde yakın bir ilişkisi vardır.

Hareket eyleminin başlangıç noktasını oluşturan göç, mobil olma durumunun ve onun yarattığı sorunları incelemek için ele alınması gereken bir kavramdır. Tarihin en eski çağlarından beri çeşitli sebeplerle gerçekleşen bu eylemin temelinde daha refah ve güvenli yaşama refleksi yatar. Dönemsel olarak gerçekleşen ve mobil olma kavramının barınma şartları altında yaşandığı en geniş göç çeşidi ise mevsimlik göçlerdir. Tarım alanlarının yoğun olduğu bölgelere ürün toplama mevsimi sırasında çalışmak için göç eden tarım işçilerinin oluşturduğu bu hareket eylemi, mobil mimarlık ve göç kavramlarının kesiştiği noktada yer alır. Bir sonraki bölümde daha detaylı olarak incelenecek olan mevsimlik tarım işçilerinin göçleri sebebiyle yaşadıkları en büyük sorun gittikleri yerde kendilerini bekleyen barınma sorunudur.

3. MEVSİMLİK İŞÇİLER ve BARINMA SORUNU

Bu bölümde mevsimlik göç kavramının ana aktörleri olan mevsimlik tarım işçileri ve onların aile yapıları ile sorunları incelenmektedir. Her yıl tarım mevsiminin başladığı dönemlerde bulundukları yerlerden işgücü açığının olduğu bölgelere göç eden bu topluluklar, zorlu yaşam şartları ve sorunlarla da baş etmeye çalışmaktadırlar. Bu sorunları daha iyi tanımlayabilmek için bu işçi topluluklarının yapısını ve özelliklerini bilmek önemlidir. Çünkü bu göçmen topluluklar, gittikleri yerlere genellikle bütün aile bireyleri ile göç etmekte ve göç ettikleri süreye bağlı olarak bu bölgede kendilerine yeni bir yaşam kurmaya çalışmaktadırlar.

3.1 Mevsimlik İşçilerin Aile Yapısı Ve Özellikleri

Türkiye, dünya üzerinde gerek iklim yapısı gerekse toprak koşulları açısından tarım faaliyetlerine en uygun ülkelerden biridir. Ülkenin %41'i kırsal kesimde yaşamakta, faal işgücünün yaklaşık olarak yarısı da tarım sektöründe çalışmaktadır (Anon, 1985). Gelişen makineleşmeye rağmen tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinde makinelerden çok insan gücü kullanılmaktadır. Türkiye'de tarıma bağlı bu göç hareketleri yoğun olarak düzenli gelir kaynağı olmayan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Çukurova ve Ege gibi tarımsal faaliyetlerin yoğun ve sürekli olduğu bölgelere doğru gerçekleşmektedir (Çınar, 2012).

Tarım sektöründe gezici ya da geçici olarak kendilerine iş bulan işçilerin hakkında sayısal bilgiler vermek zordur çünkü bu işçi grubunun bir araya gelmek ve haklarını aramak için kurulmuş olan bir örgüt mevcut değildir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre sayıları 300.000 civarında olduğu söylenen mevsimlik tarım işçilerinin, kayıt dışı olanlar ve çalışan çocuklar ile birlikte sayılarının en az bir milyonluk bir nüfusu kapsadığı öngörülmektedir. Tarım yoğun olarak ekonomiye katkıda bulunan illerde nüfus hareketlerine bakıldığında zaman, Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri; yaklaşık 48 farklı ilde mevsimlik işgücü elemanı olarak yer almakta, genel olarak Nisan – Kasım arasında göç eylemini gerçekleştirmekte, en çok Ankara,

Malatya, Giresun, Adana, Konya, Kayseri'ye göç etmekte, %60 oranında çekirdek aile olarak göç etmekte (çocuklar dahil) ve gittikleri yerlerde %65 oranında çadırlarda kalmaktadır (MİGA, 2012).

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Türkiye'nin batı ve kuzey bölgelerine çalışmaya giden mevsimlik tarım işçileri, ülkedeki nüfus hareketinin bir parçası haline gelmişlerdir. Bu göçmen kitleler, hareketlerini sürekli hale getirirler de sayıca hazırlıksız ve ani olarak kentlere göç etmek zorunda kalmakta ve herhangi bir sosyal güvenceye bağlı olmadan düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçilerinden çalıştıkları dönemlerden sonra birkaç aylığına evlerine dönenleri olduğu gibi, iş bittikten sonra işgücü açığının olduğu diğer illere göç etmek sebebiyle birkaç yıldır evlerine gitmeyenleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla ülke genelinde geçici olarak çalışan tarım işçileri birçok problemle baş etmeye de çalışmaktadırlar.

Mevsimlik işçilerin yaşadıkları problemler, yerleşik olarak yaşamlarını sürdürdükleri yerlerdeki yüksek işsizlik oranı ile başlar. Çalışma alanlarının yetersiz olması, kırsal alanlarda toprak dağılımının eşitsizliği iş bulma şansını bu kişiler için oldukça azaltan unsurlardır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçiliği, bu kişiler için tek geçim kaynağı olmaktadır. Bu işçiler, gidecekleri illerde tarım mevsiminin yoğun olduğu zamanlarda yolculuklarına başlarlar, ki bu yolculuklar da kamyon ya da minibüslerle güvensiz bir şekilde yapıldığı için çokça kazanın yaşandığı bir gerçektir (Çınar, 2012).

Bu işçilerin yaşam koşullarının kötü olması, gittikleri yerlerde dışlanmalarına da sebep olmaktadır. Sağlayabildikleri barınma koşulları çerçevesinde, çevrede yarattıkları kirlilik, kötü koku ve görüntü yerli halk tarafından bu alanlardan uzak durulması veya bu bölgelerin ortadan kaldırılması taleplerini ortaya çıkarmaktadır. Yine etnik bazı unsurlar, bu dışlanmanın boyutunu arttıran diğer özelliklerdendir. Günümüzde özellikle Suriye'den ülkemize göç ederek tarım sektöründe kendilerine mevsimlik işçi olarak iş bulan göçmenler, bu ayrımcılığa maruz kalan gruptandır. Yine mevsimlik tarım işçilerinin herhangi bir yasal hakka sahip olmamaları sebebiyle işverenlerinden bu sorunların giderilmesi adına bir talepte bulunamamakta, işveren-aracı-işçi üçgeninde çalışırken en çok sömürülen taraf olmaktadır. Aracılar, işveren ile işçi arasındaki ilişkiyi kurmak açısından önemli bir noktada dururken, problemleri genelde işveren tarafından bakarak değerlendirmekte ve işçilere geçici çözümler sunmaktadırlar (MİGA, 2012).

Tüm bu sorunların ana temelinde, işçilerin çalışmak için gittikleri illerde yaşayacakları barınma yerlerindeki sorun yer almaktadır. Gün içerisinde sabahın erken saatlerinden mevsimine göre gün batımına kadar açık alanda tarım alanında çalışan işçiler, kendilerine ait olan tek zamanlarını herhangi bir hijyen durumunun sağlanamadığı, derme çatma barınaklarda geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Yoğun iş gücünü gerektiren mevsimlerde, binlerce işçinin çalışmak üzere başka bölgelere gidişiyle barınma sorunu önem kazanmaktadır. Bu sorunun iki yönü vardır; birincisi, geliş ve gidişleri esnasında; ikincisi ise, iş yerlerinde bulundukları süre esnasındaki barınma sorunudur. Her iki durumda da aileler barınma sorunlarını genellikle kendilerine ait olan plastik örtü veya bezden yapılmış çadırlarda barınarak çözerler. Çok nadir durumlarda işveren işçilere barınacak yer olanağı sağlayabilmektedir. Bu olanak genellikle büyük çiftlik sahipleri tarafından verilmektedir. Bu tür çiftlikler, seneler öncesinden beri mevsimlik tarım işçisi çalıştırdıklarından dolayı çiftliğinin bir köşesine basit kerpiç evler yapmışlardır. Ancak bu barınakların da sağlıklı oldukları söylenemez. Çünkü uzun dikdörtgen bir plandan oluşan bu barınaklarda, kapasitenin üstünde işçi, yerde yan yana ve sıkışık bir şekilde yatabilmektedir. Artık çiftçinin ekonomik dengesinin bozulmasından dolayı bu tür çiftliklere son derece az rastlanmaktadır (Anon,1985).

3.2 Mevsimlik İşçilerin Barınakları Ve Özellikleri

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarındaki sorunlar ve yetersizlikler, bu alanda çalışan göçmenler için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Zamanının büyük bölümünü açık havada tarlalarda geçiren tarım işçileri, dinlenmek, uyumak ve eşyalarını korumak için barınaklara ihtiyaç duymakta ve çalıştıkları yerlerde geçici işçiler oldukları için bu sorunu da kendileri çözmek durumunda kalmaktadırlar. Ekim ve hasat dönemlerinde iş yaptıkları yerlerde ‘göçebe barınakları’ olarak adlandırılan ve kolayca kurulup kaldırılabilen ilkel barınaklar kurmaktalar, hem yatmak için hem de beraberlerinde getirdikleri eşyaları, yiyecekleri mevsim şartlarından korumak için bu barınakları kullanmaktadırlar (Şekil 3.1). Oran olarak az da olsa bazı göçmenler hayvanlarını da beraberlerinde getirmekte ve onlar için de bu barınaklardan faydalanmaktadırlar. Bu durumda özellikle çocukları ile birlikte göç eden aileler için hayvanlar ile birlikte aynı barınakta yaşamak sağlıklı bir ortam oluşturmaktadır. Bu sağlıklı ortam, işçilerin hastalanmalarına sebep olmaktadır.

Şekil 3.1 : Mevsimlik işçi barınakları (Adana Mim.Oda., 2011).

Özellikle kış mevsiminde çalışan mevsimlik işçiler için kurulan çadırların barınma koşullarını iyi bir biçimde yerine getirememesi nedeniyle farklı çözüm alternatifleri de geliştirilmeye çalışılmıştır. Mevsimine bağlı olarak kullanılmayan yapılar, araçlar tarafından mevsimlik işçilerin kullanımına açılmakta ya da işçiler gittikleri illerde ev kiralarak barınma sorununu çözmeye çalışmaktadırlar (Şekil 3.2). Bu evler, işçilerin üzerine maliyet getirmemesi için genellikle tek göz odalı gecekondular olmakta ve kalabalık bir nüfusla kimi zaman iki aile birleşerek bu odaları kiralamaktadırlar. Kiralama işlemi sadece gecekondular için değil, bölgede o dönemde kullanılmayan depolar, dükkanlar için de geçerli olmaktadır. Yalnız bu durumda da yerli halkın mülkünü diğer bölgelerden gelen geçici işçilere kiralamak istememesi yüzünden hemşerilik kavramı ön plana çıkmakta ve işçiler ancak daha önce bu işi yapmış kişilerden ya da hemşerilerinden boş mekan kiralayabilmektedirler (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Şekil 3.2 : Kiralık mevsimlik işçi barınakları (Egemen, 2014).

Mevsimlik tarım işçileri barınaklarını kurarken, yerleşim açısından kendilerine uygun olacak bir yöntemi seçip ona göre yerleşmektedirler. Zamanlarının büyük

bölümünü tarım alanlarında geçiren işçiler için barınaklarının bulunduğu yerlerin hayatlarını kolaylaştıracak bazı avantajlara sahip olması gerekmektedir. Bu açıdan barınak yerleşiminin kurulacağı mekan seçiminde en önemli etken fiziksel özelliklerdir. İşçiler eksikliğini hissettikleri fiziksel koşullara yakın yerlerde yerleşimlerini kurmak eğilimindedirler. Mesela su ile ilgili sıkıntı yaşayan ya da kısa süreli ekip biçme işlemleri ve hayvanları için suya ihtiyaç duyan mevsimlik işçi grubu çadır yerleşimlerini eğer varsa köy yerleşiminden uzakta sulama kanalları çevresinde kurmaktadır. Suya ihtiyaç duymayan ya da önceliği bu olmayan gruplar içinse ulaşım önem kazanmakta, bu nedenle yerleşimlerini köy çevresinde ya da tarım alanına yakın yerlerde tercih etmektedirler. İşverene ait arsalarda yerleşimini kurmak durumunda olan işçiler ise kendilerine gösterilen arsalarda herhangi bir fiziksel tercih göstermeden yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Her durumda yerleşim seçimi nasıl olursa olsun, barınaklarda yaşayan işçilerin yerleşime bağlı sorunları baş göstermektedir. Tarım alanı çevresinde yerleşen işçiler zamandan kazanırken hayatlarını sürdürebilecekleri fiziksel şartlardan genellikle mahrum kalmakta, fiziksel şartları sağlamak için köylere yakın yerleşim kuran işçiler ise ulaşım ve onun doğurduğu problemlerle baş etmek zorunda kalmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri yerlerde kurdukları barınakların tipolojisine bakıldığında, yaşam ünitelerinde malzeme olarak genelde yığma tuğla veya ahşap iskelet üzerine muşamba kullandıkları gözlenmektedir. Mevsim şartlarına ve malzemeye ulaşım olanaklarına göre malzeme seçimi değişiklik gösterebilir. Kimi yerlerde sazların, eternitlerin ya da ağaç dallarının kaplama malzemesi olarak kullanıldığı da görülebilir. Malzeme seçiminde malzemenin kolay bulunabilir olması ve ucuza mal edilmesi tek etken olarak dikkat çekmektedir. Barınakların yerleşim şemasına bakıldığı zaman ise, genel olarak birçok ailenin beraber yaşamasının getirdiği sonuç olarak ortak bir avluya bağlı birimler şeklinde bir yapılaşma kurgulandığı görülmektedir. Mutfak, banyo, tuvalet olarak kullanılan mekanlar çoğu zaman ana yaşama mekanından ayrı bir şekilde dışarıda kurgulanır ve yapıya eklenir. Bazı durumlarda ise temiz suya ulaşımına bağlı olarak yaşama alanları ile yıkanma alanları aynı mekanda düşünülmektedir. Zemin malzemesi olarak çoğu barınakta ahşap malzemenin kullanıldığı görülse de, muşambanın kullanıldığı ya da toprak zeminin çıplak olarak bırakıldığı barınaklar da göze çarpmaktadır (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşulları oldukça sağlıksızdır. İkamet ettikleri yerlerde büyük bir çoğunlukla çarpık yapı olarak nitelendirilebilecek evlerde kalan işçilerin barınakları doğrudan toprak zemin üzerine kurulmuş olup altyapı olanaklarından uzaktır. Banyo ve tuvalet için bez ve sopalarla geçici çözümler üreten işçilerin yerleşim bölgelerinde genellikle elektriği bile bulunmamaktadır. Su ihtiyacını çevredeki kaynaklardan kadınların bidonlarla su taşıması sayesinde çözmeye çalışan işçilerin kaldıkları alanlarda kirli ve atık su sistemleri de bulunmamaktadır. TTB'nin raporuna göre çadırların toprak zemin üzerine kurulması sonucunda yağışlı havalarda su ve çamura maruz kalan işçiler, çöplerinin toplanmaması sebebiyle de oluşan kirlilikle mücadele etmek durumundadır (Koruk, 2010). Bu şekilde sosyal hizmetlerden yoksun ve şehir merkezinden uzak yaşayan tarım işçileri, barınma şartlarındaki yetersizlikten en az şekilde etkilenmek üzere birbirlerine yakın olarak konumlanan barınaklar oluşturmalarına ve grup halinde yaşamalarına sebebiyet vermiştir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : Mevsimlik işçi yerleşimi. (Egemen, 2015)

Gerek yerleşim yeri olarak gerekse tipoloji olarak bakıldığında bu barınakların özellikleri çetin kış şartlarının hüküm sürdüğü bölgelerde mevsimlik tarım işçilerinin yaşam şartlarını zorladığı ve sağlıksız bir yaşam sürdürmelerine sebep olduğu ortadadır. Malzeme açısından olduğu kadar tasarım açısından da zor şartların yaratıcısı olan barınaklar, çözüm üretilmesi gereken problemlerin başında gelmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri genellikle tüm aile fertleri, erzakları, araç gereçleriyle birlikte çalışmak üzere iş arayacakları yöreye gitmektedir. Bu nedenle, gittikleri yörenin işverenleri/yöneticileri tarafından gösterilen yerlerde kalırlar. Kalmaları için gösterilen yerlerde kendi olanakları ile barınmaya çalışırlar. Sağlıklı olmayan koşullarda barınmak zorunda kalan tarım işçileri, çocuklar da dahil bütün aile olarak çalıştığından tarım ilaçlarından, güneş yanıklarından ve mevsimsel şartların yarattığı zorluklardan zarar görmektedirler (Koruk, 2010).

Ülkemizde mevsimlik tarım işçisi ailelerin hemen hemen tamamı geldikleri yerlerde standartlara uymayan, miras yoluyla veya ailece inşaa ederek sahip oldukları evlerde, bir kısmı da kendilerine veya devlete ait araziler üzerine kurdukları çadır ve haymalarda kalmakta, büyük bir çoğunluğu da yörede ikamet ettikleri zaman içerisinde çadır ve haymalarda barınmaktadırlar. Söz konusu sürekli ikamet yerlerindeki yaşam ünitelerinin yapı malzemesi ve plan şeması sağlık ve konfora dayalı standartları tutmamakta, bunun yanı sıra birbirinden bağımsız çok fonksiyonlu odalar olarak planlanmış bu evlerin ailelerin alışkanlıklarından dolayı kullanım açısından yeterli nitelikte olmadığı gözlenmektedir. Ailelerin büyük bir bölümünün sürekli ikamet yerlerindeki yaşam ünitelerinde mutfak, banyo ve tuvalet gibi mekanların yaşam ünitesinin dışında olduğu, mutfak ve banyo içeride olsa bile gelişigüzel mekanlar olarak düzenlendiği ve sonuç olarak bu insanların yaşam kalitelerinin ve mekan kalitelerinin standartların çok altında olduğu ve bir an önce düzeltilmesi gerektiği görülmektedir.

Mevsimlik işçilerin barınma sorunu, ülkemizde belirli dönemlerde üzerinde durulan bir konu olmakla beraber içinde bulunduğumuz zamana dek bu konu hakkında kalıcı bir çözüm getirilememiş ve ekonomik durumun daha kötüye gitmesi sebebiyle bu sorun artarak varlığını sürdürmüştür. Konu ile ilgili planlama olarak ülkemizde yapılan tek çalışma, 1970 yıllarında o zamanki adıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu (bugünkü Türkiye İş Kurumu) tarafından Manisa, Denizli ve Söke’de hayata geçirilen barınma yurtlarıdır. Ortak bir yaşam alanına bağlı bölümlenmiş yatakhanelerden oluşan bu tip projeler de günümüze kadar ulaşamamış ve amaçlarının dışında kullanılmaya başlandığı yapılan incelemeler sonucu ortaya çıkmıştır. Tarım İş ve Türk İş Sendikaları, mevsimlik işçilerin geçmiş yıllardan günümüze kadar verimliliğini düşüren sağlıksız koşullardaki barınma durumları ile ilgili çeşitli dönemlerde araştırmalar ve incelemeler yapmış ancak bu sorunun

çözümü için çalışmalar ve projeler üretilse de geline nokta ortaya somut bir öneri konamamıştır (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise mevsimlik işçilerin barınma sorunları küçük ölçekten büyük ölçeğe kadar çeşitli çözüm alternatifleriyle beraber ele alınmaktadır. Gelişmiş ülkelerde tarımsal üretimin sürdürülmesinde istihdam edilenlerin çoğunluğunu mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Avrupa'da, yaklaşık 500.000'i Avrupa dışından gelen 4,5 milyon tarım işçisi istihdam edildiği, bu sayının Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaklaşık 2,5 milyon olduğu bildirilmekte ve ABD'de tarımda istihdam edilenlerin %50'sinden fazlasının diğer ülkelerden göç ettiği bildirilmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak milyonlarca insanı ilgilendiren bu sorunla ilgili üretilen projelerin de 'barınma hakkı' kapsamında önem arz ettiği ortadadır (MİGA, 2012).

3.3 Barınma Sorununa Karşı Üretilen Geçici Çözümler

Mevsimlik tarım işçileri, çapa ve hasat dönemlerinde çalışma yerlerinde 'göçebe barınakları' diye adlandırılan ve kolaylıkla sökülebilecek biçimde ilkel barınaklar kurmaktadır. Bu işçi barınaklarına 'çadır', 'hayma' gibi isimler verilmektedir. Söz konusu barınaklar genellikle, tarım işçilerinin beraberinde getirdikleri yiyecek, yatacak ve giyecek gibi eşyaları güneş ve yağıştan korumak, içinde yatmak amacıyla yapılmaktadır. Çadırların barınma koşullarını sağlıklı bir şekilde sağlayamamasından dolayı, yöre dışı mevsimlik tarım işçileri bazen çalışmak üzere gittikleri köylerde ev kiralayarak da barınma olanağı elde edebilmektedirler. Bu evler tek göz odalı derme çatma gecekondulardır ve bir çoğunun bahçesinde bile tuvaletleri yoktur. Bazı durumlarda, birkaç aile birleşerek 30-40 metre karelik boş dükkanları birkaç aylığına kiralamakta ve kalabalık aile grupları buralarda kalmaktadır. Fakat bu tarz örneklerde dükkan ya da evin sahibi genellikle ekonomik durumunu düzeltmiş doğu kökenli hemşerileridir (Yalçın, 1980).

Mevsimlik tarım işçilerinin, göç ettikleri bölgelerdeki yerleşim dokuları analiz edildiğinde dört ana tip yerleşimden söz etmek mümkündür. Bu tipler arasındaki farklılıklar, genel olarak geçici işçilerin kurdukları çadırların, köy yerleşimi ve tarlalara göre konumlarından kaynaklanmaktadır. Bu konumlanmalar ise yerleşim yerlerine bağlı olarak ;

- tarla ve köy yerleşimi arasında,
- köy yerleşiminin merkezinde,
- kalıcı çadır yerleşimlerinin çeperlerinde ve
- tarlaların ortasında olarak gruplandırılabilir (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Mevsimlik işçilerin %65'inin, barınma sorunlarını kendi olanaklarıyla çözdükleri çadırların plan yapıları ise nüfus, ihtiyaçlar ve alışkanlıklara göre şekillenmektedir. Adana'da pamukta çalışan mevsimlik tarım işçilerini konu alan bir araştırmaya göre (Şeker, 1986) bu göçmen ailelerin çadır planlamalarını yüksek oranda geldikleri yerlerdeki konutlarına göre kurguladıkları gözlenmekte ise de çadırlarını kurdukları arazinin topolojik ve fizyolojik yapısı planlamada değişkenlik yaratan etmenlerdir. Yine nüfus ve komşuluk ilişkileri, plan yapılarını çeşitlendiren diğer faktörlerdir. Bu özelliklere göre yapılan sınıflandırmada üç ana tip çadır planı göze çarpmaktadır. Bunlar fonksiyona göre ayrı bölümlerden oluşan çadırlar, ortak ıslak hacimlerin dışarıda tutulduğu yaşam çadırları ve fonksiyonel olarak bölümlenmiş yaşam çadırlarıdır (Şeker, 1986).

Gelişmiş ülkelerde mevsimlik işçilerin barınma sorunlarına getirilen çözümleri uygulayıcıları açısından ikiye ayırmak mümkündür; birinci grup devlet katkısı ile gerçekleştirilen projelerken ikinci grupta ise sivil toplum örgütlerinin inisiyatifinde gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projeleri yer alır (Şimşek, 2011).

Devlet katkısı ile gerçekleştirilen projelerde esas amaç, işçi grubunun öncelikli sorunu barınma problemini kalıcı ve hızlı bir şekilde ortadan kaldırmaktır. Bunun için devlet genel olarak üç farklı yol izler;

- işçilere barınaklarını kurabilecekleri arazileri tahsis etmeye çalışır,
- kalıcı olarak sorunu giderecek barınaklar üretmeyi amaçlar ve işçilere tahsis etmeyi hedefler,
- teşvik sağlayarak işçilerin barınma hakkını güvence altına almayı planlar (Şimşek, 2011).

Sivil toplum örgütleri aracılığıyla mevsimlik işçilerin barınma sorunlarına getirilen çözüm projeleri ise daha çok sosyal ve ekonomik sorunlar odaklı olmaktadır. Genel olarak işçilerin yaşam standartları ve kalitelerini yükseltmeyi amaçlayan bu

projelerde, temel sorun barınma olarak gözüксе de sağlık, eğitim, meslek edindirme gibi alanlarda da çözüm üreten bir sistemin kurulması ve çalıştırılması hedef alınmaktadır. Bu sayede işçilere temel yaşam standartlarında bir barınak sağlanırken aynı zamanda farklı meslek eğitimleri ile kalifiye eleman yetiştirilmekte, dil kursları ile kişisel gelişim sağlanmakta ve çocuk ve kadınlara yönelik kurslar ve aktivitelerle göç sorununun esas mağdurlarını sosyal hayatın içerisine dahil olması planlanmaktadır. Amerika’da bu amaçla hizmet veren sivil toplum örgütü ‘CAMPS : (Creative Artists Migrant Program Services: Yaratıcı Sanatçılar Göçmen Programı)’ adıyla, Geneseo bölgesindeki hizmet birimiyle tüm bu programları bünyesi içerisinde bulundurmakta ve yıl içerisinde yüzlerce göçmen işçi ve ailesine hizmet vermektedir (NPC, 2015) .

Bu yöntemlerden en çok uygulanan, kalıcı olarak sorunu gidermek adına işçilerin göç ettikleri yerleşim bölgelerine prefabrike konutlar inşa etmek ve bu konutları işçi ailelerine tahsis etmektir (Şekil 3.4) (NPC, 2015).

Şekil 3.4 : Mevsimlik işçi yerleşkesi (Lange ve Taylor, 1939).

3.4 Bölüm Sonucu

Tarım alanlarına üretimin yoğun olduğu dönemlerde ucuz işgücü olarak işgücü açığını kapatmak üzere göç eden mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunu ve ona bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar, göç ettikleri dönem süresince işçileri zorlayan en büyük sorundur. Genel olarak bütün aileleri ve alışkanlıkları ile birlikte göç eden bu topluluklara barınabilecekleri bir yaşam alanı gösterilmemesi onları çadırlarda ya da ilkel barınaklarda yaşamaya zorlamakta ve sağlıksız bir ortamın doğmasına sebep olmaktadır. Kimi bölgelerde bu sorunların giderilmesi için geçici çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılsa da bu çözümler uzun soluklu olmamakta ve genele yayılmamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunları için bir çözüm üretmeye çalışırken, onların aile yapılarının da ele alınıp konuyu toplumsal bir sorun olarak görerek planlama yapılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde bu toplulukların sosyal hayata katılması mümkün olabilir.

4. DÜNYADA MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜMLER

Dünyada da mevsimlik işçiler tarım alanında önemli bir sorun olarak görülmekte ve bununla ilgili çözüm alternatifleri bulunmaya çalışılmaktadır. Özellikle sınır komşusu olan ülkelerden tarımın daha yoğun olduğu bölgelere olan göç, gidilen yerdeki nüfusu arttırmakta ve buna bağlı olarak sosyal haklar ve barınma hakkı problemleri ön plana çıkmaktadır. Emek göçü olarak adlandırılabilir bu kavram, gelişmiş ülkelerde işgücü açığını bir sömürü düzeni içerisinde kapatmayı sağlarken sınır komşuları olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki nitelsiz işgücü için yoksulluk ve işsizlikle mücadelede bir umut kapısı olarak görülmektedir. Arz ve talep arasındaki açığın kapatılmasında ülkesel bazda bir hareketlilik olarak algılanabilecek emek göçü, tarımsal yörelerde mevsimlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Yapılan araştırmalarda dünya genelinde 90 milyon işçinin mevsimlik işlerde çalışabilmek umuduyla ulusal sınırları geçtiği görülmektedir. IOM (uluslar arası göç örgütü) tarafından yapılan çalışmalarda bu nüfus hareketi göç konusunda artık yeni bir çağa girildiğinin ve konunun uluslar arası zeminde incelenmesi ve çözüm üretilmesi gerektiğinin önemine vurgu yapılır (MİGA, 2012).

Dünya genelinde acil barınma ihtiyacını gidermek adına ortaya konulmuş projelerden bir tanesi ‘the sphere project’ adındaki yeryüzü projesidir. Bu proje, 1997 yılında kurulmuş olup insancıl faaliyetlerle uğraşan birçok ajansı bir araya getiren gönüllü bir girişimdir. Bu girişimin vizyonu, afetten ya da çatışmadan etkilenen insanların yaşamlarının, saygınlığı, güvenliği ve kendi kendilerine yetebilirliğini koruyarak ve farklılıklara saygı duyarak yeniden kurulduğu bir dünya yaratmak olarak tanımlanmıştır. Projenin amacı, insani yardımın kalitesini güçlendirmek ve insancıl faaliyetlerde bulunan kuruluşların kendi organlarına, bağışçılarına ve afetzedelere karşı hesap verebilmelerini sağlamaktır. Bu kuruluşa sağlanan finansal desteğin %25’inden fazlası kurula üye organizasyonlardan karşılanır. Kuruluş tarafından hazırlanan yeryüzü el kitabına göre insani yardım su temini, sanitasyonu ve

temizlemesi, besin güvenliği ve beslenme, barınma, yerleşme ve yiyecek dışı alanlar ve sağlık olmak üzere dört koruyucu alanı kapsar.

İnsanlarla uzun süreli ilişkiler geliştirmeyi amaçlayan projeye göre kriterler belirli kategoriler altında toplanmıştır. Bu kategoriler, uygulanması planlanan barınakların planlama ve tasarım kriterleri ile yer seçimi kriterleri olarak gruplandırılır. Planlama, yerleşmenin biçimi, iklim, bitki örtüsü, diğer çevresel koşullar, sağlık koşulları, güvenlik, arazi kullanımı, nüfus yapısı, nüfus yoğunluğu ve kişi başı metrekare kullanımı tasarım kriterlerine örnek oluştururken; topografya, toprak kabiliyeti, su kaynakları, sağlık koşulları, donatılar, altyapı, mülkiyet, ek alan kullanımı gibi kriterler de projenin uygulanacağı yer seçimini belirleyen kriterler olmaktadır (Özçevik, Şener ve diğ., 2003).

4.1 Amerika Birleşik Devletleri'nde Mevsimlik Tarım İşçileri

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de mevsimlik tarım işçiliği kavramı II.Dünya Savaşı'nın ardından yoğunluk kazanan bir kavramdır. Savaşın yıkıcı etkilerini azaltmak amacıyla tarım sektöründe üretime ağırlık verilmiş ve işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bu açık özellikle sınır komşusu olan ülkelerden göçen işçilerle kapatılmaya çalışılmış ve bu dönemde çoğu Meksikalı olan göçmenlere ABD'de işçi statüsünde çalışma fırsatı ortaya çıkmıştır. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen yüzbinlerce mevsimlik tarım işçisi, sınırı geçerek kayıt dışı işçi statüsünde kendilerine iş bulmaktadırlar.

Yoğun olarak sınır komşusu ülkelerden gelen göç sebebiyle sosyal alanda bazı sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamış ve 1943 yılında yürürlüğe giren Acil Tarım İşçileri Programı ile birlikte emek göçü yapan işçilerin hakları korunma altına alınmaya çalışılmıştır (MİGA, 2012).

ABD'de resmi kayıtlara göre tarım alanında yılda 2,5 milyon civarında işçi çalışmakta ve bunların yaklaşık olarak 1,4 milyonu gezici ve geçici tarım işçilerinden oluşmaktadır. Kayıt dışı nüfus da dahil edildiğinde bu rakamın 3-5 milyon arasında olduğu düşünülmekte ve bu işçiler ortalama olarak yıllık 7500 dolar ücretle çalıştırılmaktadırlar. Bu işçiler genel olarak meyve ve sebze bahçelerinde çalıştırılmakta, kayıt altında olan göçmen nüfusu 'Göçmen ve Mevsimlik Tarım İşçileri Sözleşmesi' ile korunmaktadırlar.

Bu sözleşme genel hatlarıyla yapılacak işi ve niteliğini tanımlamakla beraber işçilerin çalışma, yaşam koşulları ve alacakları ücret konuları üzerine değinilmemektedir (Şimşek, 2011).

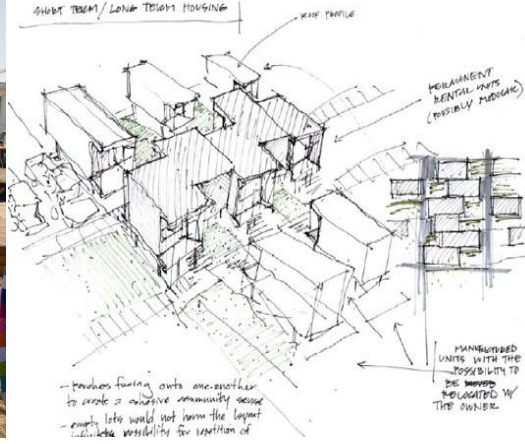
Yapılan araştırmalar sonucu göçmen mevsimlik işçilerin sağlık şartlarının ve çalışma koşullarının olumsuz olduğu görülmektedir. Çoğu izinsiz olarak çalışan bu işçilerin iş bulabilme şansı genellikle tehlikeli işlerde çalıştırılmaları sebebiyle artmakta ve yoksulluk, sürekli olarak hareket halinde olma, tarımsal ilaçlar ve kimyasallara maruz kalma gibi sorunları olduğu bilinmektedir. Genellikle sınır ülkelerden ABD'ye göç ederek iş bulan mevsimlik işçilerin yaşadığı sorunlardan bir diğeri kendilerinin ve ailelerinin göç ettikleri yerin dilini bilmemeleridir. Sosyal yaşantıya adapte olmak açısından büyük dezavantaj olan bu durum işçileri haklarını aramak ve bunun için mücadele etmek konusunda zayıflatmaktadır. Yine de tüm bu sorunlara rağmen mevsimlik işçilerin ABD'de yaşadığı en önemli sorun, kötü barınma şartlarıdır (MİGA, 2012).

Barınma sorununa ilişkin çözümler, ABD'de diğer ülkelerden göçen işçi nüfusunun fazlalığı sebebiyle sosyal odaklı olmaktadır. Barınma şartları iyileştirilmeye çalışılırken, yaşam standartları ve kaliteleri de aynı zamanda sorun olarak ele alınmakta ve iyileştirme çalışmaları bu konularda da yapılmaktadır. Devlet katkısı ile ortaya konan çözüm projelerinde ana amaç, mevsimlik işçi grubunun barınma problemlerini kalıcı ve hızlı şekilde çözmek ve bu grubu sosyal yaşamın içerisine adapte edebilmektir. Bunun için devletin izlediği yol genel hatlarıyla işçilere araziler tahsis etmek ve bu bölgelerde prefabrike barınaklar kurulmasını teşvik ederek barınma sorununu hızlı bir şekilde çözmektir. Bu yöntemle göre devlet, işverene kredi sağlayarak tarımsal alanlarda bir yaşam merkezi kurulmasına katkıda bulunur ve çoğu takılıp sökülebilir malzemelerden oluşan prefabrike yapılar sayesinde mevsimlik işçilerin barınma sorunu sağlıklı bir şekilde çözülmeye çalışılır (Şekil 4.1). Ahşap, betopan ya da çelik malzeme kullanılarak kurulan mobil konutlar tarımsal aktivitenin bölgedeki süresine göre geçici ya da kalıcı olarak tasarlanmakta ve uygulanmaktadır (NNIRR, 2013).

ABD'de devlet dışında mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunlarına çözüm getirmeye çalışan sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır. Bu örgütler, devletten aldıkları destek ile birlikte tarımsal bölgelerde yaşayan göçmenlerin sorunlarını tespit edip ona yönelik çalışmalar yaparlar (Şekil 4.2).

Şekil 4.1 : ABD’de tarım işçileri mobil konutları (Finoki, 2006).

Şekil 4.2 : ABD’de göçmen işçi yerleşimleri (Finoki, 2006).

Çoğu komşu ülkelerden göç eden işçilerin barınma sorunları dışında sağlık, eğitim, meslek edindirme gibi sorunları da bulunmakta ve sivil toplum kuruluşları (STK) bu konularda da çözüm getirecek planlar üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Tarım üretimi ile ünlü Genesee bölgesinde bu amaçla kurulmuş bir STK bulunmaktadır. ‘Creative Artists Migrant Program Services’ (CAMPS) olarak adlandırılan bu kuruluş, bölgedeki mevsimlik tarım işçilerinin sorunları ile ilgilenmek ve çözüm üretmek amacıyla kurulmuş bir kuruluştur. Bu kuruluşun kurmuş olduğu sosyal yaşam merkezinde hem barınak sorunu inşa edilen geçici barınaklarla çözülürken, hem de işçilere meslek eğitimleri, dil kursları verilip kişisel gelişimlerinin artması sağlanmakta, çocuk ve kadınlara yönelik aktivitelerle de mevsimlik göçün önemli mağdurlarından olan bu grubun sosyal hayatın içerisine dahil olması hedeflenmektedir. CAMPS programı yıl içerisinde gönüllü çalışan ve eğitmenleriyle yüzlerce mevsimlik işçi ailesine hizmet vermektedir (NPC, 2015).

4.2 Avrupa’da Mevsimlik Tarım İşçileri

Mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun olduğu bir diğer bölge, gelişmiş Avrupa ülkeleridir. Avrupa Birliği (AB) içerisinde işsizliğin daha yoğun olduğu bölgelerden gelişmiş ülkelere tarım alanında göç sıklıkla görülmektedir. AB’de resmi kayıtlara göre 500 bini sınır ülkelerinden göç eden yabancılar olmak üzere 4,5 milyon işçi mevsimlik tarım işçiliği sektöründe çalışmaktadır. Özellikle tarım açısından verimli ülkeler olan İspanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerde geçici olarak çalışan mevsimlik işçilerin düzenli çalışanlardan daha çok olduğu tahmin edilmektedir. Çoğu kayıt dışı ve kaçak olan bu işçilerden sadece 150 bin civarında olan bir nüfusun belirli dönemlerde İspanya’nın güneyinde meyve üretimi yapan seralarda çalıştığı öngörülmektedir (Şekil 4.3) (EU Briefs, 2013).

Şekil 4.3 : İspanya’da mobil konut önerisi (Abaton, 2013).

AB’nin genel dengelerini sağlamak amacıyla IMO tarafından belirlenen geçici işçi sözleşmeleri göçmenlere uygulanmaya çalışılmakta ve yabancı ülkelere göç eden işçilerin gittikleri yerlerde sürekli olarak kalmalarını engellemek için çalışma süreleri bu sözleşme ile 6-9 ay arasında sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucu olarak yerleşik düzene geçemeyen mevsimlik işçiler, barınaklarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta ve kötü çalışma koşulları, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, uzun çalışma saatleri, düşük ücret ve sınıfsal ayrıma maruz kalma gibi problem yanında barınma sorunuyla da baş etmek durumunda kalmaktadırlar.

AB’nin hassas nüfus yapısı itibarıyla özellikle komşu ülkelere diğer ülkeler mevsimlik işçi göçü istenen bir durum olmamakla birlikte, yaşadıkları sorunların giderilmesi için bazı çözüm önerileri de sunulmuştur. Bu çözüm önerilerinin ortaya konmasının temel sebebi, ülkeler arasındaki işçi göçünü önlemek ve kaçak işçi sayısını azaltmaktır.

Özellikle IMO tarafından yapılması zorunlu gösterilen işveren ile işçi arasındaki bağı net bir şekilde ortaya koymaya çalışan sözleşmeler, işçinin barınma sorunlarını işverene yükleyen en önemli bağlayıcıdır. Bu sözleşmeye göre işveren çalıştıracağı işçinin barınma şartlarını yerine getirmekle yükümlüdür ve bu yükümlülüğün gerçekleştirilebilmesi için kayıt altına alınan her işçi başına işveren devletten teşvik alır. Devlet, tahsis ettiği alanlarda kontrollü bir şekilde yaşam üniteleri kurulmasını sağlar ve sözleşme şartlarınca işverenin işçiye optimum yaşam standartlarını sağladığından emin olur. Tüm bu ilişkiler sözleşmelerle garanti altına alınsa da özellikle kaçak işçi çalıştırmanın yoğun olması sebebiyle mevsimlik işçilerin barınma sorunlarına çalışan bir çözüm getirilememiştir. Özellikle kaçak işçilerin çoğu, kendi kurdukları çadırlar ya da terk edilmiş mekanlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. İspanya’da çalışan mevsimlik işçilerin boş şarap depoları içerisinde yaşamaları buna verilebilecek örnektir (Şekil 4.4) (EU Briefs, 2013).

Şekil 4.4: İspanya’da şarap deposunda kalan mevsimlik işçiler (Taringa, 2011).

4.3 Kanada’da Mevsimlik Tarım İşçileri

Kanada’da göçmen işçi kullanımı tarihsel açıdan çok eskilere dayanmakta, 1868 yılında İngiltere’den getirilen yetim çocukların ülkeye getirilerek çalıştırılmasından itibaren başlamaktadır. Bu çocuklara vatandaşlık hakkının verilmesi ile birlikte günümüzde özellikle Meksika, Jamaika gibi ülkelere bu ülkeye işçi göçü artarak devam etmektedir.

Sayıları 100 bine yaklaşan mevsimlik işçilerin ülkeye girişleri ve çalışma koşulları SAWP (Seasonal Agricultural Worker Program) adı verilen mevsimlik tarım işçisi programı ve bunun gibi benzeri programlarla düzenlenmektedir (Brem, 2006). Buna göre tarımda çalışacak mevsimlik göçmenler 18 yaşından büyük olmalıdır.

SAWP'ta işçi ücretlerinin yanı sıra 65 yaşını dolduran ve yeterli primi ödemiş olan göçmen işçilerin emekli aylığı, sakatlık durumunda özürlü aylığı ve ölüm durumunda da ailelerine ölüm aylığı bağlanacağı belirtilmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir kısmının (%80) SAWP kapsamında ülkeye getirilmesine rağmen konuya ilişkin araştırmalarda, sağlık imkânlarından yeteri kadar yararlanamama, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, uzun çalışma saatleri ve sosyal dışlanma gibi şikâyetlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir (Brem, 2006). Sözleşme şartları ile bu işçilerin hakları korunmaya çalışılsa da yine diğer tüm bölgelerde olduğu gibi Kanada'da da mevsimlik işçilerin yaşadığı en büyük sorun barınma sorunudur (Şekil 4.5) (MİGA, 2012).

Şekil 4.5 : Kanada'da mobil tarım işçisi konutu (Inspectapedia, 2009).

SAWP'da mevsimlik işçilerin barınma sorunu, yaşam standartları ve kalitelerini yükseltmeyi hedefleyen bir sistemin parçası olarak görülmüş ve buna yönelik çözümler ortaya konmaya çalışılmıştır. ABD'de olduğu gibi STK'ların devreye girdiği bu sistemlerde eğitim, sağlık, meslek edindirme gibi alanlarda üretilen çözümler sosyal yaşam merkezi adı altında tasarlanan ve kurulan barınak birimlerinde uygulamaya konmaktadır. Genellikle takılıp sökülebilir ahşap elemanlardan tasarlanan yaşam birimleri, yan yana gelerek bir sosyal yaşam merkezini tanımlarlar ve göçmen mevsimlik tarım işçileri hayatlarını tarım alanlarına yakın bu merkezlerde sürdürürler (Brem, 2006).

4.4 Asya'da Mevsimlik Tarım İşçileri

Çin, Hindistan, Pakistan gibi ülkelerde mevsimlik tarım işçiliğinde göçmen emeği çok eskilere dayanmakta ve işgücü açığı ülke içerisindeki geçici göçlerle karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu ülkelerdeki yoğun nüfus, işgücünün değerini

oldukça düşürmekte ve ucuz işçilik kavramı ile birlikte işveren ile işçi arasındaki ilişkiler enformel olarak yürütülmektedir. Son 30 yılda artan mevsimlik işçi kavramı, milyonlarla insanın sezon içerisinde yer değiştirmesine neden olmaktadır (MİGA, 2012).

Yoğun nüfus ve yoksulluğun getirmiş olduğu olumsuzluklarla beraber işçilerin çoğu bu ülkelerde kaçak olarak çalışmakta, dolayısıyla hiçbir hakka sahip olmamaktadırlar. Devletin de özellikle kaçak işçiliği takip etmekte zorlanması ve bu işçilere hak tanıyacak bir program ortaya koyamaması sebebiyle işçiler mağdur olmakta ve çoğu sağlıksız koşullar altında barakalarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar (Şekil 4.6) (MİGA, 2012).

Şekil 4.6 : Asya’da işçi barınağı (Schick, 2015).

4.5 Bölüm Sonucu

Türkiye’de olduğu gibi dünyada da mevsimlik işçilerin barınma sorunu önemli toplumsal problemlerden biri olarak görülmektedir. Dünya genelinde milyonlarca insan, yıl içerisinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak üzere farklı bölgelere göç etmekte ve bunun sonucu olarak bir hareket yaratmaktadır. Bu hareket, etkisini en çok bu işçilerin barınmaları konusunda göstermektedir. Ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre bu soruna ciddiyeyle yaklaşmakta ve çözümü için bazı öneriler ortaya koymaktadırlar. Mobil yaşam üzerinden kurgulanan bu önerilerin büyük çoğunluğu sosyal açıdan eksik kalmakta ve sadece işçilerin acil barınma ihtiyacına yönelik tasarlanmaktadır. Ancak özellikle ABD’de sivil toplum kuruluşlarının yönelmeye çalıştığı alan olan işçilerin ailelerinin sosyal haklardan mahrum olması ve sosyal yaşam içerisine yeteri derecede dahil olamaması sorunu çözülmeyi bekleyen bir konu olarak ortada durmaktadır.

5. TÜRKİYE’DE MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNLARINA İLİŞKİN ÇÖZÜMLER

Türkiye, tarım alanında kendi kendine yeten sayılı ülkelerden biridir ve dolayısıyla bu iş kolunda çok sayıda çalışan ve iş olanağı vardır. Belirli bir bölgede yöreye hakim olan tarım ürününe bağlı olarak belirli mevsimlerde belirli bölgelerde işgücü açığı ortaya çıkmakta ve bu açık yurdun çeşitli bölgelerinden buralara göç eden tarım işçileri sayesinde kapanmaktadır. Ancak bu hareket, gidilen yerlerde barınma sorununu da beraberinde getirmektedir. Ülkemizde bu sorunun giderilmesi adına bazı çalışmalar yapılmış olsa da kalıcı olarak bir çözüm ortaya konulamamıştır. Bu bölümde gerek devletin, gerek işverenlerin gerekse işçilerin kendilerinin barınma sorunlarına yaklaşımları ve geçici de olsa ortaya koymaya çalıştıkları çözüm önerileri incelenmektedir.

5.1 Türkiye’de Çözüm Önerileri

Türkiye’nin dünya üzerindeki iklim yapısı ve yerel özellikleri nedeniyle tarım faaliyetlerine en uygun ülkelerden biri olduğu bilinmektedir. Ülkemizde tarımsal ürünlerin yetiştirilme ve toplanma aşamalarında makine gücünden çok insan gücü kullanılmaktadır. Bunun sebebi işgücü açığını dolduracak nüfusun fazlalığı ve işgücünün ülkede ucuz iş kollarından biri olmasıdır. Tarımsal üretim özellikle belirli mevsimlerde yoğun işgücüne ihtiyaç duymakta ve bu nedenle dönemsel olarak üretim yapan işverenler mevsimlik tarım işçilerini tercih etmektedirler. Ancak yılın belirli dönemlerinde çalışma olanağı bulan mevsimlik tarım işçileri, yılın kalan aylarında işsiz kalmakta ya da sürekli ikamet ettikleri bölgelerde geçici işlerde çalışmaktadır. Bu işçilerin ülkenin ekonomik hareketliliğindeki katkısı düşünüldüğünde yıllık bazda yaşadıkları sorunlar olduğu gibi, geçici olarak çalıştıkları bölgelerde yaşadıkları sorunlar da bir o kadar önemlidir ve çözüm bulmayı beklemektedir. Mevcut sorunların çözümü, işçilerin daha iyi şartlarda yaşam sürmelerine neden olacak ve işçilerden alınan verimin artması ile birlikte tarım ekonomisinde de artışa sebep olacaktır.

Mevsimlik işçilerin gittikleri yerlerde yaşadıkları sorunları ulaşım, sağlık, eğitim gibi genel başlıklar altında toplamak mümkündür (Çınar ve Lordoğlu, 2010). Mevcut olan bu sorunların giderilmesi adına Başbakanlık tarafından mevsimlik tarım işçileri için 2010 yılında çıkarılan genelge yoluyla METİP (Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi) adı verilen bir proje başlatılmış ve bu proje başta olmak üzere mevsimlik tarım işçileri için gerçekleştirilen çeşitli kamusal ve sivil toplum kuruluşları (STK) projeleri ile yerel koşullar ve destek farklarına göre değişen oranlarda mevsimlik tarım işçilerine çeşitli destekler sunulmaya çalışılmıştır (MİGA, 2012).

METİP projelerinin neredeyse tamamı işçilerin çalışmaya gittiği illere yönelik projelerdir. Oysa işçilerin ikamet ettiği illerin de onlara yönelik yerine getirmesi gereken bazı hizmetler, sorumluluklar vardır.

Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir;

- 1) Mevsimlik gezici tarım işçisi gönderen tüm illerde mülki idare amirinin başkanlığında merkezdeki ve ilgili kurum, kuruluş, işçi ve aracı temsilcilerinin katılımı ile “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulması,
- 2) İşçilerin göç döneminde (Mart–Eylül arası) yolculuklarını güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapabilmelerine yönelik olarak; göç edecekleri yerler ile işçilerin ikamet ettikleri iller arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanması, trafik denetimlerinin artırılması, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılması,
- 3) İşçilerin göç döneminde (özellikle Mart–Eylül arası) ihtiyaca göre tren seferlerinin artırılması veya tahsis edilecek otobüsler ile gruplar halinde yolculuk yapmalarının sağlanması,
- 4) Türkiye İş Kurumu İl Müdürlüğü ile işbirliği yaparak işçiler ve ailelerine ilişkin bir veri tabanı oluşturulması,
- 5) İşçilerin ve ailelerinin sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilmesi, bunlara psikolojik destek verilmesi, iş hukuku açısından hangi haklara sahip oldukları hatırlatılması,
- 6) İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocukları ile ilgili olarak bunların eğitimlerini devam ettirmelerine yönelik gerekli tüm tedbirler alınması,

7) Çalışma mevsimi başlamadan önce işçilerin gittikleri illerin il koordinasyon kurulları ile temasa geçerek, o illerde ihtiyaç duyulan işçi sayısı tespit edilmeli ve işçiler bu ihtiyaca göre yönlendirilmesi,

8) İşçilerin gittikleri illerden çok geldikleri illerin İŞKUR müdürlükleri tarafından tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi, belgesi olmayan iş araçlarının işçi götürmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınması, bu konudaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilmesi,

9) Önceden belli olan ürün rekolteleri dikkate alınarak yapılacak bölgesel geçici işçi ihtiyacı tahminleri, yerel yönetimler ve araçların organizasyonu ile daha rasyonel bir mevsimlik işçi istihdamının sağlanmasıdır (MİGA, 2012).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi stratejisi ve eylem planına göre mevsimlik gezici tarım işçileri zor koşullarda çalışmaktadırlar. İşçiler, içinde bulundukları çalışma ve sosyal hayat koşulları ile eğitim düzeyleri ve örgütlenme gibi alanlarda asgari standartları elde edebilecek durumda değildirler. Bundan dolayı mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayat şartlarının iyileştirilmesine yönelik strateji ve eylem planı geliştirilmesinde doğru ve yeterli verilerin tespiti çözüm önerilerinin yerindeliği için son derece önemlidir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunları; eğitim, sağlık, ulaşım, güvenlik, barınma, sosyal çevreyle ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik vb. gibi çok boyutlu niteliktedir. Bu özelliği itibarıyla, çok sayıda kurum ve kuruluş tarafından bütünsel yaklaşımdan uzak bir biçimde, kendi görev alanlarına giren konularda mevzuat düzenlemeleri yapılması, sorunlara kökten ve bütüncül çözüm getirilmesini sağlayamamaktadır. Bu nedenle, uygulamada norm ve standardın sağlanması, kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği sağlanması ve etkin ve verimli hizmet sunulması amacıyla 24.03.2010 tarihinde 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca tüm tarafların katılımı ile bir eylem planı hazırlanmış, Başbakanlık genelgesinin ve eylem planının uygulanmasını takip ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Bakanlık bünyesinde "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulmuştur ve bu komite mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunu ile ilgili çalışmalarını kurulun belirlediği kararlar üzerinden yürütmektedir (ÇSGB,2010).

Bu çalışmalarda amaç, ülkemizde yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevre ile ilişkiler, iş ve sosyal güvenlik koşulları gibi sorunlarını çözmek üzere ülkenin uzun vadede nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak, mevsimlik tarım işçilerini kayıt altına almak ve özellikle çocukları olmak üzere aile üyelerinin sosyal hayatlarının iyileştirmektir. Strateji ve eylem planında mevsimlik işçilerin en büyük problemlerinden biri olan barınma sorununa da değinilmiş ve bu konudaki hedef ve faaliyetler iki grup altında incelenmiştir (ÇSGB, 2010).

Birinci geliştirme hedefine göre mevsimlik gezici tarım işçilerinin minimum koşullara sahip, yeterli, güvenli ve sağlıklı konaklama alanlarında barınmaları sağlanması planlanmaktadır (ÇSGB, 2010).

Bu hedefe uygun faaliyetler ise şu şekilde belirlenmiştir;

1. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yeterli hayat alanı, tuvalet, banyo, ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama imkânları gibi asgari sosyal ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işçileri çalıştıran arazi sahibi veya işleyenlerce sağlanamadığı bölgelerde işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede alt yapısı il özel idarelerince hazırlanacak, toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulması planlanmaktadır. Birbirine yakın ve küçük olan köyler için ortak bir konaklama alanı belirlenebilecektir. Konaklama yerlerinin mümkün olan en az sayıda belirlenmesine, dağınık yerleşimin asgari seviyeye indirilmesine gayret edilecektir.

2. Konaklama alanının belirlenmesinde; sel, heyelan, taşkın, kaya düşmesi vb. doğa olaylarından etkilenilmeyecek olması (dere, ırmak yatağı vb. olmaması), elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolay olarak sağlanabileceği mesafede bulunması, tahmini işçi sayısının ihtiyacını karşılayacak büyüklükte olması, sağlık şartlarını tehlikeye atan atık su tesisi, çöplükler, insan sağlığına zararlı mamul üretimi gerçekleştiren tesisler, girilmesi yasak alanlar, turistik alanlar ve tehlikeli yapılara yeterli uzaklıkta olması gibi hususlar göz önünde bulundurulacaktır. Yer tespitinde şahıslara ait araziler değil, hazine arazilerinin seçilmesine özen gösterilecektir. Hazine arazileri mevsimlik tarım işçilerinin kullanımına verilerek bu bölgelerde işçilerin rahat yaşamasını sağlamak amacıyla yapılacak barınaklarda kalacak ve şahıs arazilerinden kurtularak devlet denetiminde yaşayacaklardır.

3. Barınma mekânlarının toprak sahibi/işleyenler tarafından sağlandığı yerlerde, içme ve kullanma suyu ile elektrik ihtiyacı bu toprak sahibi/işleyenlerce temin edilmesi düşünülmektedir. Toplulaştırılmış konaklama alanı oluşturulan yerlerde ise, bu alanların alt ve üst yapıları uygun hale getirilecek ve bu alanlar her dönem başında kullanıma hazır bulundurulması öngörülmektedir. Konaklama alanları sel, heyelan, taşkın, kaya düşmesi vb. doğa olaylarından etkilenmeyecek şekilde tesviye edilecektir. Bu alanlar, her yıl gözden geçirilecek, konaklamaya hazır bulundurulması için ortaya çıkan aksaklıklar giderilecektir. Konaklama alanlarına elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetler tahmini işçi sayısının ihtiyacını karşılayacak ölçüde ve nitelikte il özel idarelerince sağlanacaktır. Elektrik ihtiyacı öncelikle şebeke tesisinden, bunun bulunmaması halinde ihtiyaca yetecek kapasitedeki ortak jeneratörler tarafından sağlanacaktır.

Şebeke kullanım bedeli veya jeneratörün yakıt ihtiyacı mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendilerince karşılanacaktır. Şebeke elektriği kullanılan durumlarda kaçak kullanımları ve muhtemel kazaları önlemek amacıyla sıkı denetimler gerçekleştirilecektir. İçme suları şebeke tesisi mahallinde sondaj veya bunlar olmadığı takdirde su tankı veya tankeri temini suretiyle sağlanacak ve düzenli olarak klorlanacaktır. Kullanım bedelleri kullananlarca ödenecektir.

4. Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde il özel idarelerince seyyar kolaylık tesisleri kurulacaktır. Kolaylık tesislerinde tahmini işçi sayısının ihtiyacını karşılayacak ölçüde; tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri ile ekmek pişirme imkânları, çocuk oyun alanları ve gerektiğinde derslik olarak kullanılabilecek sosyal tesis bulundurulacaktır. Niteliği gereği ücretsiz olan hizmetler dışında, diğer hizmetlerin maliyetinin mevsimlik gezici tarım işçilerince karşılanmasına özen gösterilecektir. Banyo, tuvalet gibi yapıların arazi tipi olmasına dikkat edilecektir.

5. Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde mevsimlik gezici tarım işçilerine aileleriyle birlikte kalabilecekleri yeterli büyüklük ve sayıda, aynı zamanda soğuğa, dona, yağış ve sıcaklık gibi iklim koşullarına dayanıklı, havalandırmaya müsait tek tip çadırlar sağlanacaktır. Bu çadırların tasarımında en önemli nokta, işçilerin iklim şartlarından en az ölçüde etkilenmelerini sağlayarak onlara sağlıklı bir yaşam alanı oluşturmak ve bu doğrultuda yaşamlarını aileleri ile birlikte sürdürmelerine olanak sağlamaktır.

Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerleri için ihtiyaç duyulan çadır ve seyyar kolaylık tesisleri imkânlar ölçüsünde öncelikle bölgedeki Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na, Türkiye Kızılay Derneğine, Valiliklere ve Belediyelere ait depolardan temin edilecektir. İhtiyaçların bu şekilde karşılanamaması halinde il özel idarelerince kiralama ve hizmet satın alma yoluna gidilecektir. Bu çadırlar, mevsimlik gezici tarım işçisi ve aile üyelerinin kimlik tespiti karşılığında teslim edilecek ve iş bitimi teslim alınacaktır. Yapılan kimlik tespitleriyle ilgili veriler birimlere bildirilecektir.

6. Mevsimlik gezici tarım işçileri barınma alanlarının kullanımı, çevre temizliği, çevrede bulunan bitki örtüsünün ve ağaçların korunması, orman yangınlarının önlenmesi vb. konularda bilinçlendirilecektir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yakacak ihtiyacının düzenli ve yeterli olarak sağlanması amacıyla tüp ve yakacak teminine yönelik pazar bağlantıları kurulacaktır. Sağlık Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı birimlerince bilinçlendirme toplantıları düzenlenecektir,

7. Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin idaresi “Toplulaştırılmış Çadır Yerleşim Yerleri Yönetimine İlişkin Yönerge” hükümleri uyarınca mahalli mülki idare amirince çadır sakinleri arasından belirlenecek kişi/kişilerce yerine getirilecektir. İkinci geliştirme hedefine göre ise toplulaştırılmış çadır yerleşimlerine sunulan hizmetlerin aksamadan yürütülmesini sağlamak üzere “Toplulaştırılmış Çadır Yerleşimi Yönetimleri” oluşturulması hedeflenmektedir. Buna göre il/ilçe mülki idare amirleri toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin yönetiminden sorumlu olan kişileri belirlemesi planlanmakta, yönetimden sorumlu kişiler eylem takvimi çerçevesinde ve “Toplulaştırılmış Çadır Yerleşim Yerleri Yönetimine İlişkin Yönerge” ye uygun olarak toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin kurulması ve muhafazasını sağlaması hedeflenmektedir (ÇSGB, 2010).

Hedef ve faaliyet raporlarında görüldüğü üzere, mevsimlik işçilerin barınma koşullarında yaşadıkları sorunlar tespit edilmiş, ancak geçen beş yıllık süreçte ortaya somut bir proje konamamıştır. İşçiler yine göç ettikleri illerde kendi çabalarıyla kurdukları barınaklarda hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, işçilerin kendi barınma sorunlarını birkaç yöntemle çözmeye çalıştıkları gözlemlenmektedir. Bu yöntemler kişisel olduğu gibi toplu hareket olarak da yapıldığı gözlenen çözüm çalışmalarıdır.

5.1.1 Hareketli barınaklar

Mevsimlik tarım işçileri, göç ettikleri tarım yoğun illerde özellikle çapa ve hasat dönemlerinde barınma sorunlarını gidermek için göçebe çadırları olarak adlandırılan ve kolaylıkla takılıp sökülebilir ve hareket ettirilebilir biçimde ilkel barınaklar kurmaktadır. Kullanılan malzeme genel olarak ahşap ve muşambadır. Çadır veya hayma olarak adlandırılan bu yerleşim birimlerini işçiler beraberinde getirdikleri eşyalarını, yiyeceklerini, hayvanlarını ve hayvansal ürünlerini saklamak ve yatmak amacıyla kullanmaktadırlar (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 : Hareketli barınaklar (Odak, 2013).

Hareket edebilen bu mobil barınaklar, hafif bir iskelete sahip olmak ve taşırken kolaylık sağladığı ve yer kaplamadığı için göçebeliğin temel gereksinimlerinden biri olan hızlı hareket edebilme ve yer değiştirebilme özelliklerine uyum sağlamaktadırlar. Yapıların mobil olması işçilerin temel gereksinimlerinden olan barınma, uyuma, beslenme, korunma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmamakta, ihtiyaçlara yönelik olarak büyüklüğünün artırılması ya da oda eklenmesi gibi özellikleriyle avantaj sağlamaktadırlar (Ünal, 2013).

Mevsimlik tarım işçilerinin en yoğun olarak kullandığı hareketli barınak tipi olan çadırlar, bilinen en eski mobil yapılardandır. Kamyonlarla gittikleri bölgelere çadırlarını taşıyan işçiler, tarım sezonu bitene kadar bu çadırlarda hayatlarını sürdürmektedirler. Özellikle mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak bulunduğu Çukurova bölgesinde sayıları 100'ü aşan çadırların mevcut olduğu konaklama kampları bulunmaktadır (Özbekmezci, Sahil, 2004).

5.1.2 Geçici barınaklar

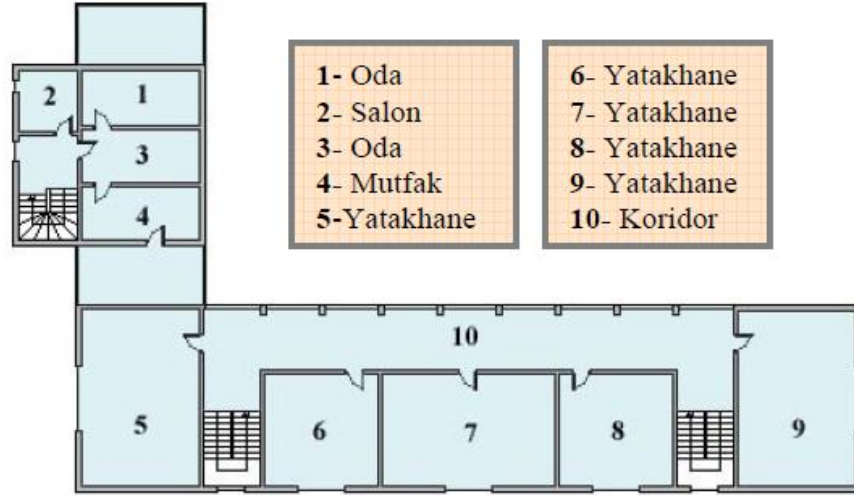
Çadırların barınma koşullarını sağlamaması sebebiyle kimi işçiler gittikleri yerlerde mekan kiralayarak ya da mekan inşa ederek bu sorunu çözmeye çalışmaktadırlar (Şekil 5.2). Bu tip geçici barınakların çoğu, işveren ile işçi arasındaki ilişkiyi kurmakla görevli olan aracı adı verilen kişiler tarafından bulunmakta ve işçilere yerleşmeleri için gösterilmektedir. Yine çalışmak amacıyla geldikleri bölgelerde kendi illerinden bu bölgeye daha önce göç etmiş ve yerleşik düzen kurmuş kişiler de işçilere yardımcı olmakta ve çoğunlukla kendi gecekondularını çalışmak için bölgeye gelen işçilere kiralamaktadırlar. Bu anlamda hemşehrlik kavramı ön plana çıkmakta, bir başka alternatif olarak da kullanılmayan depo veya işyeri gibi yerler göç eden işçilere barınmaları için gösterilmekte ve yaşam standartlarını yeterince sağlayamasa da onlara kiralanmaktadır (Koçak, 2012).

Şekil 5.2 : Geçici barınaklar (Egemen, 2014).

5.1.3 Kalıcı barınaklar

Mevsimlik işçilerin barınma sorunları ortada duran ve bilinen bir gerçek olsa da bu konuda günümüze kadar kalıcı bir çözüm getirilememiştir. İşçiler bu sorunu geçici çözüm önerileriyle ve kendi olanakları dahilinde çözmeye çalışmaktadırlar. Ülkemizde mevsimlik işçilerin barınma sorununu çözmek amacıyla yapılan tek uygulanan çalışma, 1970 yıllarında o zamanki adıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun Manisa, Denizli ve Söke'de yaptırmış olduğu barınma yurtlarıdır (Şekil 5.3). Fakat bu yurtlar da günümüze kadar kullanımını sürdürememiş, günümüzde amaçları dışında kullanıldığı görülmüştür (Özbekmezci, Sahil, 2004).

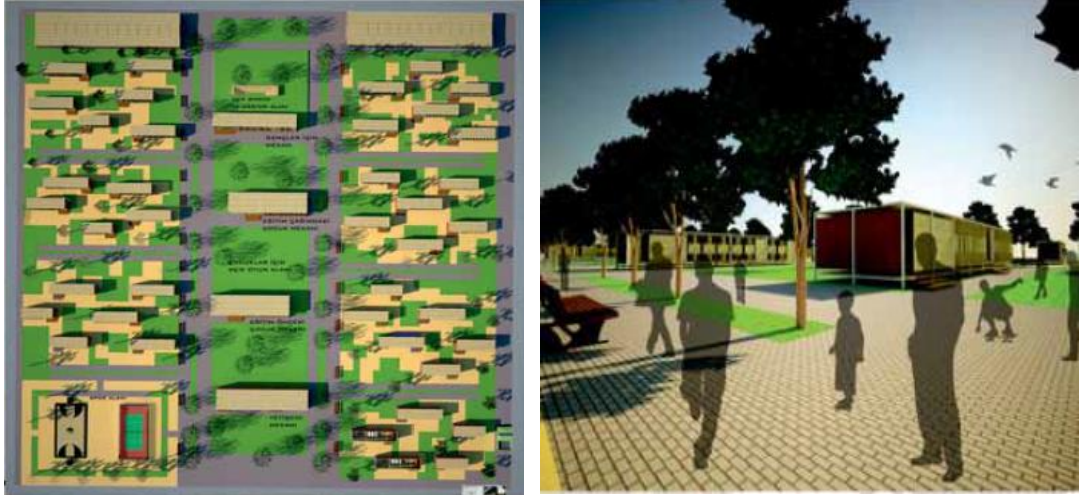
Şekil 5.3 : Türkiye’de barınma yurdu projesi (Özbekmezci, Sahil, 2004).

Mevsimlik işçilerin barınma sorunlarının kalıcı bir yapı ile giderilebilmesi için bu konunun toplumsal bir sorun olarak görülüp ona uygun çözüm modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde yüz binlerce aileyi doğrudan ilgilendiren bu sorunla ilgili kalıcı bir çözüm ortaya konamamış, işçilerin sosyal hayatları ve yaşam hakları ile ilgili yapılan çalışmalar da uygulamaya geçirilememiştir (Koçak, 2012).

5.1.4 Mimari yarışma

2011 yılında Mimarlar Odası Adana Şubesi tarafından düzenlenen ‘Çukurova Bölgesi’ndeki Mevsimlik Tarım İşçilerine Yaşam Alanı Tasarımı Ulusal Öğrenci Mimari Fikir Yarışması’ son derece yüksek katılımlı ve fikir düzeyinde farklı tasarımların ortaya konduğu bir yarışma olmuştur. ‘Çukurova ve İnsan’ gerçeği üzerinden hakkında daha önce çok fazla düşünülmemiş bir toplumsal sorun olan mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanı sorunu, bu yarışma ile mimarlık ortamının tartışma alanlarından biri olmuş ve yarışmacılar bu sorun ve çözümü ile ilgili düşüncelerini ifade edebilecekleri bir alan bulmuşlardır.

Yarışmada mimarlık öğrencilerinin Mart-Ekim ayları arasında tarım alanlarında çalışmak üzere diğer illerden geçici olarak kente gelen ve çalıştıkları süre boyunca çadırlarda sağlıksız ve yetersiz şartlar altında yaşamak zorunda kalan mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorunlarına ilişkin olarak daha çağdaş malzemelerden üretilen, geçici, taşınabilir ya da hareketli barınaklar üretilmesine yönelik özgün fikirler üretmeleri amaçlanmaktadır.

Şekil 5.5 : İkinci ödül (Adana Mim.Oda., 2011).

Şekil 5.6 : Üçüncü ödül (Adana Mim.Oda., 2011).

5.2 Bölüm Sonucu

Mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri bölgelerde yaşadıkları barınma sorunu ülkemizde çözüm bulmayı bekleyen sorunlardan bir tanesidir. Ucuz işçi olarak çalışan bu emekçilerin barınma şartlarını kendi imkanları dahilinde normal yaşam standartlarına getirmesi kolay değildir. Bunun için işveren veya devletin birlikte bir plan ortaya koyup bu sorunu kalıcı olarak çözmeyi hedeflemesi gerekmektedir. Günümüzde devlet tarafından bu konuda üretilen eylem planları ya da geçmişte yapılmış bir örnek olsa da, ortada somut olarak bir çözüm alternatifi bulunmamakta ve işçiler kendi imkanları ile bu sorunu çözmek zorunda kalmaktadırlar. Daha detaylı incelemeler ile işçilerin sorunları daha net bir şekilde ortaya konulabilir ve çözüm de bu veriler ışığında devlet desteği ile birlikte kurgulanabilir.

6. ALAN ÇALIŞMASI : İZMİR İLİ GÜMÜLDÜR BELDESİNDEKİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN KOŞULLARININ ORTAYA KONMASI

Mevsimlik işçilerin barınma koşullarının değerlendirilmesi ve çözüme yönelik bir proje ortaya konabilmesi amacıyla İzmir ili Menderes ilçesi Gümüldür beldesinde bir alan çalışması yapılmıştır. Bu çalışma ile mevcut koşulların ve eksikliklerin saptanması, bölgedeki olumsuz koşulların giderilmesi adına yapılacak çalışmanın ana hatları ile belirlenmesi hedef alınmaktadır. Çalışmada fotoğraf ile gözlem, görüşmeler ve mevsimlik işçilerle birebir anket yapılmıştır. Alanda 80 mevsimlik tarım işçisiyle 43 soruluk bir anket yapılmış, bu soruların 39'u kapalı uçlu soru iken 4 tane de yoruma dayalı açık uçlu soru sorulmuştur. Katılımcıların demografik özelliklerinin de belirlendiği anket öncesi İzmir İl Özel İdaresi, Gümüldür Belediyesi, bölge muhtarları, işveren ve araçlarla görüşülmüş, anket çalışması için yardım alınmıştır. Bölgenin en faal kış üretiminin yapılıyor olması nedeniyle tespit edilen alana altı hafta boyunca üst üste ziyaretler gerçekleştirilmiş ve bu ziyaretlerin haftanın farklı gün ve saatlerinde olmasına dikkat edilmiştir. Dört kere hafta içi (Pazartesi, Salı, Perşembe ve Cuma) iki kere haftasonu (Cumartesi ve Pazar) gidilen alan, üç kere öğleden önce erken saatlerde üç kere de öğleden sonra iş bitimine yakın ziyaret edilmiştir.

Gümüldür: İzmir'in Menderes ilçesi'ne bağlı Gümüldür beldesi, İzmir'e 50 km. uzaklıktadır, nüfusu günümüzde 7000 civarı olan beldenin yaz aylarında nüfusu beş katına çıkmaktadır. Tarihte Gümüldür'ün ilk yerleşim yeri olan Lebedos oniki İon kentinden biridir, Teos ve Efes kadar önemli bir yerleşim olmasa da, tarihe adına para basılan kentlerden biri olarak geçmiştir. Karya yerleşimi olan Lebedos pek çok istilaya uğramış, bir süre Teos'tan sürülen Dionysos oyuncularları loncası bu kentte yaşamıştır.

Roma ve Bizans döneminde önemini iyiden iyiye yitiren kentin nüfusunun bir bölümü bugün Gümüldür'ün bulunduğu yere, bir bölümü de Efes'e taşınmış olup 16.yüzyılda yöreye gelen Kağızmanlı Türkler deniz kenarına yerleşmiştir.

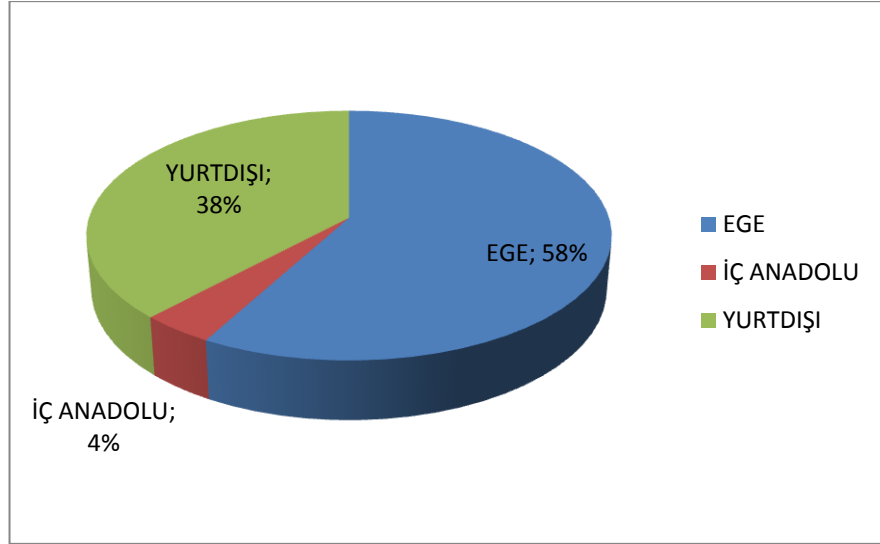
Gümüldür beldesi, yaş sebze ve meyve sektöründe, "satsuma" cinsi ile anılan mandalinasıyla başı çeken yerlerden birisidir. Bugün alanda 12 bin dönüm arazide satsuma yetiştirilmekte, yılda 40 bin tonluk üretimin büyük bölümü ihraç edilmektedir. Turizm merkezi olmasının yanı sıra ülkenin en kaliteli mandalinalarının yetiştiiği yerlerden biri olan Gümüldür, yaz ayları turizm ile, sonbahar ve kış aylarında ise mandalina üretimi sebebiyle hareketli ve nüfus olarak kalabalık bir beldedir. Bölgede yaşayan üreticiler bir yıl boyunca yetiştirdikleri mandalinaları sonbahar ve kış aylarında diğer bölgelerden beldeye gelen mevsimlik işçiler aracılığıyla toplamakta ve ülkenin çeşitli yerlerine dağıtımını yapmaktadırlar (Hurriyet, 2000).

6.1 Alan Çalışmasında Elde Edilen Bulguların Analizi

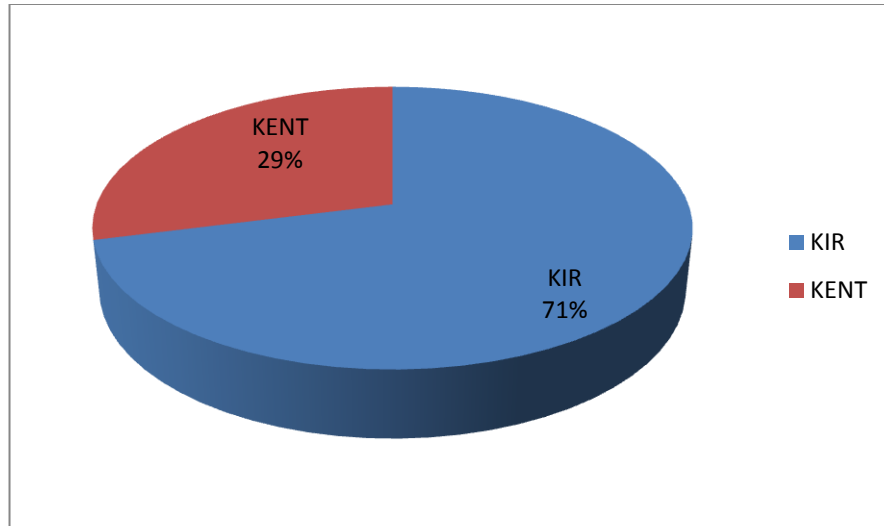
Alanda yapılan görüşmelerde görüşmecilere nereden geldikleri sorulduğunda işçilerin %58'inin (46 kişi) Ege'den geldiği görülmüştür. Yani işçilerin yarısından fazlası yerel tarım işçisidir. Mevsimlik işçi adı altında bölgeye gelen işçilerin bir bölümü çevre ilçe ve köylerden beldeye gelenler oluşturmakta, %38'i Suriye'den gelen mülteci işçilerden oluşmaktadır (Şekil 6.1). İç Anadolu bölgelerindeki illerden gelenler ise çok düşük bir orandadır (%4). Bu işçiler aileleri ile birlikte dönemsel olarak göç etmekte ve kış mevsiminin bitimine kadar bölgede ikamet etmektedirler.

Görüşülen işçilerin %71'i geldikleri bölgelerde kır yerleşiminde ikamet etmektedir, kent içerisinden bölgeye göç edenlerin oranı %29 seviyesinde kalmaktadır (Şekil 6.2). Görüşme yapılan işçilerin %50'si apartmanlarda yaşamını sürdürürken, %40'ı gecekondularda, %10'u da çadırlarda yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmişlerdir (Şekil 6.3).

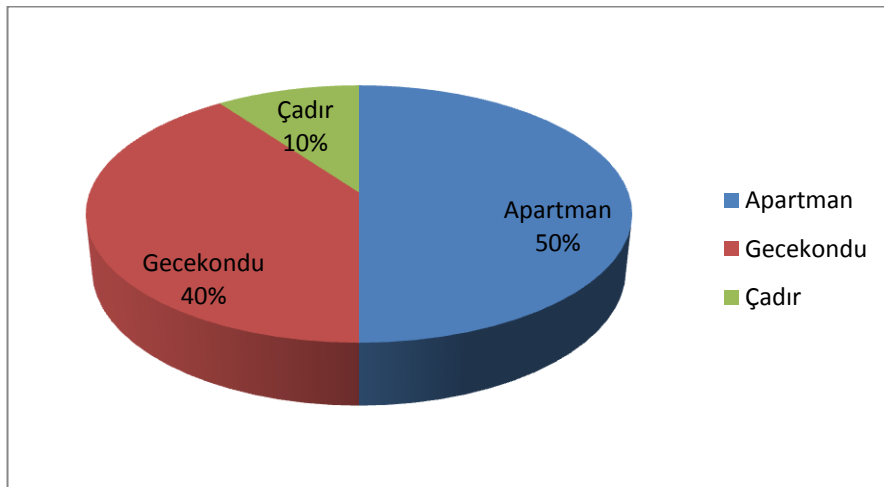
Beldeye aileleri ile birlikte gelen işçiler, yakın mesafeden bölgeye geliyorlarsa ve geride emanet edebilecekleri birileri varsa yaşlı ve çocuklarını geldikleri köyde bıraktıklarını anlatmışlardır ve beldeye sadece işgücü olarak kullanabilecekleri aile nüfuslarıyla göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Daha uzak illerden gelen ya da geldikleri yerde aile bireylerini bırakmak gibi bir olanağı olmayan göçmenler ise çocuk ve yaşlıları ile göç etmişlerdir, geçici barınaklarda tüm aile birlikte kalmaktadırlar. Bu durum zaten aile nüfusuna göre yetersiz büyüklükteki barınaklarda yaşayan ailelerin, daha kalabalık nüfusta bu barınaklarda yaşamasına sebep olmaktadır.

Şekil 6.1 : Gelenen bölge.

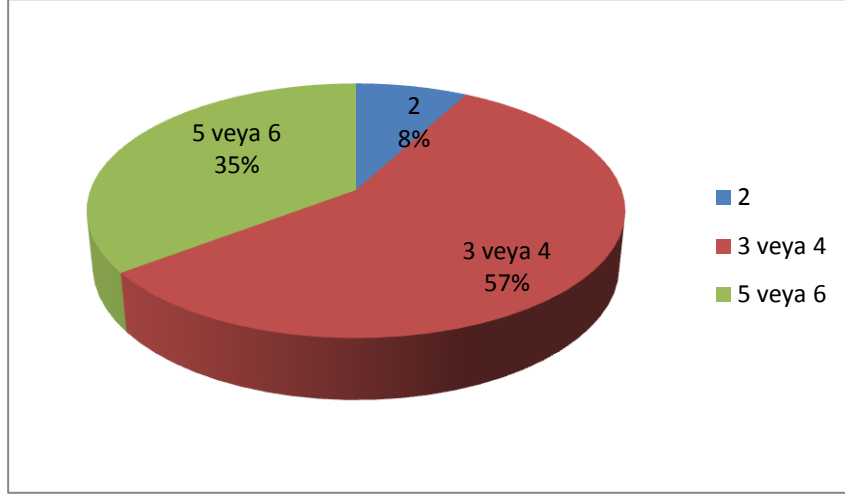

Şekil 6.2 : Gelenen bölgede barınma yeri.

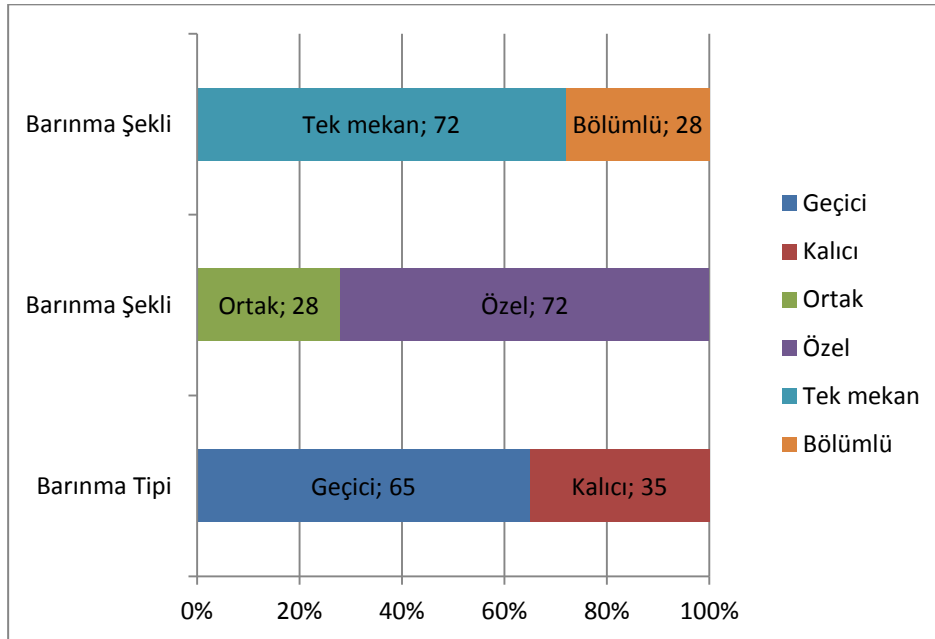
Şekil 6.3 : Gelenen bölgedeki barınma tipi.

Oran olarak az da olsa bu şekilde göç eden ailelerin, diğer ailelere göre özellikle çocuk sağlığı ve eğitimi konusunda daha farklı ve önemli sorunları olduğu görülmüştür. Görüşülen işçilerin ailelerinde birey sayısı 3-4 kişi olanlar %57 oranında, 5-6 kişi olanlar %35 oranındadır. İki kişi olanlar %8 gibi düşük bir oranda kalmaktadır (Şekil 6.4).

Şekil 6.4 : Aile birey sayısı.

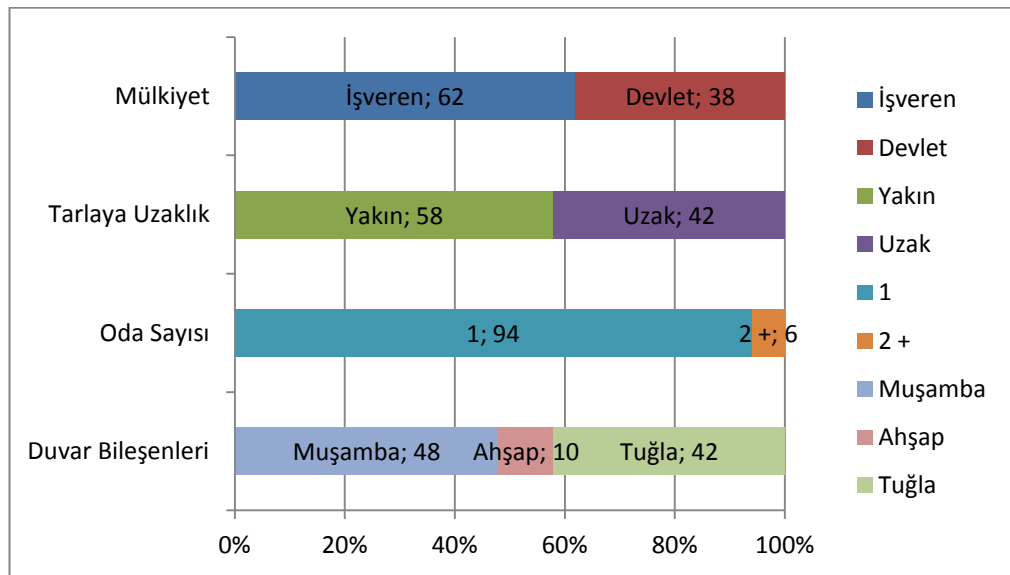
Mevsimsel olarak bölgeye gelen işçilerin %65'i geçici barınaklarda ikamet ederken, %35'i yaz mevsiminde farklı amaçlarla kullanılan barınaklarda ikamet etmektedirler (Şekil 6.5). Bu iki grupta da barınma şartlarına bağlı olarak mahremiyet, hijyen, kişiye özel alan, fiziksel şartlar gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Şekil 6.5 : Barınma şartları.

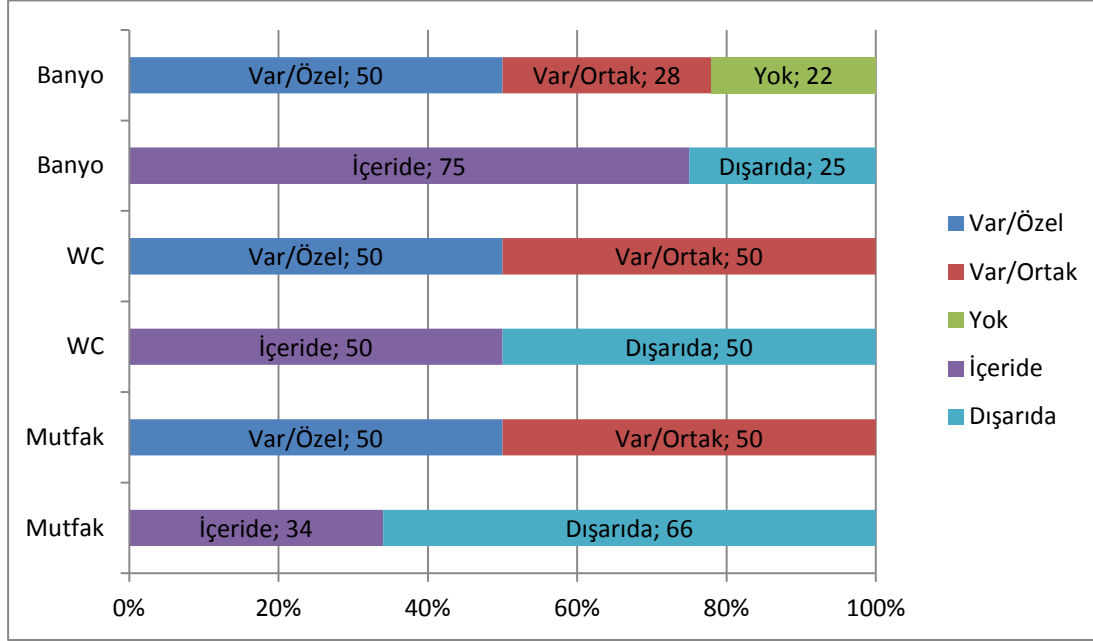
Barınakların fiziksel özellikleri ise arsaya olan uzaklığa, kullanılan yapı malzemesine, ıslak hacimlerin konumlarına ve malzemelerine göre incelenmiş ve yerinde görülmüştür. Kalıcı barınaklar kullanılan malzemelere bağlı olarak mevsimsel şartlara daha dayanıklı olsa da yazlık kullanım için tasarlanan alanlar olduğu için sahip olunan elektrikli ısıtıcılarla sağlanan ısınma yetersiz kalmakta, mutfak-banyo gibi ıslak hacimlerin yetersizliği göze çarpmaktadır. Geçici barınaklarda ise durum daha ciddi boyutlarda sorun yaratmakta, muşamba, ahşap gibi malzemelerden yapılan çadırlar içerisinde yaşamlar sürdürülmeye çalışılmaktadır. Doğal olarak bu geçici barınaklarda ısınma ve ıslak hacimlerin kullanımı en büyük problem olarak gözükmemektedir. Altyapı olanaklarının sağlanamaması nedeniyle çadırların kurulduğu bölgelerde yağışın fazla olduğu zamanlarda su birikimleri yaşanmakta ve çöplerin de sık olarak toplanmaması ile birlikte sağlıksız koşullar ortaya çıkmaktadır. Mutfak ve tuvaletlerin dışarıda olduğu bu yerleşimlerde temiz su elde etmek için işçi kadınlar köy yerleşimindeki musluklara gitmekte ve oradan kovalarla su taşımaktadırlar. Elektriğin kalıcı barınaklarda olduğu, ancak geçici barınaklarda seyyar aydınlatmaların kullanıldığı görülmüştür.

Barınakların fiziksel özellikleri sorulduğunda temel problemler; yapı malzemesine bağlı olarak mevsimsel şartlara dayanıklılık, oda sayısının az ve kişisel alanların küçük olması, ıslak hacimlerin ortak ve belirli oranda dışarıda olması, aydınlatma, içme suyu, ısınma gibi temel altyapı gereksinimlerin yetersiz olması ve sosyal olanakların yok denecek kadar kısıtlı olması gösterilmiştir (Şekil 6.6).

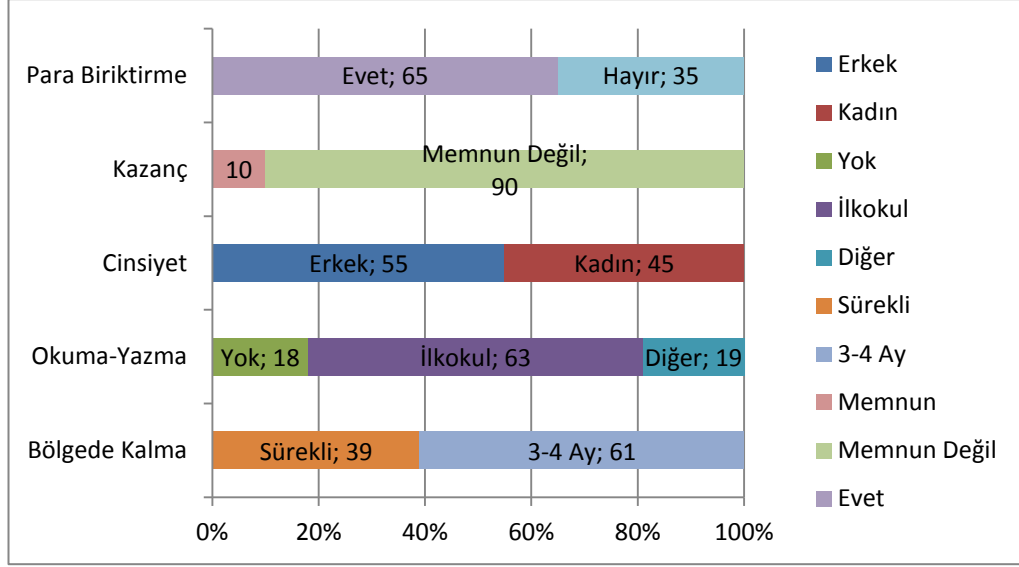
Şekil 6.6 : Barınak özellikleri.

Alanda ıslak hacimlerin kullanımının ortak olduğu, kimi yerlerde ise banyonun bulunmadığı gözlemlenmiştir. Tuvaletler genellikle çadır yerleşiminin olduğu bölümlerde yaşama mekanının dışında yer alırken mutfaklar genel olarak mekanların dışında ortak kullanım alanı olan avlularda yer almaktadır. Tuvalet, banyo ve mutfakların dışarıda yer aldığı yerleşimlerde özellikle zorlu kış aylarında kullanım sıkıntısı çekildiği ifade edilmiştir (Şekil 6.7).

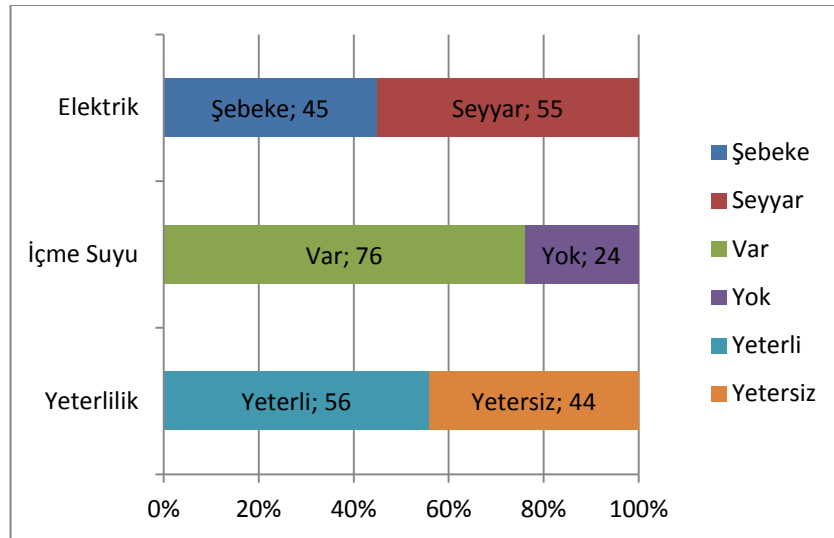
Şekil 6.7 : Islak hacimlerin özellikleri.

Anketi cevaplayan işçilerin %55'i (44 kişi) erkek, %45'i (36 kişi) kadın olmakla birlikte %18'inin (14 kişi) okuma-yazma bilmediği, bu işçilerin hepsinin Suriye'den bölgeye gelen göçmenler olduğu, geri kalan işçilerin %63'ünün ise ilkökul mezunu olduğu görülmüştür. Görüşülen işçilerden %39'unun (31 kişi) bölgede sürekli kaldığını belirttiği ve bu işçilerin hepsinin ülkelerindeki şartlardan dolayı bölgeye göç ederek mevsimlik tarım işçiliği sektöründe çalışan Suriyeli göçmenler olduğu ortaya çıkmaktadır. İşçilerin %90'ı (72 kişi) kazandığı ücretten memnun olmadığını belirtirken %85'i (68 kişi) yaşamak için gerekli giderlerini kısarak çalışmadığı dönemlerde kullanmak üzere para biriktirebildiğini ve buna mecbur olduğunu söylemiştir (Şekil 6.8). İşveren tarafından verilen günlük yevmiyelerin yetersiz olduğunu belirten işçilerin, çalışmadıkları dönemlerde geçinmeleri için bu bölgede kazandıkları ücretleri biriktirme zorunlulukları olduğunu ve bu sebeple olabilecek en az şekilde harcama yaptıklarını, yiyecek ve içeceklerini beraberlerinde getirdikleri erzaklarından karşıladıkları söylemektedirler.

Şekil 6.8 : İşçilerin sosyal özellikleri.

Görüşülen işçilerin barınma şartlarından memnun olmadığı (%87-69 kişi) ve değişiklik istedikleri (%87-69 kişi), yaşadıkları şartlar içerisinde kendilerinin ve ailelerinin gerekli sosyal şartlarının sağlanmadığı ortaya çıkmıştır. Ekonomik, eğitim ve sağlık konularında sıkıntıların yaşandığı dile getirilmekte (%75-60 kişi) ve yaşanan barınaklardan daha korunaklı ve donanımlı bir yapıda barınma ihtiyacı işçiler tarafından dile getirilmiştir. Yine barınakların gerek malzeme açısından korunaklı olmama durumu, ısıtma, aydınlatma gibi olanaklara yeterince sahip olmaması (%44) ve elektriğin %55 oranında seyyar olması, içme suyunun %24 oranında yok olması ve %44 oranında altyapının yetersizliği diğer önemli ve hayati sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 6.9).

Şekil 6.9 : Altyapı özellikleri.

Anket kapsamında yapılan soru-cevap bölümünde genel olarak istekler, aileleri ile birlikte optimum yaşam şartlarını sağlayacak, kişiye özel ve daha büyük barınma birimlerinin yer alması (%87-69 kişi) ve sosyal yaşam haklarına sahip olmak olarak nitelendirilebilir. İşçi günlük yevmiyelerinin azlığı ve sigortasızlık da sosyal sorunlar olarak dile getirilmektedir (%80-64 kişi). Tüm bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar kapsamında, fiziksel açıdan elverişli ve dayanıklı, mahremiyeti ve yeterli büyüklüğü sağlayacak mekanlardan oluşan bir sosyal merkez tasarımı bu bölgelerdeki mevsimlik işçilerin barınma problemlerini asgari düzeye indirebilir.

İşçilere barınmak için nasıl bir mekan istedikleri ve çocukları için isteklerinin ne olduğu sorulduğunda genel olarak istek, daha büyük ve rahat mekanlarda özel olarak kalabilecekleri yere sahip olmak olarak gözlemlenmektedir (%88-70 kişi). Aynı bir mekana sahip olmanın avantajı olarak İzmir çevresinde yaşayanlar, okula gitmeyen çocuklarını da yanlarına getirebilme ihtimalini göstermektedirler çünkü tarım işçilerinin çocukları gerek eğitim gerekse şartlar nedeniyle bölgeye geldikleri köyde kalmaktalar. Bunun sonucu olarak genel istek ‘barınma şartlarının daha iyi olması ile birlikte çocuklarını da yanlarına alabilmek’ olarak gözükmektedir.

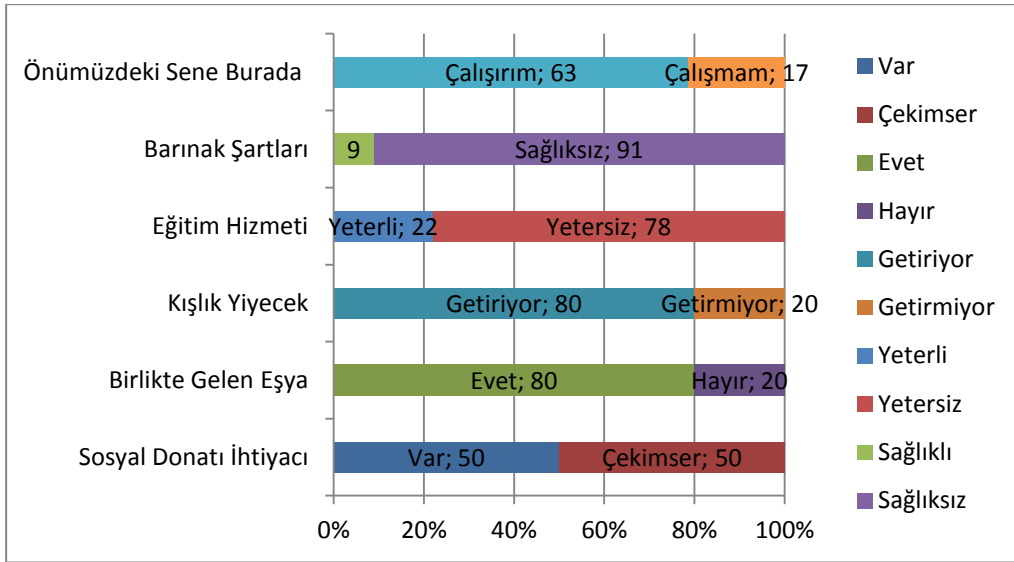
İşçilere sağlık, spor, eğlence, sosyal mekanlar gibi ihtiyaçları olup olmadığı ve bölgede tüm bu işlevleri içeren bir sosyal donatı grubunun olmasını isteyip istemedikleri sorulduğunda sosyalleşme mekanları ihtiyaç olduğu gibi kısa dönemlik çalışmaya geldikleri için ana ihtiyaç olarak görmediklerini söylemektedirler (%50-40 kişi) ve bu hakkın kendilerine tanınacağına olanak vermiyorlar. Ancak bu konudaki eksiklikler yaşamlarını tam anlamıyla olumsuz olarak etkilemekte ve özellikle yaşı daha genç olan işçilerin böyle bir sosyal donatı grubuna ihtiyaç duyduğu gözlemlenmektedir.

Bölgeye göç ederken birlikte yanlarında getirdikleri eşyalar olup olmadığı ve kazançlarını nereye ne kadar harcadıkları sorulduğunda ise, mutfak ve ısınma gereçleri, yatak, yorgan gibi malzemeleri getirdiklerini ifade ediyorlar (%80-64 kişi) ve bir harcama yapmamaya çalıştıklarını anlatıyorlar. Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları süre boyunca ana amaçları herhangi bir gider yapmadan mümkün olduğu kadar para biriktirip yerleşim bölgelerine dönmek olduğu için, geldikleri bölgelerden kışlık yiyecekleri ve ihtiyaçları ile birlikte gelerek (%80-64 kişi) giderlerini en aza indirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu durum çalışmadıkları dönemde kullanılabilecek para arttırma isteğinin bir yansımasıdır.

Çocuklarının eğitimi ve sağlığı konusunda verilen hizmetlerin yeterli olmadığını düşünen işçiler (%78-62 kişi), barınma ve sosyal gereksinimlerin karşılanmasında işveren ve devletten gerekli özenin gösterilmediğini düşünmekte (%60-48 kişi) ve daha sağlam ve sosyal açıdan gelişmiş bir barınma merkezinin tasarımını desteklediklerini belirtmekte (%60-48 kişi). Aileleri ile birlikte daha korunaklı bir barınma olanağına sahip olmanın hayat kalitelerini ve iş verimini de olumlu etkileyeceğini düşünen işçilerin (%54-43 kişi) şikayetçi oldukları konular barınma alanlarının tarlaya uzak olması (%60-48 kişi), mutfak ve tuvalet gibi kullanım alanlarının yetersizliği (%100-80 kişi), barınaklarının malzemesi ve bunun getirmiş olduğu iklim koşullarına dayanıksızlık (%91-73 kişi) ve ısıtma, aydınlatma gibi temel ihtiyaçların kesintisiz olarak sağlanamamasıdır (%91-73 kişi). Ankete katılan bütün işçilerin belirttiği gibi daha iyi şartlarda barınma isteği işçilerinin hepsinde olmakla beraber, memnun olmadıkları barınma şartları değişmese bile ekonomik şartlardan dolayı işsiz kalmamak için bu bölgeye seneye de çalışmaya gelmek zorunda olduklarını belirtmektedirler (%79-63 kişi).

Bire bir görüşmelerde işçilere barınma şartları ile ilgili varsa öneri ve görüşleri sorulduğunda ise en büyük problemlerinin yevmiyenin azlığı ve sigortasızlık olduğunu ifade etmekte (%94-75 kişi), onun dışında barınma şartlarının kötü olması (%83-66 kişi) ve tv lerinin olmaması (%72-58 kişi), wc-mutfak-ısıtma gibi altyapı problemlerinin giderilmesi gerektiğini (%78-63 kişi) belirtmektedirler. Sosyal haklarının sınırlı olması ve yaşam içerisinde aktif olarak yer alamamak özellikle çocuklar ve kadınlar açısından giderilmesi gereken önemli bir sorun olarak gözükmekte (%64-51 kişi) ve barınma şartlarının iyileştirilmesi ile birlikte gerçekleştirilecek her türlü sosyal iyileştirme ve geliştirmeye olumlu baktıklarını (%90-72 kişi) ve ihtiyacını duyduklarını ifade etmektedirler (Şekil 6.10).

İşçilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde kendilerine sağlanan barınma şartlarından memnun olmadıkları ve değişikliğe ihtiyaç duydukları ifade edilmiştir. Bölge işçilerinden bir tanesi bu durumu ‘Kim günlük 32 TL için böyle bir yerde yaşamak ister ki?’ şeklinde ifade etmiştir. Sıkıntı duyulan ana problemlerden bir tanesi de kendilerinin ve ailelerinin sosyal gereksinimlerinin herhangi bir şekilde en ufak olanakla bile olsa bölgede karşılanamamasıdır. İşveren ve devlet arasında bu konuda bir anlaşma olmaması, işçilerin eğitim, sağlık gibi hizmetleri yeterince alamamasına sebep olmakta ve bu durum sorunlar doğurmaktadır.

Şekil 6.10 : İşçilerin kişisel düşünceleri.

Yaşam standartlarındaki bu eksikliklere rağmen kazançları da ne şimdi ne de eve dönünce barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemekte, buna ek olarak da çocuklarının eğitimi ve sağlığı konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Görüşülen işçilerden bir tanesi 6 aylık bebeğini bu şartlar içine sokmamak için köyde bıraktığını anlatmıştır.

Kalınan yerlerin fiziksel şartlarının özellikle kış döneminin çetin geçtiği zamanlarda kendilerini zorladığını ifade eden işçiler bu şartların iyileştirilmesini istediklerini ve özellikle çalıştıkları tarım alanlarına daha yakın yerlerde ikamet etmek istediklerini belirtmişlerdir (Çizelge 6.1). İşveren ya da devletten yeterince destek alamadıklarını düşünen işçilerin yaşadıkları en büyük sıkıntıların mutfak ve tuvalet gibi kullanım alanlarının ortak olması ve altyapının yetersizliği yüzünden su ve elektriklerinin kesilmesi diye nitelendirmişlerdir (Şekil 6.11). Ortalama olarak haftanın üç günü elektriklerinin olmadığını söyleyen işçiler, belirli gün ve saatlerde kesilen su yüzünden de taşıma su ile ihtiyaçlarını giderdiklerini ifade etmişlerdir.

Barınma şartlarında yapılacak bir düzenleme ile içinde bulunan barınaklardan daha iyi tasarlanmış, daha sağlam ve sosyal açıdan daha gelişmiş bir barınma merkezi tasarımı işçilerin desteklediği görülmüştür. Bu şekilde yaşanan sorunların en aza indirilerek işçilerin iş verimini ve hayat kalitesini yükselteceğine ve daha iyi şartlarla oluşturulacak barınma birimlerinin etkisiyle aynı bölgeye seneye de çalışmak için aileleri ile birlikte gelebileceklerini belirtmişlerdir. Bu memnuniyetin sağlanması için

yapılması gereken en büyük iyileştirme de işçi ücretlerinin günlük giderlerini karşılayacak seviyeye getirilmesidir.

Çizelge 6.1 : İşçilerin sorulara cevapları (80 kişi).

SORU NO	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Tarafıma sağlanan barınma şartlarından memnunum ve herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duymuyorum.	16	53	1	10	
2.	Kendimin ve ailemin tüm sosyal gereksinimleri, burada bulunduğum süreç içerisinde eksiksiz bir biçimde karşılanıyor.	14	48		18	
3.	Burada bulunduğum sürece kazanmış olduğum para, memleketimde barınma ihtiyacımı karşılamaya yetiyor.		34	34	12	
4.	Çocuklarımın eğitimi ve sağlığı konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum.		59	3	18	
5.	Barınmak için bize tahsis edilen yerin fiziksel şartlarında değişiklik yapmak isterim.				77	3
6.	Barınma alanımızın çalıştığımız tarlaya uzaklığından herhangi bir rahatsızlık duymuyorum.		48	10	22	
7.	Barınma ve sosyal gereksinimlerimizin karşılanmasında işveren ve devlet gerekli özeni gösteriyor.		48	18	14	
8.	Mutfak, tuvalet gibi kullanım alanlarımın mevcut durumundan memnunum.	16	64			
9.	Barınma biriminizin malzemesinden memnunum ve mevsimsel şartlardan etkilenmiyorum.	9	64	7		
10.	Isıtma, aydınlatma gibi temel ihtiyaçlarım kesintisiz olarak sağlanıyor.	8	65	7		
11.	Şu an içinde bulunduğum barınma şartlarından daha iyi şartlarda bir barınak tipinde yaşamak isterim.				70	10
12.	Mevsimlik işçilerin barınma şartlarında bir düzenleme yapılmasını istiyorum.			5	56	19
13.	Daha sağlam ve sosyal açıdan daha gelişmiş bir barınma merkezi tasarımı destekliyorum.			32	22	26
14.	Ailemle beraber daha korunaklı bir barınma hayatının iş verimimi ve hayat kalitemi de arttıracığına inanıyorum.			37	43	
15.	Memnun olmadığım barınma şartları değişmese bile seneye tekrar bu bölgeye çalışmaya geleceğim.			14	53	13
16.	Kazandığım ücret günlük ihtiyaçlarımı karşılıyor.	21	32	13	14	

Şekil 6.11 : İzmir ili Gümüldür beldesinde mevsimlik işçiler (Egemen, 2014).

6.2 Bölüm Sonucu

Araştırmaya konu olan mevsimlik tarım işçileri topluluğunun, tezin başında tanımı yapılan mobilite kavramı açısından incelendiğinde yerden bağımsız ve göçebe bir hayat sürdürdükleri görülmektedir. Kendi içerisinde farklı karakterlere sahip gruplardan oluşan bu toplulukta kimlik özelliklerine bağlı olarak farklı mobilite derecesinde bir yaşam tercihi sürdürdükleri söylenebilir. Ancak genel olarak tüm grupların ortak karakteristiği geçicilik üzerine kurgulanmış bir yaşam biçimidir. Bu mobil ve geçici olma durumu, işçilerin özellikle barınaklarına yansıyan bir özelliktir. Geçici oldukları bölgelerde herhangi bir sosyal hak talebine sahip olmadıklarını düşünen işçiler zorlu yaşam koşulları içerisinde hayatlarını sürdürmek durumunda kalmışlardır. Bu toplulukların yaşadıkları en büyük sıkıntı, barınma koşullarının yeterince insani olmaması ve bu sorunun giderilmesi için gerek işveren gerekse yerel yönetimlerden bir destek görmemeleridir. Mevsim şartlarına uygun koruma sağlamayan malzemelerle yapılmış, herhangi bir altyapısı bulunmayan ve sosyal olanaklardan tamamen uzak barınaklar içerisinde yaşamlarını sürdüren işçilerin sigorta, sağlık, eğitim gibi sosyal sorunları da bulunmaktadır.

7. MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜME YÖNELİK TASARIM KRİTERLERİ OLUŞTURULMASI

Mevsimlik tarım işçileri ile ilgili kaynaklardan elde edilen veriler ve alan çalışmasının ortaya koyduğu sonuçlar doğrultusunda günümüzde işçilerin yaşadıkları sorunlar tespit edilmiş ve barınma sorunlarına yönelik çözülmesi gereken problemler detaylandırılmıştır. Bu girdiler doğrultusunda mevsimlik tarım işçilerine daha konforlu ve rahat bir yaşam alanı alternatifi sunmak için bu bölümde bir çözüm önerisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu öneri, mevsimlik işçilerin barınma konusunda yoğun olarak problem yaşadıkları ve acil olarak çözülmesi gereken konuları ön plana çıkarıp bu sorunların işçilerin alışkanlıklarını değiştirmeden yaşam şartlarını iyileştirerek çözülmesi hedeflenmektedir. Güvenli ve konforlu bir yaşam alanı oluşturma, altyapı problemlerinin çözüldüğü bir yerleşim planlama ve işçileri sosyal yaşamın içerisine dahil eden bir tasarım olması önemli görülmektedir.

7.1 Alan Çalışması Yapılan Bölgede Yaşayan İşçilerin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi

Mevsimlik işçilerin barınma sorununu çözmek üzere tasarlanacak ünitelerden oluşan barınma yurtlarını belirlemeden önce, mevcut durumun incelenmesi ve ortaya konulması gerekmektedir. İşçilerin yaşam alışkanlıklarını ve yaşadıkları mekanların fiziksel özelliklerini kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirdikleri göz önüne alındığında, bu şartlara uygun bir tasarımın hem işçilerin ihtiyaçlarını gidermesi açısından, hem de yeni mekanlarına alışmalarında kolaylık sağlaması açısından faydalı olacaktır. Çünkü mevcut durumda mevsimlik tarım işçilerinin kurmuş oldukları barınaklar, yaşam standartları ve ihtiyaçları açısından sorunları az oranda da olsa giderebilecek şekilde kurulmuştur. Ancak işçiler tarafından alınan tüm bu önlemler onların sağlıklı ve iklim şartlarından etkilenmeden bir yaşam kurmalarına izin vermemekte, olumsuz şartlardan dolayı sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine neden olmaktadır.

Mevcut durumda işçilerin kurmuş olduğu geçici barınakların yerleşim dokusuna bakıldığında genel olarak iki tip yerleşimin gerçekleştiği görülmektedir. Birinci tip yerleşim dokusunda, işçilerin genel olarak köy merkezi ve çevresinde yerleşim kurdukları gözlemlenmektedir (Şekil 7.1). Bu şekilde yerleşmenin temel sebebi olarak kış aylarında kullanılmayan yazlık alanlarda yaşamak ve köy yaşamına yakın olmak amacı gösterilebilir. Bu tarz yerleşim dokusu içerisinde olan işçiler, tek katlı betonarme yapılarda veya briket, tuğla ya da muşamba gibi malzemelerden yapılmış barınaklarda ikamet etmektedirler. Ailelerin kendilerine ait sundurma gibi mekanlarının yanısıra yerleşim dokusunda ortak olarak kullanılan mutfak, wc gibi sosyal donatıların olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 7.1 : İşçi yerleşimi (Url-3).

Yerleşimi köy yerleşimine yakın olan bu tip geçici barınaklarda yaşam birimlerinin yerleşim şeması, ortak bir avludan bağımsız diğer birimlere bağlanmakta, mutfaklar da bu avluya açık bir şekilde kullanılmakta ve bu şekilde ortak bir yaşam sürdürülmektedir. Bu özellik mekanların daha çok yazın kullanılan mekanlar olmasından kaynaklanmaktadır. Barınakların uyuma ve yaşama bölümlerine bu avlulardan ulaşılmakta, her birimin banyosu ise bu yaşam alanlarının arkasında yer almaktadır.

Bir diğer yerleşim tipi olan ikinci tip yerleşim dokusuna bakıldığında zaman, bu barınakların genellikle malzeme olarak muşamba, ahşap ya da saz kullanılarak yapıldığı ve bunun için boş arsaların kullanıldığı gözlenmektedir (Şekil 7.2). Bu boş arsalar, köy yerleşimine uzak denize yakın alanlarda yer almakta ve bu bölgelerden işçiler çalıştıkları tarlalara çeşitli ulaşım araçlarıyla taşınarak götürülmektedirler.

alternatifi içerisinde çözülememesi, yaşamlarını geçici barınaklarda hijyenik ortamdan uzak, sağlıklı ve konforsuz bir biçimde sürdürmelerine neden olmuştur.

Mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını gidermek adına Türkiye’de yaşayan mevsimlik işçilerle, uygulanan anket çalışması ve yapılan gözlemlerle yaşam şartları ortaya konulduktan sonra sorunların tespit edilmesi amaçlanmış ve bu sorunlara çözüm getirecek bir proje önerisi ortaya konulması hedeflenmiştir. Alternatif olarak ortaya konulacak projede çıkış noktası olarak ele alınması gereken en önemli etkenler, tasarım kriterleridir. Bu kriterler, mevcut şartlardan ve eksikliklerden yola çıkılarak tespit edilmiş ve ortaya konacak projenin bu kriterlere uygun tasarlanması ana amaç olarak belirlenmiştir.

7.2 Tasarım Kriterleri

Mevsimlik işçilerin yaşam koşulları ve barınmaya çalıştıkları yerlerin fiziksel özellikleri ortaya konulduğunda, sorunların belirli başlıklar altında toparlanması mümkün olmakta ve bu başlıklar altında çözüm önerileri getirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ortaya konulacak tasarımın kendi içerisinde bir yapıya sahip olması ve bu yapı arkasında bir planlamaya sahip olması için ilk önce projenin ortaya konulacağı bölgelerdeki problemin tanımını yapmak gerekmektedir. Problemin net bir şekilde tanımlanması, ortaya konulacak ürünün sorun giderici olmasında pay sahibi olacaktır. Bu noktadan yola çıkılarak oluşturulacak tasarım projesinin kriterlerini belirli başlıklar altında toplamak mümkündür. Tasarım kriterleri iki ana grupta toplanabilir;

1. yerleşmeye ilişkin kriterler,
2. barınma ünitesine ilişkin kriterler.

7.2.1 Yerleşmeye ilişkin kriterler:

Bunlar yer seçimi, iklim koşullarına uygunluk, alt yapı, sosyal donatılar ve ortak mekanlara ilişkin kriterlerdir.

Yer Seçimi: Mevsimlik tarım işçilerinin barınma şartlarını belirleyen koşulların başında yer seçimi yer almaktadır. İşçiler genel olarak çalıştıkları tarım alanlarına uzak bölgelerde, altyapı olanaklarından yoksun ve merkezi yaşama uzak alanlarda yerleşimlerini kurmaktadır.

Bu durum işçilerin yaşadıkları yerlerden tarlalara taşınması için bir maliyet yaratmakta, ayrıca sağlıklı ve güvenli yerleşim alanlarının doğmasına sebebiyet vermektedir. Belediye ile yapılan görüşmelerde kış aylarında genellikle boş olan beldede işçilerin tahsisine verilebilecek kamping alanlarının bulunduğu ve yerleşimlerinin bu alanlarda kurulabileceği belirtilmiştir. Devletin yer göstermesi ile birlikte arsa masrafı söz konusu olmayacak ve işçiler kayıt altında tutulabilip sorunlarına daha kısa sürede çözüm üretilebilecektir.

İklim Koşullarına Uygunluk: Türkiye’de mevsimlik tarım işçileri, geçici olarak çalışmak üzere farklı iklim koşullarının etkin olduğu farklı bölgelere göç etmektedirler. Kimi yerlerde iklim koşulları soğuk ve yağmurlu ya da aşırı sıcak geçerek işçileri zorlamakta, bu farklı ve değişken koşullarla başa çıkmak için gidilen yerlerde kurulacak barınakların bölgenin iklim koşullarına uygun olması ve dayanıklılık göstermesi gerekmektedir. Yağış şekline ve yoğunluğuna bağlı olarak yapılacak tasarım farklılık göstermeli, bu fiziksel şartlara karşı koruma sağlamalıdır.

Altyapı: Mevsimlik tarım işçilerinin barınma bölgelerinde yaşadıkları sorunlardan en önemlilerinden biri altyapı problemidir. Bu sorunun çözümü için işçilerin kaçak olmayan, kayıt altında olan belirli bir adresleri olmalı ve bu adreslerde barınma ihtiyaçlarını gidermeleri gerekmektedir. Elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapısı olmayan barınaklarda kalan işçiler, devletin göstereceği alanlarda yerleşimlerini kurarlarsa bu hizmeti kesintisiz alabileceklerdir.

Sosyal Donatılar: Mevsimlik işçilerin barındıkları bölgelerde yaşadıkları en büyük eksikliklerden biri sosyal donatılara sahip olmamalarıdır. Barınaklarını genel olarak köy yerleşimine uzak bölgelerde kuran işçiler sosyal yaşamdan izole bir hayat sürmektedirler. Özellikle yol, park, yeşil alan, teknik altyapı alanları gibi donatılara sahip olmadan kurulan kaçak yerleşimlerin devlet desteği ile birlikte engellenmesi bu olanakları işçilere sağlayan bir çözüm olacaktır.

Ortak Mekanlar: Günün büyük bir bölümünü iş ve iş ile ilgili faaliyetlerle geçiren işçilerin özellikle boş zamanlarını değerlendirecek bir sosyal yaşam alanlarının bulunmaması en büyük eksikliklerdendir. Geldikleri bölgelerden beraberlerinde televizyon bile getiremeyen işçiler hiçbir sosyal faaliyet gerçekleştirememekte, köy yerleşiminin dışında yaşamaları sebebiyle de aktif hayatın içine girememektedirler. Oluşturulacak ortak mekanlar sayesinde işçilerin sosyal yaşamalarını geliştirmek,

dinlenme ve eğlence açısından eksikliklerini kapatmak hedeflenecektir. Ayrıca bu ortak mekanlarda oluşturulacak dersliklerde STK'ların desteği ile planlanacak eğitimlerle işçilere dil, meslek edindirme gibi kurslar verilip kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaya da çabalanacaktır.

7.2.2 Barınma ünitesine ilişkin kriterler:

Bunlar esneklik, dayanıklılık, hareketlilik, kolay monte edilebilme, hazır bileşemlerle üretim, depolanma, işçilik, maliyet gibi kriterlerdir.

Esneklik: Mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri yerlerdeki yaşantıları, şartlara ve kişisel gereksinimlere göre sürekli değişmektedir. Birey sayısı ailenin ihtiyaçları, iklim koşulları, yaşam şartları gibi etkenler sebebiyle değişebilmekte ve artıp azalabilmektedir. Yine işçiler kimi zaman iki aile olarak yaşamlarını aynı barınakta sürdürmekte, bu durum da mahremiyet, özel alan ihtiyacı gibi kişisel gereksinimlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Değişen şartlara uyum sağlayabilmek açısından tasarlanacak projelerin, bu şartlara adapte olabilecek yapıda olması gerekmektedir. Bunun için özellikle mekan tasarımı ve senaryosunda esnek olabilmek, işçilerin yaşam standartlarını arttırabilecek bir tasarım öne çıkmaktadır (Şekil 7.4).

Şekil 7.4 : Esnek ve kolay monte edilebilen barınak tipleri (Url-5).

Dayanıklılık: Ülkemizde yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin barınakları ve bu barınakların fiziksel özelliklerine bakıldığı zaman, en önemli sorun olarak dayanıklılık problemi olduğu görülmektedir. Genellikle muşamba ve briketlerden inşa edilen barınaklar, zorlu iklim şartlarına özellikle kış aylarında dayanıklılık gösterememekte, barınaklarda yaşayan işçiler için baş edilmesi gereken olumsuz şartların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Barınakların üretiminde kullanılacak malzeme seçimi ve inşa ediliş yöntemi ile giderilebilecek bu sorun, işçilerin zorlu kış şartlarına adapte olmasına ve bu şartlarla baş etmesine yeterli olacaktır. Bu da

işçilerin bazı sağlık sorunlarının çözülmesi ve yaşam kalitesinin yükselmesine sebep olacaktır.

Hareketlilik: Tarım ürünlerinin ekim ve hasat zamanlarına göre yaşadıkları yerlerden farklı bölgelere giden işçiler, kendi kurdukları barınaklarını çoğu zaman kendileri ve eşyaları ile birlikte kamyonlarla taşımaktadırlar. Bu yaşam biçimine uygun olması açısından barınakların hareketli ve taşınabilir olması işçilere büyük kolaylık sağlayacaktır. Yine işçiler tarafından değil de işveren ya da devlet tarafından işçiler için üretilecek barınaklar, yıl içerisinde farklı sezonlarda farklı işlevler altında farklı bölgelerde kullanılabilirse maliyeti düşüren ve tercih edilen tasarımlar haline geleceklerdir.

Kolay Monte Edilebilme: Ekonomik şartlardan ötürü barınaklara harcanacak paranın az olması, barınakların üretiminde ucuz işçilerin kullanılması gerekliliğini doğurmakta ve bunun için de inşa edilecek barınakların kolay monte edilebilen, kolayca takılıp sökülebilir malzemelerden oluşması gerekmektedir. Yine hareketlilik, esneklik gibi diğer bazı tasarım kriterlerinin uygulanabilmesi açısından, barınakların bu şartları sağlayacak malzemelerle üretilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Hazır Bileşenlerle Üretim: Barınakların kolay monte edilebilir olması, takılıp sökülür elemanlardan oluşması, ucuz işçilik ile üretilmesi gerekliliği, hareketli ve esnek yapıda olması zorunluluğu malzeme açısından üretimin prefabrike elemanlarla yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu şekilde esneklik sağlayacak ve malzeme açısından dayanıklılık ortaya koyacak prefabrike malzemelerle üretilen barınaklar, özellikle hareket açısından sürekli aktif olan işçilerin gereksinimlerine cevap verebilecektir.

Depolanma: Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları bölgelerdeki barınma ihtiyacı, sadece tarım üretimde aktif olan yılın belirli aylarında ortaya çıkmakta ve dönemsel bir problem olarak çözüm beklemektedir. Tarım üretiminin yapılmadığı diğer aylarda ise mevsimlik işçilerin geçici barınaklarını kurdukları bölgeler, turizm gibi diğer amaçlara hizmet etmektedir. Bu sebeple işçiler için tasarlanacak barınakların hazır bileşenlerle üretilmesi kadar, bu bileşenlerin kullanılmadıkları zamanlarda depolanması da önem kazanmaktadır. Kullanılan malzemeler depolanmaya uygun, hafif ve taşınabilir olmalı, maddi kayıpların önüne geçebilmek adına uzun süre kullanılmadığı zaman yapısal bir sorun yaratmamalıdır.

İşçilik: Mevsimlik tarım işçilerinin barınma ihtiyaçlarını karşılayan barınaklar, eğer devlet veya işveren desteği olmadan işçilerin kendi olanaklarıyla yaptıkları barınaklar ise bu yapıların inşasında mali şartlar gereği uzmanlaşmış işçi gerektirmeyen, az emek gücü ile kolay bir şekilde yapılan barınaklar olması gerekmektedir. Ekonomik şartlara bağlı olarak sektörde diğer kalemlere harcama yapması mümkün olmayan işçiler veya işçilere barınma konusunda yardımcı olacak işverenlerin, barınakların yapımı sırasında masraflarını en aza indirmek için işçilik masraflarının en az seviyede tutulması gerekliliği barınak üretiminde temel kriterlerden biri haline gelmektedir.

Maliyet: Ülkemizde mevsimlik tarım işçileri günlüğü 32 TL'den çalıştırılmakta ve ucuz işgücü olarak kullanılmaktadır. Gittikleri bölgelerde barınacakları yerleri çoğunlukla kendi olanaklarıyla kurmaktadır ve dolayısıyla barınaklarını sahip oldukları kötü ekonomik şartlar sebebiyle ucuza mal etmeye çalışmaktadırlar. Tarım sektöründe işgücüne ayrılan mali şartların az olması sebebiyle, gerek işveren gerek devlet gerekse işçilerin kendi olanaklarıyla kurulacak barınakların maliyetinin az olması, sektörde işgücüne ayrılan ekonomik şartlara uygun olması gerekmektedir.

Bu da özellikle seçilecek malzemelerin diğer kriterleri de sağlayacak şekilde mali olarak uygun olmasını gerektirmektedir. Devletin işçilere sağlanacak barınak alanı ve üniteler konusunda işverenin destek olmasını zorunlu tutması gerekmektedir, işveren her yıl bu işçileri çalıştırdığına göre onlara kalacak yer sağlaması gerekir, işçi böylece düşük bir kirayla bu yerleri kiralayabilir.

7.3 Türkiye’de Mevsimlik İşçilerin Yapısına Uygun Bir Model Önerisi

Mevsimlik tarım işçilerinin geçici olarak kaldıkları yerlerdeki barınma sorunlarının çözümü için ilk önce ekonomik şartların düzeltilmesi ve eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ile mümkün olacağı öngörülmektedir. Sadece barınma sorunu değil, işçilerin yaşadığı sosyo-ekonomik sorunların da giderilmesi amacıyla barınma ünitelerinden oluşan bir barınma yurdu tasarımı sorunları çözmeye yardımcı olacaktır. İşçilere işlerinden arta kalan zamanlarda verilecek kurslar ve yönlendirmelerle farklı eğilimler kazandırmak hedeflenebilecek ve böylece arta kalan zamanlarını kişisel gelişim açısından kullanmaları sağlanabilecektir. Kişisel gelişim ile birlikte sosyal açıdan hayatın içerisine dahil olacak işçiler daha aktif bir yaşam sürdürmeye ve hayatın içine dahil olmaya başlayacaklardır.

Bu barınma yurtlarında; sağlık kurumları tarafından kontrol edilebilecek aileler özellikle aile planlaması konusunda yardım alabilecekler, aileleri ile birlikte bölgeye gelen küçük çocukların bakımlarına ve eğitimlerine ilişkin sorunların giderilmesine zemin hazırlanabilecektir. Yine bu yurtlarda işçiler için işten arta kalan zamanda çeşitli meslek edindirme kursları vasıtasıyla yeni donanımlar sağlanabilecek, yurttan kalan işçilerin ve ailelerin nüfusu resmi kayıt altına alınıp sorunların tespit edilmesinde kolaylıklar sağlanabilecektir. Bu durum işçilerin yaşadığı sağlık sorunlarının kontrol altına alınmasını ve bu sorunların çözümünü kolaylaştırabileceği gibi bölgeye güvensiz yollarla ulaşmaya çalışan işçilerin beraberlerinde taşıdıkları eşya yükleri ve yolda karşılaştıkları kazalar da aynı oranda azalabilecektir.

Uygun koşullar altında yaşamının ve barınmanın mümkün olabileceği bu barınma yurtlarında işçilerin alışkanlıkları da sağlıklı yaşam doğrultusunda değişecek ve çevreye verilen zarar ile çevrenin olumsuz faktörlerinden etkilenme durumu belirli ölçüde azalabilecektir. Tek elden kontrol edilebilecek bu yurtlarda çevresinde kurulabilecek tüketim satış alanları sayesinde uygun fiyatlarla alışveriş yapmaları sağlanabilecek ve işçilerin ekonomik açıdan kazanç sağlamalarına olanak sağlanabilecektir.

Ancak en önemli kazanç, işçilerin bir yurt altında toplanması sayesinde oluşturulacak bilgi ve danışma ofisleri sayesinde işçi haklarının takibinin yapılması ve buna bağlı olarak yaşanan olumsuzlukların giderilmesi daha kolay olabilecektir.

Tüm bu kriterler ve gereksinimler doğrultusunda, mevsimlik tarım işçilerinin barınma sorununu gidermek amacıyla tasarlanacak barınma yurtlarının kolay taşınabilen, kolay takılıp sökülebilen ve yeniden monte edilebilen hafif strüktürlerden yapılacak modüler yaşam ünitelerinden oluşması gerekli görülmektedir.

Düşük maliyetle üretilmesi, kullanılacak yalıtım malzemeleri ile farklı iklim koşullarında ve her türlü coğrafyada kullanılabilir olması önem kazanmaktadır. Her bir ünitenin kendisine ait bir su ve elektrik tesisat sisteminin bulunması ve olası bir sorunda bu tesisatlara kolay ulaşımın sağlanması için tesisat şaftının ulaşılabilir olması işçilerin yaşadıkları tesisat sorunlarının giderilmesine katkıda bulunabilmelerine olanak sağlayacaktır. Bu durum işçilerin barınaklarında daha sağlıklı bir koşulda yaşamalarına olanak sağlayacaktır.

7.4 Bölüm Sonucu

Mevsimlik işçilerin gittikleri yerlerde yaşadıkları barınma sorunlarını gidermek adına yapılan araştırmalardan elde edilen veriler ve alan çalışmasında tespit edilen özellikler ile gelişmiş ülkelerde ortaya konan çözümlerde öne çıkan tasarım kriterleri ele alınarak çözüme yönelik bir tasarım kriterleri seti ortaya konulmuştur. Devlet ve işveren destekli gerçekleştirilebilecek modellerde, işçilerin yaşam standartlarını iyileştirmek, sağlıklı bir çevrede yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak ve onları sosyal açıdan aktif bir birey haline gelmelerine yardımcı olmak amacıyla bu tasarım kriterlerinin dikkate alınması önemli görülmektedir.

8. SONUÇ

İnsanoğlu yerleşik düzene geçtiği zamana kadar düzenli olarak yaşam yerini değişen şartlar nedeniyle değiştirmek zorunda kalmış, yere bağlı bir yaşam yerine konar-göçer bir yaşam anlayışını benimsemiştir. Bu durum göçebe toplulukların yapı anlayışlarına da etki etmiş ve hareketliliğe (mobilité) elverişli yapılar bu toplulukların yapı kimliklerinin bir parçası haline gelmiştir. Göçebe toplulukların hareketlerine bağlı olarak kısa zaman dilimleri içerisinde değişen yaşam şartlarına uyum sağlayabilecek nitelikteki taşınabilir, kolay kurulabilir, esnek ve maliyeti az yapı anlayışı mobil (hareketli) mimarlığın ana karakterleri haline gelmiştir. Göç ve hareketlilik arasındaki bu ilişki yapıların karakterine yansımış ve yapı türünü belirleyici etken olmuştur.

Taşınabilir ve hareketli yapı kavramı, insanlığın barınma tarihi kadar eski bir kavramdır. Zorlu doğa şartlarına ve değişen yaşam koşullarına bağlı olarak yer değiştirmek zorunda olan topluluklar, bunun sonucu olarak barınaklarını yanlarında taşıyabilecek şekilde planlamışlardır. Hareketli yaşam biçimi, göçerler tarafından kişisel bir tercih olarak uygulandığı gibi ekonomik yetersizlikler, afetler, coğrafi şartlar gibi nedenlerle zorunlu olarak da gerçekleştirilebilir. Bu şekilde zorunlu olarak hareketli bir yaşam sürdüren ve barınma sorunu yaşayan topluluklardan biri de mevsimlik tarım işçileridir.

Mevsimlik tarım işçileri ve onların sorunları, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan bir gerçektir. Dünya genelinde milyonlarca insan, yıl içerisinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak üzere farklı bölgelere göç etmekte ve bunun sonucu olarak bir hareket yaratmaktadır. Bu hareket, etkisini en çok bu işçilerin barınmaları konusunda göstermektedir. Ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre bu soruna ciddiyetle yaklaşmakta ve çözümü için bazı öneriler ortaya koymaktadırlar. Dünyada özellikle Avrupa’da mobil yaşam üzerinden kurgulanan bu önerilerin büyük çoğunluğu sosyal açıdan eksik kalmakta ve sadece işçilerin acil barınma ihtiyacına yönelik tasarlanmaktadır.

Ancak özellikle ABD’de sivil toplum kuruluşlarının yönelmeye çalıştığı alan olan işçilerin ailelerinin sosyal haklardan mahrum olması ve sosyal yaşam içerisine yeteri derecede dahil olamaması sorunu, mevsimlik işçi barınma kampları ile giderilmeye çalışılsa da genelde hala çözülmeyi bekleyen bir konu olarak ortada durmaktadır.

İnsan onuruna ve temel yaşam kalitesine uymayan çalışma ve yaşam koşullarında tarım sektörüne hizmet vermeye devam eden işçilerin tüm sosyal sorunlarının yanı sıra yaşadıkları en büyük sorunlardan biri de geçici olarak gittikleri yerlerde yaşadıkları barınma sorunudur. Ülkemizde bu sorunun çözümü için ne devlet eliyle ne de sivil toplum örgütleri aracılığıyla kalıcı olacak bir proje ortaya konamamıştır, bu da yüz binlerce ailenin geçimini ve yaşamını sürdürdüğü iş kolunda sıkıntıları her açıdan gün geçtikçe arttırmaktadır. Günümüzde devlet tarafından bu konuda üretilen eylem planları ya da geçmişte yapılmış bir barınak örneği olsa da, ortada halihazırda kullanılan somut bir çözüm alternatifi bulunmamakta ve işçiler kendi imkanları ile bu sorunu çözmek zorunda kalmaktadırlar. İnsan onuruna ve temel yaşam kalitesine uymayan bu çalışma ve yaşam koşullarında, sorunların çözülmesi, var olan durumların iyileştirilmesi için tüm aktörlere görev düşmektedir. İşverenlerin ve devletin işçilerin ücret, barınma ve çalışma koşulları, sigortalanmaları, çalışma saatlerinin düzenlenmesi konularında önlemler alması, önem kazanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliği, ülkemizde yüz binlerce insanın geçimini sağladığı ve yaşamını sürdürdüğü bir meslek koludur ancak bu insanların yaşam ve mekan kaliteleri oldukça altındadır. Barınma sorunu ile birlikte, sosyo-ekonomik yapı, çocuk bakımı, eğitimi konularında da minimum gereksinimlerin altında şartlarda hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu sebeplerle barınma sorununa getirilecek çözümler, aynı zamanda işçilerin ve ailelerin sosyal ihtiyaçlarını da karşılamalı ve ortalama yaşam standartlarına cevap verir nitelikte olması gerekmektedir.

Mevsimlik işçilerin yaşam ve mekan kalitelerinin belirlenmesi ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi amacıyla İzmir ili Menderes ilçesi Gümüldür beldesinde çalışan mevsimlik tarım işçileri ile görüşülmüş, yaşadıkları yerler ve yaşam koşulları incelenmiştir.

Anketler ve birebir görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre işçilerin barınak tipi ve malzemesinden memnun olmadığı, yerleşim birimlerinde altyapı eksikliklerinin bulunduğu, işçileri sosyal yaşama bağlayacak herhangi bir etkinliğin bölgelerde yer almadığı gözlenmiştir.

Kalıcı yaşam birimlerinde geçici olarak yaşayan işçiler çadırlarda yaşayan işçilere oranla daha korunaklı bir yaşam sürdürmelerine rağmen mekanların küçük olması ve ıslak hacimlerin açık alanda yer alması nedeniyle sıkıntı çekmektedirler. Bu açıdan geliştirilecek önerilerin çalışan işçilerin ve ailelerinin mekansal ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verir olması ve buna göre planlanması gerekmektedir. İşçilerle yapılan anket ve birebir görüşmelerde ihtiyaç duydukları eksiklikler tespit edilmeye çalışılmış, işçilerin barınma şartlarının iyileştirilmesi için geliştirilecek çözüm önerilerinin tasarımıyla kullanılacak kriterler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Göç eden mevsimlik işçilerin yaşam alışkanlıkları ve deneyimleri de göz önüne alınarak ortaya konan tasarım kriterleri; yer seçimi, iklim koşullarına uygunluk, maliyet, dayanıklılık, esneklik, hareketlilik, kolay takılıp sökülebilmek, hazır bileşenlerle üretim, işçilik gibi başlıklarda toplanırken bu ünitelerin yerleşeceği alana ilişkin alt yapı, sosyal donatılar, ortak mekanlar gibi sıralanmaktadır. Bu kriterler esas alınarak tasarlanacak barınma birimleri, işçilerin genişleyen nüfus özellikleri göz önüne alınarak esnek olarak düşünülmeli ve bu bağlamda takılıp sökülür malzemeler kullanılarak mekansal genişleme ve daralmaya olanak tanıyacak modüler yapılar olmalıdır. İşçilerin sosyal yaşamlarına katkıda bulunmak için tasarlanan ortak kullanım alanları yerleşim planında bütün işçilerin ulaşabileceği ve kullanabileceği şekilde tasarlanmalı ve işçilerin sosyal yaşama dahil olması hedeflenmelidir.

Ortaya konan tasarım kararları ve kriterlerine göre tasarlanacak mevsimlik işçiler için barınak önerilerinin, mevsimlik işçilerin kullandığı barınaklara göre daha korunaklı, konforlu, sürdürülebilir nitelikte olması ve mevsimlik işçilerin gittikleri yerlerde yaşadıkları barınma sorununun çözümüne yardımcı olması hedeflenmelidir.

KAYNAKLAR

- Abaton** (2013). Transportable Home Designed by Abaton, Deezen
- Adana Mimarlar Odası** (2011). Çukurova Bölgesindeki Mevsimlik Tarım İşçilerine Yaşam Alanı Tasarımı Ulusal Öğrenci Mimari Fikir Yarışması
- Agric, D. ve Stanley, M.** (2010). Rodents for Roommates: Liability Under The Migrant Seasonal Agricultural Worker Protection Acts Housing Provision, Drake Journal
- Akgül, A.** (2006). Mimarlıkta Mobilite Kavramı: Göçebe Çingeneler ve Sirk Yaşamı Üzerine Bir İnceleme, İTÜ
- Anon** (1985). Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Adana Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, D.İ.E. Matbaası, Ankara
- Anon** (2014). Konteyner Konut ve Karavanlar, Designboom
- Armağan, S.** (2013). Amsterdam'ın Yüzen Evleri, Zubitravel
- Atılım Üni.** (2015). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumu, Atılım Üni.
- Basten, C. ve Siegenthaler, M.** (2013). Do immigrants take or create residents' jobs, ETH Zurich
- Başel, H.** (2007). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri, KTÜ
- Benek, S. ve Ökten, Ş.** (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma : Hilvan İlçesi Örneği, Gaziantep Üniversitesi
- Basten, M.** (2006). Migrant Workers in Canada, The North-South Institute
- Bonin, H.** (2008). Geographic Mobility in the EU, IZA No:19
- Brem, M.** (2006). Migrant Workers in Canada, The North-South Institute
- Çınar, S.** (2012). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme, Heinrich Böll Stiftung
- Çınar, S. ve Lordoğlu, K.** (2010). Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine, Marmara Üniversitesi
- Çobanoğlu, S.** (2011). Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi
- Cömertler, N. ve Kar, M.** (2007). Türkiye'de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi, Ankara Üni.
- ÇSGB** (2010). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara
- Eraktan, G.** (2002). Türk Tarım Politikasında AB'ye Uyum Çalışmaları, Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 64-65.

- Erk, N., Burgut, R. ve Yıldırım, E.** (1986). Çukurova bölgesine gelen geçici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, TÜBİTAK
- Erkal, M.** (1985). Sosyoloji : Toplum Bilimi, İstanbul Der Yayınları
- Ersel, B.** (2014). Mevsimlik İşçiler, Çalışma Koşulları ve Sorunları, Kırklareli Üniversitesi
- Es, M.** (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi
- Eserpek, E.** (1981). Sosyal Mobilité ve Eğitim
- EU Briefs** (2013). How Many People Work in Agriculture in the EU?, EC
- Fang, C.** (2009). Migration and Labor Mobility in China
- Farmworker Housin in Washington State** (2005). Safe, decent, affordable by the Washington State Department of Community, Trade and Economic Development
- Ficher, J.** (1990). Sosyoloji Nedir, çev. Çelebi N.
- Finoki, B.** (2006). Migrant Housing, Inhabitat
- Girgin, M. ve Koca, H.** (t.y.). Alaşehir İlçesine Mevsimlik İşgücü Göçü, Atatürk Üniversitesi
- Gün, S. ve Gülbuçuk, B.** (t.y.). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları
- Güreşçi, E.** (2010). Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu, Doğuş Üni. Dergisi, sy.77-86
- Hacılibeyoğlu, F.** (2005). Mimarlıkta Devingenlik: Devingen Bir Mimari Ürün Olarak Konteyner, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, DEÜ
- Han, K. ve Huang, C.** (2011). Social Mobility of Migrant Peasant Workers in China, Sociology Mind
- Hürriyet** (2000). Gümöldür’ün Tarihçesi, Hürriyet, 2000
- Inspectapedia** (2009). Characteristics of a Doublewide Mobile Home or Trailer
- Jennissen, R.** (2007). Casuality Chains in the International Migration System Approach, Population Research and Policy review
- Kaygalak, S.** (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Ankara, Dipnot Yay.
- Kızılay** (2010). Konya Afet Yönetimi Tatbikatı, Konya
- Knight, J. ve Yueh, L.** (2003). Job Mobility of Residents and Migrants in Urban China, University of Oxford
- Koca, H.** (1994). Erdemli İlçesi’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üni., Erzurum
- Koçak, Y. ve Terzi, E.** (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, KAÜ
- Koebel, T. ve Daniels, M.** (1997). Housing Conditions of Migrants and Seasonal Farmworkers

- Korkmaz, A.** (t.y.). Sosyal Hareketlilik: Eğitim ve Mesleğin Sosyal Hareketliliğe Etkisi
- Koruk, İ.** (2010). İhmal Edilen Bir Grup : Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri, Türk Tabipleri Birliği
- Lange, D. ve Taylor, P.S.** (1939). An American Exodus, A Record of Human Erosion, New York, Reynal and Hitchcock
- Lee, E. S.** (1966). A Theory of Migration, University of Pennsylvania
- Maclellan, N.** (2008). Seasonal Workers for Australia – Lessons from New Zealand, Farm Policy Journal
- MİGA** (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, Friedrich Ebert Stiftung
- Mimarlık Dergisi** (2002). Shigeru Ban'ın Kağıt Evleri: Türkiye İçin Acil Konutlar
- NNIRR (National Network for Immigrant and Refugee Rights)** (2013). NNIRR Commentary, February 2013
- NPC (National Pass Center)** (2015). Geneseo Migrant Center, 2015
- Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S.** (2004). Çukurova Bölgesindeki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yerleşim Dokuları ve Yaşam Üniteleri, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 19, No 4, 375-391
- Özbekmezci, Ş. ve Sahil, S.** (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik Ve Barınma Sorunlarının Analizi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 19, No 3, 261-274
- Özçevik, G.Ö., Şener S.M., Şener E. ve Altun, M.C.** (2003). İstanbul Genelinde Olası Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alan Örnek Tip Yerleşim Üniteleri Projesi, Kesin Rapor 3. Aşama, İ.T.Ü.
- Özer, İ.** (2004). Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Ekin Kitabevi, Bursa
- Pazarlıoğlu, V.** (2007). İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi
- Pingstone, A.** (2007). Caravan Parks on the Cliffs, England
- Sağlam, S.** (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Türkiyat Araştırmaları, Sayı:5, sy.34-44
- Schick, C.** (2015). Israel’s Thai Farmworkers Tell of Grim, BBC
- Schoenbaum, N.** (2012). Mobility Measures, Brigham Young University Law Review
- Seyyar, A.** (2005). Sosyal Siyaset Kürsüsü, Aralık 2005
- Sirkeci, İ.** (1998). Türkiye’de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketine Etkisi, Tarih Vakfı, sy.207-244
- Sorokin, A.** (1959). Social and Cultural Mobility, Free Press
- Şeker, M.** (1986). Türkiye’de Tarım İşçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi, Değişim Yayınları, Ankara
- Şener, S.M. ve Altun, M.C.** (2009). Design of a Post Disaster Temporary Shelter Unit, ITU Vol:6 No:2

- Şimşek, Z.** (2012). Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması, Ankara
- Taringa** (2011). Casas Con Forma Rara, Taringa
- Tuncel, A.** (2007). Mobil Konutlarda İç Mekan Organizasyonu ve Mobil Mekanların Tarihsel Gelişimi, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, MSGSÜ, İstanbul
- Turhan, E.** (t.y.). Karpuzlar ve İnsanlar Hakkında: Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin ve Tarımdaki Naoliberal Dönüşümün Politik Ekolojisi Yolunda, Paraksis
- TUİK** (2012). Türkiye’den Verilen Dış Göçler
- TUİK** (2013). Türkiye’de Tarım İşçilerinin Nüfusu
- TUİK** (2014). Türkiye’de Kent-Kır Nüfus Oranı
- TUİK** (2015). Türkiye’de Yerleşim Yerleri Arasında Göç Eden Nüfus Oranı
- Tüfekçi, S.** (2002) Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler , Süleyman Demirel Üniversitesi
- Tümertekin, E.** (1968). Türkiye’de İç Göçler, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1371, İstanbul
- UN** (2008). Report of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, General Assembly 28/C/29/12366
- UNHCR** (2014). Shelter for Refugees
- Url-1** <<http://i2.wp.com/mobilehomeliving.org/wp-content/uploads/Awesome-Airstream-Interiors.jpg?resize=733%2C400>>, alındığı tarih: 13.04.2015.
- Url-2** < <http://istenhaber.com/media/71004.jpg>>, alındığı tarih: 05.01.2014.
- Url-3** <http://en.wikipedia.org/wiki/Migrant_worker#/media/File:Migrant_agricultural_worker%27s_family,Nipomo,_California_ppmsca03054u.jpg>, alındığı tarih: 10.05.2014.
- Url-4** < https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=znnOp3CD-dVMk3wbjRDMgrx4&hl=en_US>, alındığı tarih: 19.09.2014.
- Url-5** < <http://www.bettershelter.org/product/>>, alındığı tarih: 10.01.2015.
- Ünal, B.** (2013). Mobil Konutların İç Mekan Tasarımlarının Görsel Algı Açısından İncelenmesi : Geçici Afet Konutları Örneği, Atılım Üniversitesi
- Whitener, L.A.** (1984). Statistical Portrait of Hired Farm Workers. Monthly Labor Review, p. 49-53
- Yalçın, Ö.F.** (1980). Çukurova Bölgesinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi
- Yurdakul, O.** (1982). Adana’da tarım işçilerinin sosyo-ekonomik sorunları, Ankara

EKLER

EK A: Anket Formu

MEVSİMLİK İŞÇİLERİN BARINMA SORUNLARI HAKKINDA SORU FORMU

KİŞİ SAYISI: 80 İLLER: ÖDEMiŞ (24) TİRE (14) MANİSA (08) İANADOLU (03) SURIYE (31)

BİRİNCİ BÖLÜM

Cinsiyet	Bayan (36)	Erkek (44)			
Tahsil Durumu	Okur – Yazar Değil (14)	İlkokul (50)	Orta Okul (16)	Lise ()	Diğer.....
Aile Birey Sayısı	1 ()	2 (6)	3-4 (46)	5-6 (28)	7+ ()
Aile Çalışan Sayısı	1 ()	2 ()	3-4 (80)	5-6 ()	7+ ()
Çocuk Sayısı / okula giden sayısı	1 ()	2 (16)	3-4 ()	5-6 ()	0 (64)
Yaşlı Sayısı / Çalışma Durumu	1 (18)	2 ()	0 (62)	Çalışan (48)	Çalışmayan (32)
Gelinen Bölge	Ege (46)	Marmara ()	İç Ana. (3)	Doğu A. ()	Yurtdışı (31)
Gelinen Bölgede Barınma Tipi	Kır (57)	Kent (23)	Çadır (8)	Gecakondü (32)	Apartman (40)
Bölgede Kalınan Zaman	1-2 Ay ()	3-4 Ay (49)	5-6 Ay ()	7-10 Ay ()	Sürekli (31)
Para Biriktirme	Evet (68)	Hayır (12)			
Barınma Tipi	Geçici (52)	Kalıcı (28)			
Barınma Şekli	Ortak (22)	Özel (58)	T. Mekan (58)	Bölümlü (22)	
Barınak Tipi	Ev (43)	Çadır (37)	İşveren Ait ()	Araç ()	Belirsiz ()
Arsa Durumu	Kendinin ()	İşveren (50)	Devlet (30)		
Tarlaya Uzaklık	Tarlada ()	Yakın M. (46)	Uzak M. (34)		
Oda Sayısı	1 (75)	2 (5)	3 ()	4 ()	5 ()
Yapı Malzemesi	Muşamba (38)	Kerpiç ()	Ahşap (8)	Tuğla (34)	Diğer ()
Banyo	Var-Özel (40)	Var-Ortak (22)	Yok (18)	İçeride (60)	Dışanda (20)
Tuvalet	Var-Özel (40)	Var-Ortak (40)	Yok ()	İçeride (40)	Dışanda (40)
Mutfak	Var-Özel (40)	Var-Ortak (40)	Yok ()	İçeride (27)	Dışanda (53)
Aydınlatma	Elektrik (36)	Seyyar (44)	Yok ()		
İçme Suyu	Var (61)	Yok (19)			
Yeterlilik	Yeterli (45)	Yetersiz (35)			

İKİNCİ BÖLÜM:

SORU NO	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Tarafıma sağlanan barınma şartlarından memnunuz ve herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duymuyorum.	16	53	1	10	
2.	Kendimin ve ailemin tüm sosyal gereksinimleri, burada bulunduğum süreç içerisinde eksiksiz bir biçimde karşılanıyor.	14	48		18	
3.	Burada bulunduğum sürece kazanmış olduğum para, memleketimde barınma ihtiyacımı karşılamaya yetiyor.		34	34	12	
4.	Çocuklarımla eğitimi ve sağlığı konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum.		59	3	18	
5.	Barınmak için bize tahsis edilen yerin fiziksel şartlarında değişiklik yapmak isterim.				77	3
6.	Barınma alanımızın çalıştığımız tarlaya uzaklığından herhangi bir rahatsızlık duymuyorum.		48	10	22	
7.	Barınma ve sosyal gereksinimlerimizin karşılanmasında işveren ve devlet gerekli özeni gösteriyor.		48	18	14	
8.	Mutfak, tuvalet gibi kullanım alanlarımızın mevcut durumundan memnunuz.	16	64			
9.	Barınma biriminizin malzemesinden memnunuz ve mevsimsel şartlardan etkilenmiyorum.	9	64	7		
10.	Isıtma, aydınlatma gibi temel ihtiyaçların kesintisiz olarak sağlanıyor.	8	65	7		
11.	Şu an içinde bulunduğum barınma şartlarından daha iyi şartlarda bir barınak tipinde yaşamak isterim.				70	10
12.	Mevsimsel işçilerim barınma şartlarında bir düzenleme yapılmasını istiyorum.			5	56	19
13.	Daha sağlam ve sosyal açıdan daha gelişmiş bir barınma merkezi tasarımı destekliyorum.			32	22	26
14.	Ailemle beraber daha korunaklı bir barınma hayatının iş verimini ve hayat kalitemi de arttıracığına inanıyorum.			37	43	
15.	Memnun olmadığım barınma şartları değişmese bile seneye tekrar bu bölgeye çalışmaya geleceğim.			14	53	13
16.	Kazandığım ücret günlük ihtiyaçlarımı karşılıyor.	21	32	13	14	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

- Nasıl bir mekan istersiniz? Çocuklarınız için isteğiniz nelerdir?
- Sağlık, spor, eğlence, sosyalleşme mekanları ihtiyacınız var mı? Bölgede olsun ister misiniz?
- Yanınızda getirdiğiniz eşyalar var mı? Giderleriniz nereye, ne kadar harcanıyor?
- Öneri ve görüşleriniz?

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Esin Arda EGEMEN
Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir / 25.01.1982
E-Posta : eardaegemen@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2005, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yükseklisans** : 2015, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

2012 – 2015 : ECM Mimarlık – Tasarım Mimarı
2009 – 2012 : Freelance Tasarım – Tasarım Mimarı
2008 – 2009 : Palmiye G.S. – Mimar
2007 – 2008 : MSB İnşaat Eml. Ve Nato Enf. D. Bşk. – Mimar
2005 – 2006 : YEG Mimarlık – Mimar

